

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

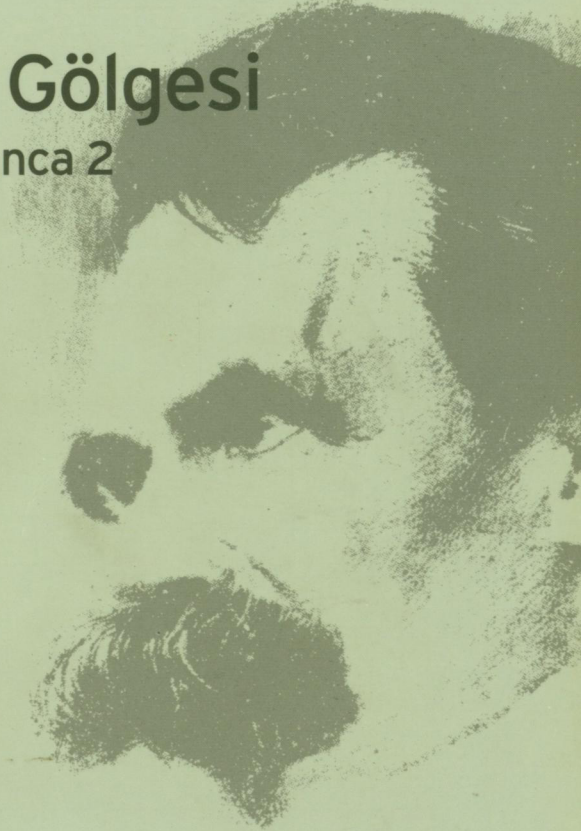
Friedrich Nietzsche

Bütün Yapıtları

Gezgin Ve Gölgesi

İnsanca, Pek İnsanca 2

Çeviren: Mustafa Tüzel

Nietzsche

Bütün Yapıtları

ELEŞTİREL TOPLU BASIM

Giorgio Colli / Mazzino Montinari

- Bölüm I : Gençlik Yazıları
Bölüm II : Filoloji Yazıları
Bölüm III : Kitapları
Bölüm IV : Defterleri
Bölüm V : Mektupları

Yayın Kurulu

Oruç Aruoba - Mustafa Tüzel - Can Alkor
A. Baki Güçlü - Levent Kavas

Danışmanlar

Saffet Babür - Ioanna Kuçuradi - Nermi Uygur - Çiğdem Dürüşken

Walter de Gruyter & Co
Berlin

Maruzensha Publishing Company
Tokyo

İzaki Yayıncılık
İstanbul

Éditions Gallimard
Paris

Adelphi Editore
Milano

FRIEDRICH NIETZSCHE

Gezgin Ve Gölgesi

İnsanca, Pek İnsanca 2

Çeviren:

Mustafa Tüzel

BÜTÜN YAPITLARI

BÖLÜM III / CİLT 8

İstanbul / 2005

Ithaki Yayınları - 310
Nietzsche Bütün Yapıları / Eleştirel Toplu Basım - 6
Giorgio Colli / Mazzino Montinari
ISBN 975-273-077-9

Gezgin Ve Gölgesi / İnsanca, Pek İnsanca 2
Friedrich Nietzsche

Kitabın özgün adı:
Der Wanderer und sein Schatten
Menschliches Allzumenschliches 2

1. Baskı İstanbul, Ocak 2005

© Walter de Gruyter & Co.

© Ithaki, 2005

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

***Die Herausgabe dieses Werkes wurde aus Mitteln des
Goethe-Instituts Inter Nationes gefördert.***

***Bu yapının yayımlanması Goethe-Instituts Inter Nationes'in
katkılarıyla gerçekleşmiştir.***

Yayın Koordinatörü: Füsün Taş
Yayına Hazırlayan: Ayça Sabuncuoğlu
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Cemile Öz
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık

Ithaki Yayınları
Mühürdar Cad. İtler Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97
Faks: (0216) 449 98 34
E-posta: ithaki@ithaki.com.tr
www.ithaki.com.tr

Der Wanderer und sein Schatten.

Von
Friedrich Nietzsche.

CHEMNITZ 1880.

Verlag von Ernst Schmeitzner.

PARIS
KANDOR & FISCHBACHER
23 Rue de Solf.

ST. PETERSBURG
H. SCHMITZDORFF
(F. BOETTNER.)
Klein. Hof-Buchhandlung.
5 Newsky Prospekt.

TURIN
(VIENNE, ROM.)
ERMANNO LORECHER
Via di Po 19.

NEW-YORK
K. STRIEME
75 & 76 Franklin Street.

LONDON
WILLIAMS & NORGATE
25 Bedford Street.
Curios Garden.

Gezgin Ve Gölgesi'nin ilk baskısının kapagı

* * *

Gölge: Baktım ki senden uzun süredir ses seda çıkmıyor, sana bir konuşma fırsatı yaratayım dedim.

Gezgin: Konuşuyor – nerede? Ve kim? Sanki kendi konuşmamı duyuyormuşum gibi geldi bana, ancak kendi sesimden daha zayıf bir sestir.

Gölge: (bir süre sonra): Sevinmedin mi, konuşma fırsatı bulduğun için?

Gezgin: Tanrı ve inanmadığım tüm şeyler adına, gölgem konuşuyor; işitiyorum, ama inanmıyorum.

Gölge: Bunu böyle kabul edelim ve üstünde daha fazla düşünmeyelim; bir saat sonra her şey geçip bitmiş olacak.

Gezgin: Tam da böyle düşünmüştüm ben de, Pisa'daki bir ormanda önce iki, sonra beş deve gördüğümde.

Gölge: Aklımızın sesi kesilince, ikimizin de birbirimize karşı aynı ölçüde hoşgörülü olmamız iyi bir şey: böylece konuşurken de sinirlenmeyeceğiz ve sözlerini anlaşılabilir bulunca hemen yapışmayacağız diğerinin yakasına. Kişi o sırada ne yanıt vereceğini bilemiyorsa, bir şeyler söylemiş olmak da yeter: Benim bir kişiyle konuşmamın asgari koşulu budur. Daha uzun bir konuş-

mada, en bilge kişi de bir kez deli ve üç kez aptal olur.

Gezgin: Senin yetingenliğin, bunu açıkladığın kişinin gönlünü okşayan bir şey değil.

Gölge: Yağcılık mı yapayım?

Gezgin: Sanırdım ki insanın gölgesi, onun kibridir; ama insanın kibri asla “yağcılık mı yapayım?” diye sormaz.

Gölge: Bildiğim kadarıyla insanın kibr , benim şimdiden iki kez yaptığım gibi, konuşmak için izin de istemez: hep konuşur.

Gezgin: Sana karşı ne kadar kaba davrandığımı ancak şimdi fark ediyorum, sevgili gölgem: seni yalnızca görmekle kalmayıp sesini de işittiğim için ne kadar sevdiğimi henüz tek bir sözcükle bile dile getirmiş değilim. Bilirsin ki severim gölgeyi, ışığı sevdiğim gibi. Yüz güzelliği , konuşmanın netliği, karakterin iyiliği ve sağlamlığı var olsun diye, ışık kadar gereklidir gölge de. Rakip degillerdir bunlar birbirlerine, el ele tutuşurlar sevgiyle, ve gölge de sürüklenir peşinden, ışık gözden yittiğinde.

Gölge: Ben de nefret ediyorum, senin nefret ettiğinden, gecedem; seviyorum insanları, ışık-genci oldukları için, ve seviniyorum gözlerindeki ışıltıya, bildikleri ve keşfettikleri zamanki, yorulmaz bilenler ve keşfedenler. Bilginin güneş ışığı üzerlerine düşünce tüm nesnelerin saldıkları o gölge, – o gölgeyim ben de.

Gezgin: Seni anladığımı sanıyorum. Kendini adeta gölge gibi dile getirmiş olsan da. Haklıydın ama: iyi dostlar zaman zaman karanlık bir söz söylerler, bir anlaşma işaretidir bu, üçüncü kişiler için bir bilmedir. Ve biz iyi dostlarız. Dolayısıyla yeter bu öndeyiş! Yüzlerce soru sıkıyor ruhumu, ve belki de onlara yanıt verebilecek çok az zamanın var. Bakalım tüm bu telaş ve uzlaşmacılık içinde, hangi konularda görüşeceğiz.

Gölge: Ama gölgeler daha ürkektirler, insanlardan: hiç kimseye söylemeyeceksin, birbirimizle nasıl konuştuğumuzu!

Gezgin: Birbirimizle nasıl konuştuğumuzu mu? Gökyüzü korusun beni, uzun uzun kurulmuş yazılı konuşmalardan! Platon kurmaktan daha az zevk alsaydı, okurları da Platon'dan daha çok zevk alacaktı. Bir konuşma, gerçeklikte eğlendirir; yazıya dökülüp okundığında, tamamen yanlış perspektiflerden oluşan bir resme dönüşür: çok uzun ya da çok kısadır her şey. – Yine de, üzerinde anlaştığımız şeyi bildirebilecek miyim?

Gölge: Ben buna razıyım; çünkü herkes bunda yalnızca senin görüşlerini görecektir: gölgeyi hiç kimse aklına getirmeyecek.

Gezgin: Belki de yanılıyorsun, dostum! Şimdiye kadar benim görüşlerimde benden çok, gölgeye dikkat ettiler.

Gölge: Işıktan çok, gölgeye mi? Mümkün mü bu?

Gezgin: Ciddi ol, sevgili deli! Daha ilk sorum bile gerektiriyor ciddiyeti. –

* * *

Gezgin Ve Gölgesi

1.

Bilgi Ağacı Üzerine. – Hakiki-görünürlük¹, ama hakikat değil: özgür-görünürlük, ama özgürlük değil, – bu iki meyvedir, bilgi ağacının yaşam ağacıyla karıştırmayışını sağlayan.

2.

Dünyanın Akı. – Dünyanın bengi bir akıllılığın toplamı olmadığı, bildiğimiz dünya parçasının –yani bizim insani aklımızın– pek de akıllı olmayışıyla kesin olarak kanıtlanabilir. Ve bu akıl daima ve tamamen bilge ve rasyonel değilse, dünyanın geri kalanı da değildir; buradan a minori ad majus, a parte ad totum¹ sonucu çıkarılabilir, üstelik belirleyici bir kuvvetlilikle.

3.

“Başlangıçta ... vardı”. – Ortaya çıkışı yüceltmek – tarihin incelenişi sırasında yeniden oluşan ve her şeyin başında en değerli ve en önemli olanın bulunduğunu kesinlikle düşündürten metafizik artçı dürtü budur.

4.

Hakikatin Değerinin Ölçüsü. – Dağlara çıkmanın zorluğu, onların yüksekliği açısından bir ölçüt oluşturmaz kesinlikle. Ve bilimde durum başka türlü olmalı! –diyorlar, sırra vakıf olmuş görünmek isteyen kimileri–, hakikat uğruna gösterilen çaba, hakikatin değerini belirlemeliymiş! Bu çılgınca ahlak, “hakikatler”in aslında, üzerlerinde iyice yoruluncaya kadar çalışmamız gereken jimnastik aletlerinden başka bir şey olmadıkları düşüncesinden kaynaklanıyor, – tinin atletleri ve yarış jimnastikçileri için bir ahlak.

5.

Dil Kullanımı Ve Gerçeklik. – İnsanların gerçekten de çok önem verdikleri tüm şeylerin, herkese çok yakın şeylerin, ikiyüzlüce bir hor görülüşü vardır. Denir ki örneğin, “yalnızca yaşamak için yemek yenir”, – lanet olası bir yalandır bu, tıpkı her türlü şehvetin asıl amacının çocuk üretmek olduğunun söylenmesi gibi. Bunun tersine, “önemli şeyler”e saygı duyulması hemen hemen hiçbir zaman tamamen sahici değildir: rahipler ve metafizikçiler gerçi bu alanlarda bizi, ikiyüzlüce abartan bir dil kullanımına alıştırmışlar, ama bu en önemli şeyleri hor görülen en yakın şeyler kadar önemsemeyen duyguyu henüz değiştirememişlerdir. – Bu çifte ikiyüzlülüğün sıkıcı bir sonucu ise, kişinin en yakın şeyleri, örneğin yemek yemeyi, ikamet etmeyi, giyinmeyi, ilişki kurmayı, sürekli önyargısız ve genel düşünmenin ve değiştirmenin nesnesi kılmayı, bu şeyler küçük düşürücü kabul edildiklerinden, entelektüel ve sanatsal ciddiyetini onlardan uzak tutuşudur; öyle ki bu alanda alışkan-

lık ve edepsizlik, düşüncesiz davrananlar üzerinde, yani dene-yimsiz gençlik üzerinde kolayca zafer kazanır: öte yandan bedenin ve tinin en basit yasalarını sürekli çiğneyişimiz, yaşlı genç hepimizi utanç verici bir bağımlılığa ve özgürsüzlüğe sokar, – hekimlere, öğretmenlere ve tüm toplumun üzerindeki baskıları hala hissedilen din adamlarına olan, aslında gereksiz bağımlılığımızı kastediyorum.

6.

Dünyevi Kusurluluk Ve Asıl Nedeni. – Çevremize şöyle bir bakınca, her defasında öyle insanlar görürüz ki, ömür boyu yumurta yemişlerdir de en lezzetli yumurtaların uzunca olanlar olduğunu fark edememişlerdir; fırtınanın belden aşağısı için faydalı olduğunu, güzel kokuların soğuk, duru havada en yoğun koktuğunu, tat alma duyumuzun ağzın değişik noktalarında farklı farklı olduğunu, iyi konuşulan ya da iyi dinlenilen her yemegin mideye gece şifası getirdiğini bilmezler. Gözlem duygusunun eksikliğine ilişkin bu örnekler bize yeterli gelmezse, en yakın şeylere çoğunluk tarafından çok kötü gözle bakıldığını, çok ender olarak dikkate alındığını bir o kadar kabul edebiliriz. Ve bunun hiçbir önemi yok mudur? – Bir düşünelim ki, bireylerin hemen hemen tüm bedensel ve ruhsal kusurları bu eksiklikten türetilabilir: yaşam tarzının düzenlenişinde, günün bölümlenişinde, ulaşımın zamanında ve seçiminde, meslekte ve boş zamanda, emir vermede ve itaat etmede, doğal ve yapay duyguda, yemekte, uykuda ve düşünmede neyin yararlı ve neyin zararlı olduğunu bilememek; en küçük ve en gündelik şeylerde cahil olmak ve keskin gözlere sahip olmamak – budur yeryüzünü bu kadar çok

kişi için bir “felaket çayın”na dönüştüren. Her yerde olduğu gibi bu noktada da insanın akılsızlığının söz konusu olduğu söylenmesin: aksine – gerektirdiği kadar ve gerektiğinden fazla akıl vardır burada, ancak yanlış yönlendirilmiş ve dikkati o küçük ve en yakın şeylerden yapay bir biçimde başka yere çekilmiştir. Ruhbanlar ve öğretmenler ve her türden idealistin, kabasının ve incesinin ulvi iktidar düşkünlüğü, insana tamamen başka bir şeyin önemli olduğunu daha çocuk yaşında telkin ederler: ruhun kurtuluşu, devlet hizmeti, bilimin ilerletilmesi ya da saygınlık ve mülktür önemli olan, tüm insanlığa hizmet etmenin araçları olarak; öte yandan bireyin ihtiyacı, günün yirmi dört saati içindeki büyük ve küçük aptesi, hor görülesi ya da önemsiz bir şeydir. – Daha Sokrates bile var gücüyle karşı çıkmıştı, insani olanın insanın yararına bu kibirli ihmal edilmesine ve severdi Homeros’un bir sözünü, gerçek çevreyi ve tüm kederin ve tasanın timsalini anlatmayı: Budur, der, yalnızca budur “evimde iyisiyle kötüsüyle karşılaştım”.

7.

İki Avunma Aracı. – Geç-antik çağın ruh yatıştırıcısı olan Epikuros, günümüzde bile hâlâ çok ender rastlanan, maneviyatın sakinleştirilmesi için nihai ve en uçtaki kuramsal sorunların çözümünün hiç de gerekli olmadığı şeklindeki o harika kavrayışa sahipti. “Tanrılar korkusu”yla inleyenlere, “tanrılar varsa bile, biz onları ilgilendirmeyiz” demek yetiyordu ona – tanrılar var mı, yok mu gibi nihai bir soru hakkında verimsiz ve uzaktan tartışmalar yapmak yerine. Bu konum çok daha uygun ve güçlüdür: karşıdakine birkaç adım avans verilir ve böylece dinlemek ve harekete geçmek için gönüllü olması sağlanır. An-

cak, tam tersi –tanrıların bizimle ilgilendikleri– kanıtlanmaya kalkışıldığında, zavallı öteki, ne tür labirentlere dalmak, dikenli çalılıklara girmek zorunda kalacaktır, tamamen kendiliğinden, bu oyunda acımasını gizleyecek kadar insancıl ve incelmış olması gereken ikna edicinin kurnazlığına gerek kalmadan. Sonunda öteki, her türlü tümceye karşı en güçlü argümana, yani tiksintiye, kendi iddiasından tiksitmeye varır: sogur ve en katıksız ateistin de sahip olduğu bir ruh haliyle uzaklaşır oradan: “Ne işim olur aslında tanrılarla! Canları cehenneme!” – Diğer durumlarda, yani yan fiziksel, yan ahlaki bir hipotez maneviyatı bozduğunda, bu hipoteze karşı koymayacak, bunun elbette böyle olabileceğini kabul edecekti: ama aynı görüngüyü açıklamak için i k i n c i bir hipotez d a h a var olacaktı; belki durum başka türlü de olabilecekti. Çağımızda bile, hipotezlerin ç o ğ u n l u ğ u , örneğin vicdan rahatsızlıklarının kaynağı konusunda, bir tek, biricik belirgin olan ve bu yüzden yüz kat abartılan hipotez üzerinde kafa yormak sonucunda ruhta kolaylıkla oluşan gölgeyi ortadan kaldırmaya yetiyor hâla. – Demek ki mutsuzları, kötülük yapanları, hastalık hastalarını, ölmek üzere olanları avutmak isteyen biri, Epikuros’un birçok soruna uygulanabilen o iki sakinleştirici özdeyişini anımsamalıdır. En basit biçimde söyle anlatılabilir bu özdeyişler: birincisi, diyelim ki durum böyle, o halde bizi ilgilendirmez; ikincisi: böyle olabilir, ama başka türlü de olabilir.

8.

G e c e d e . – Gece çöktüğünde, en yakın şeyler hakkındaki duyumsayışımız değişir. İşte rüzgâr, yasaklı yollarda dolaşmış gibi, fısıltıyla bir şey arıyormuş gibi, huysuzdur, aradığını

bulamadığı için. İşte lamba ışığı, donuk kırmızımsı ışınlarıyla, bitkin bakışlarıyla, geceye isteksizce karşı koyarak, sabırsız bir kölesidir uyanık insanın. İşte uyuyanların soluk alıp verişleri, ürpertici ritimleri, hep yeniden dönegelen bir kaygı ezgiyi üflüyor gibidir bunun üzerine, – biz duymayız o ezgiyi, ama uyuyanın göğsü yükseldiğinde, böyle hissederiz kendimizi, yüreğimiz düğümlendiğinde ve soluk inip de adeta ölümcül bir sessizliğe büründüğünde, deriz ki kendimize: “Dinlen birazcık, eziyet çekmiş zavallı tin!” – tüm yaşayanlara, böyle ezilmiş yaşadığı için, bengi bir huzur dileriz; gece ölüme ikna eder. – İnsanlar güneşten yoksun olsalardı ve geceye karşı ayışığı ve gazyacağıyla savaşsalardı, hangi felsefe verecekti örtüsünü üzerlerine! İnsanın tinsel ve ruhsal özünün, yaşamı örten karanlık ve güneş yoksunu yarısı tarafından nasıl tamamen karartıldığı, şimdiden çok iyi fark ediliyor.

9.

İstencin Özgürlüğü Öğretisinin Ortaya Çıktığı Yer. – Bir insan üzerinde tutkularının biçiminde, bir diğerinde dinleme ve itaat etme alışkanlığı, bir üçüncüsünde mantıklı bilinç, bir dördüncüsünde ise kaçamaklardan hoşlanma ve cesurca keyif alma olarak durur zorunluluk. Bu dördünün istencinin özgürlüğü, tam da her birinin en sıkı sıkıya bağlı olduğu yerde bulunur: tıpkı ipekböceğinin, istenç özgürlüğünü tam da kozasını örmekte bulması gibi. Peki neden böyledir bu? Açıkça şundan dolayıdır ki, her biri kendini yaşam duygusunun en büyük olduğu yerde en özgür hisseder, dediğimiz gibi, kah tutkuda, kah ödevde, kah bilgide, kah yüreklilikte. Birey, kendini güçlü kılan şeyin, kendini canlandırıldığını hissettiği şeyin, da-

ima özgürlüğünün unsuru da olması gerektiğini düşünür ister istemez: bağımlılığı ve kalın kafalılığı, bağımsızlığı ve yaşam duygusunu zorunlu çiftler olarak bir arada ele alır. – Burada, insanın toplumsal-siyasal alanda edindiği bir deneyim, yanlış bir biçimde nihai metafizik alana aktarılmaktadır: orada güçlü adam aynı zamanda özgür adamdır, orada zevkin ve tutkunun canlı duygusu, umudun büyüklüğü, arzulamanın gözûpekliliği, nefret etmenin güçlülüğü egemenlerin ve bağımsızların donanımdır, öte yandan bağımlı olan, köle, ezilmiş ve ahmakça yaşar. – İstencin özgürlüğü öğretisi, egemen zümrelerin bir buluşudur.

10.

Yeni Zincirleri Hissetmemek. – Herhangi bir şeye bağımlı olduğumuzu hissetmediğimiz sürece, kendimizi özgür sanırız: insanın ne denli gururlu ve iktidar düşkünü olduğunu gösteren yanlış bir çıkarımdır bu. Çünkü burada, alışılmış bir bağımsızlık içinde yaşadığı, bunu istisnai bir biçimde yitirdiğinde karşıt bir duygu hissedeceği varsayımıyla, bağımlı olduğu anda, bunu her koşulda fark etmesi ve bilmesi gerektiğini kabul eder. – Peki ya bunun tersi doğruysa: insan daima çok yönlü bir bağımlılık içinde yaşıyor, ama kendini özgür sanıyor, zincirin baskısını uzun bir alışkanlık sonucu artık hissetmiyorsa? Yalnızca yeni zincirlerden rahatsız olur ancak: – “İstenç özgürlüğü” de yeni zincirleri hissetmemekten başka bir şey değildir aslında.

11.

İstenç Özgürlüğü Ve Olgunun Yalıtılması. – Alışıldık eksik gözlemimiz bir görüngü grubunu tek bir şey ola-

rak algılar ve onları bir olgu olarak adlandırır: bu olgu ile bir diğeri arasında boş bir uzamın bulunduğunu da düşünür üstelik, her bir olguyu yalıtır. Oysa hakikatte tüm eylemlerimiz ve bilgilerimiz olguların ve boş ara uzamların sonucu değil, sürekli bir akıştır. Bu yüzden, istenç özgürlüğü inancı tam da sürekli, biricik, bölünmemiş, bölünemez bir akış tasarımıyla bağdaşmaz: bu inanç her bir eylemin yalıtılmış ve bölünemez olduğunu varsayar; isteme ve bilme alanında bir tür atomculuktur. – Karakterleri nasıl yanlış anlıyorsak, olgulara da aynı şeyi yaparız: aynı karakterlerden, aynı olgulardan söz ederiz: oysa ikisi de yoktur. Yalnızca aynı olguların var olduğuna, kademeli bir olgu türleri düzeninin bulunduğu ve bunun kademeli bir değerler düzenine karşılık düştüğüne ilişkin yanlış varsayıma dayanarak övgüde ve kınamada bulunuruz: yani yalnızca tek tek olguları değil, sözde aynı olan olgu gruplarını da (iyi, kötü, merhametli, haset eylemler vb.) yalıtırız – her ikisinde de yanılarak. – Sözcük ve kavram, eylemlerin-grupların bu yalıtılışına inanmamızın en belirgin nedenidir: sözcükler ve kavramlarla yalnızca şeyleri imlemekle kalmıyor, başlangıçta onların aracılığıyla şeylerin özünü kavradığımızı da zannediyoruz. Sözcükler ve kavramlar aracılığıyla şimdi bile sürekli olarak şeyleri olduklarından daha basit, birbirlerinden ayrılmış, bölünemez, her biri kendi başına ve kendisi için var olarak düşünmeye ayarlıyoruz. Dilde, ne kadar özenli olursa da her an yeneden sökün eden felsefi bir mitoloji gizlidir; istencin özgürlüğüne, yani aynı olguların ve yalıtılmış olguların varlığına duyulan inancın sebatkâr bir havarisi ve avukatıdır dil.

12.

Temel Yanılığlar. – İnsanın, herhangi bir ruhsal hazı ya da acıyı duyumsayabilmesi için, şu iki yanılsamadan birisine kapılmış olması gerekir: ya belirli olguların, belirli duyumsamaların eşitliğine inanıyor olmalıdır: o zaman şimdiki durumları daha öncekilerle karşılaştırarak ve onların eşit ya da eşit olmadıklarını saptayarak (her türlü anımsamada gerçekleştiği gibi) ruhsal bir hazza ya da acıya sahip olur; ya da istenç özgürlüğüne inanır, örneğin “bunu yapmamalıydım”, “bu başka türlü gerçekleşebilirdi” diye düşünür ve bundan da yine haz ya da acı duyar. Her türlü ruhsal hazda ya da acıda işbaşındaki hatalar olmasaydı, hiçbir zaman bir insanlık ortaya çıkmazdı, – insanlığın temel duygusu, insanın özgürsüzlük dünyasındaki özgür olduğu, ister iyi ister kötü davransın ölümsüz mucize yaratıcısı, şaşırtıcı bir istisna, hayvanüstü, handiye-tanrı, yaratılışın anlamı, var olmaması düşünülemeyen, kozmik bilmenin çözüm şifresi, doğanın büyük hâkimi ve onun aşağılayıcısı, kendi tarihine dünya tarihi diyen varlık olduğu duygusudur! – Vanitas vanitatum homo.¹

13.

İki Kez Söylemek. – Bir konuyu hemen ikinci kez dile getirmek ve ona bir sağ bir de sol ayak vermek iyidir. Gerçi hakikat bir ayağın üzerinde durabilir; ama iki ayakla yürüyecek ve gezecektir.

14.

Dünyanın Komedyeni İnsan. – Sadece ve sadece, insanın kendini tüm evrenin varoluşunun amacı olarak görmesindeki ve insanlığın ciddi ciddi yalnızca bir dünya–misyonu umuduyla hoşnut olmasındaki mizahı tadabilmek için, insandan daha zeki yaratıklar var olmalıydı. Dünyayı bir tanrı yaratırsa, insanı da t a n r ı n ı n m a y m u n u olsun diye, kendi sonsuz sonsuzluklarında sürekli bir eğlence vesilesi olarak yaratmıştır. O zaman elbette yeryüzünün çevresindeki gökkürelerinin müziği de, öteki tüm yaratıkların insanla alay etme kahkahaları olurdu. O canı sıkılan ölümsüz, trajik-gururlu jestleriyle ve çektiği acıları yorumlayışıyla, genel olarak da en kibirli yaratığın tinsel mucitliğiyle neşesini bulsun diye, a c ı y l a gıdıklar en sevdiği hayvanı – bu mucidin mucidi olarak. Çünkü eğlence olsun diye insanı düşünüp bulan, insandan daha zekiydi ve zekânın zevkine daha çok varıyordu. – Burada, insanlığımızın kendini gönüllü olarak küçük düşürmek istediği yerde bile, biz inanların hiç olmazsa bu kibirlilikte tamamen benzersiz ve harika olmak isteyişimizde, bir oyun oynar kibirliliğimiz bize. Evrendeki biricikliğimiz! Ah, tamamen olasılık dışı bir şeydir bu! Bu arada gerçekten de dünyadan uzak bir ufka sahip olan astronomlar, dünyadaki yaşam damlasının muazzam oluş ve yokoluş okyanusunun genel karakteri açısından hiçbir önemi bulunmadığını; yaşamın üretilmesi açısından dünyadakiyle benzer koşullara sahip sayısız, yani çok sayıda yıldız bulunduğunu, – elbette bunların, canlılık itilimini asla almamış ya da bundan uzun süre önce iyileşmiş olanların yanında bir avuç kaldığını; bu yıldızlardan her birindeki yaşamın, onun varoluş süresine oranla, yalnızca bir an, bir titreşim olduğunu, ardından uzun, çok uzun zaman-

ların geldiğini, – yani kesinlikle o yıldızın varoluşunun hedefi ve son ereği olmadığını ima ediyorlar. Belki karınca da ormanda, kendisinin ormanın hedefi ve ereği olduğunu kuruyordur; tıpkı bizim insanlığın sonunu hayal gücümüzde adeta istemdişi bir biçimde dünyanın sonuyla ilişkilendirişimiz gibi: yine de bu noktada durup da, her bir insanın cenazesinde genel bir dünyaların ve putların batışı töreni düzenlemediğimiz için mütevazı sayılırız. En önyargısız astronomun bile yaşamsız bir dünyayı duyumsayışı, bizim insanlığın ışıldayan ve uçuşan höyüklerini duyumsayışımızdan farklı değildir.

15.

İnsanın Mütevazılığı. – Ne denli az zevk yetiyor birçoklarına, yaşamı iyi bulmak için, ne denli mütevazıdır insan!

16.

Aldırışsızlık Nerede Gerekli? – Bilimin ilk ve son şeyler hakkında sonul bir saptamada bulunmasını beklemekten ve o zamana kadar da –sık sık önerildiği gibi– alışla geldik biçimde düşünmekten (ve elbette inanmaktan!) daha yanlış bir şey olamaz. Bu alanda mutlaka yalnızca kesinliklere sahip olmayı istemek dürtüsü, dinsel bir artçı dürtüdür, daha iyisi değil, – “metafizik gereksinim”in gizli ve ancak görünüşte kuşkucu bir türüdür bu, daha uzunca bir süre bu sonul kesinliklere dair ümit bulunmadığı ve o zamana dek “inanan” kişi haklı olduğu için, tüm bu alanla ilgilenmeme art düşüncesiyle de birleştirilmiştir. En uçtaki ufuklara ilişkin bu kesinlikler hiç de gerekli değildir bize, dolu dolu ve değerli bir

insanlık yaşamak için: tıpkı bir karıncanın gerek duymayışı gibi onlara, bir karınca olmak için. Daha çok, bu şeylere uzun süredir yüklediğimiz yazgısal önemliliğin aslında nereden geldiğini görmemiz gerekir, bunun için de etik ve dinsel duyguların tarihine gereksiniriz. Çünkü bilginin o en uçtaki soruları, ancak bu duyumların etkisiyle böyle yüce ve korkutucu olmuşlardır gözümüzde: tinsel gücün nüfuz etmeden uzanabildiği en uzaktaki alanlara, suç ve ceza (ve üstelik sonsuz ceza!) gibi kavramları götürüp koyduk: üstelik bu alanlar ne denli karanlıksa, bu işi de o denli özensizce yaptık. İnsan çok eski zamanlardan bu yana hiçbir şeyin saptanamadığı noktada hayaller kurdu, ve sonraki kuşakları da bu hayalleri ciddiye almaya ve hakikatmış gibi kabul etmeye ikna etti, sonunda inancın bilgiden daha değerli olduğu yolundaki iğrenç kozu da kullandı. Şimdi ise o son şeyler açısından inanışa karşı bilgi değil, o alanlardaki inanışa ve sözümona bilgiye karşı aldırıışsızlık gerekiyor! – Şimdiye kadar bize en önemli şey olarak vaaz edilenler dışında her şey daha yakın olmalı bize: insan niye var? Ölümünden sonraki yazgısı nedir? Tanrıyla nasıl barışır? gibi soruları ve benzeri tuhaflıkları kastediyorum. Dindarların bu soruları gibi, idealist, materyalist ya da gerçekçi olsun, felsefi dogmatiklerin soruları da hiç ilgilendirmiyor bizi. Bunların tümü birden, inancın da bilginin de gerekli olmadığı alanlarda bir karar vermeye zorlamak istiyor bizi; en büyük bilgi sevdalıları için bile, araştırılabilir ve akılla ulaşılabilir her şeyin çevresinde sisli, aldatıcı bir bataklık kuşağının, bir geçilemezlik, sonsuz akışkanlık ve belirlenemezlik şeridinin yer alması yararlıdır. Bilginin aydınlık ve sıradan, en sıradan dünyasının değeri bilgi dünyasının en kenarında, tam da karanlıklar ülkesiyle karşılaştırılarak sürekli artıyor. – Yeniden en sıradan şeylerin iyi komşuları

olmalıyız ve onları şimdiye kadar yaptığımız gibi hor görüp de, bakışlarımızı bulutlara ve gece yaratıklarına çevirmemeliyiz. Ormanlarda ve mağaralarda, bataklık boylarında ve bulutlu gökyüzü altında – oralarda insan binlerce yıllık kültür aşamaları boyunca çok uzun süre yaşadı, ve sefil yaşadı. Oralarda şimdiki zamanı ve komşuluğu ve yaşamı ve kendi kendisini hor görmeyi öğrendi – ve bizler, doğanın ve tinin daha aydınlık bölgelerinin sakinleri, şimdi bile, en sıradan olana karşı bu hor görme zehri, kalıtım yoluyla dolaşıyor damarlarımızda.

17.

Derin Açıklamalar. – Bir yazarın konumunu, olduğundan “daha derin açıklayan”, yazarı açıklamış değil, karartmış olur. Metafizikçilerimiz de doğanın metinlerine böyle davranıyorlar; hatta daha da kötü. Çünkü derin açıklamalarını ortaya koyabilmek için, genellikle metni önce buna göre düzenliyorlar: yani onu bozuyorlar. Schopenhauer’in kadınların hamileliği hakkındaki düşünceleri, metnin bozulmasına ve yazarın karartılmasına mükemmel bir örnek oluşturabilirler. Yaşama istencinin zaman içindeki sürekli varlığının işareti cinsel birleşmedir, diyor Schopenhauer; bu istence hep yeniden eşlik eden, kurtuluş olasılığını açık tutan bilgi ışığının –ve üstelik en üst berraklıktaki– işareti ise, yaşama istencinin yeniden insan oluşudur. Bunun işareti de, cinsel birleşme bir suçlu gibi ezilip büzülürken bu yüzden açık açık, hatta göğsünü gere gere ortalıkta dolaşan hamileliktir. Schopenhauer, çiftleşme eylemi sırasında habersiz yakalanan her kadının utancından ölmek istediğini, ama “hamileliğini hiçbir utanç belirtisi göstermeden, hatta bir tür gururla sergilediği-

n i " öne sürüyor. Her şeyden önce, bu durumu kendi kendisini sergileyişinden¹ d a h a f a z l a sergilemek pek de kolay değildir; ama Schopenhauer tam da sergilemenin y a l n ı z c a kasıtlılığını vurgulamakla, metni elindeki "açıklama"ya uyması için kendine göre hazırlamış oluyor. Sonra, Schopenhauer'in açıklanan görüngünün genelliği hakkında söylediği doğru değildir: Schopenhauer "her kadın"dan söz ediyor: çok sayıda, özellikle de genç kadın, bu durumda en yakın hısımlarının karşısında bile genellikle aşırı bir utangaçlık gösterir; ve olgun ve ileri yaştaki kadınlara, özellikle alt tabakadan olanlara, her durumda biraz iyi gelir bu, elbette bununla, kocaları tarafından hâlâ arzulandıklarını anlatırlar. Kendilerini gören komşu erkek ve kadın ya da yoldan geçen bir yabancı "mümkündür" diye konuştuğunda ya da düşündüğünde, bu sadaka, düşük düzeydeki kadın kibirliliği tarafından hâlâ seve seve kabul edilir. Bunun tersine, Schopenhauer'in sözlerinden de çıkarılabileceği gibi, tam da en akıllı ve en zeki kadınlar, durumları hakkında sevinç duyarlar: "istenç"in kendini genel iyi için bir kez daha "olumsuzlayabileceği", aklın harika çocuğunu doğurma umuduna en çok onlar sahiptir; buna karşılık, aptal kadınların hamileliklerini, gizledikleri her şeyden daha da utançla gizlemek için yeterince nedenleri vardır. – Bu olayların gerçeklikten alındıkları söylenemez. Diyelim ki Schopenhauer, kadınların hamilelik durumunda her zamankinden daha çok kendini beğenme sergiledikleri konusunda genel olarak haklıydı, bu durumda başka bir açıklama onun açıklamasından daha akla yakın gelirdi. Tavuğun yumurtlamadan önceki bir g ı d a k l a m a s ı düşünülebilirdi: Bakın bakın! Yumurtlayacağım! Yumurtlayacağım!

18.

Modern Diogenes. – İnsanı aramadan önce, feneri bulmuş olmak gerekir. – Bunun kinigin feneri olması şart mı? –

19.

Ahlakdışıcılar. – Ahlakçılar şimdi ahlaka neşter vurdukları için, ahlaksızlar olarak suçlanmayı sineye çekmek zorundalar. Neşter vurmak isteyen, öldürmesi gerekir: ancak daha iyi bilinsin, daha iyi yargıda bulunulsun, daha iyi yaşanılsın diye; böylelikle tüm dünya otopsi yapsın diye değil. Ne yazık ki insanlar hala her ahlakçının, eylemlerinin tamamında, ötekilerin taklit etmeleri için bir örnek oluşturması gerektiğini düşünüyorlar; ahlakçıyı, ahlak vaiziyle karıştırıyorlar. Eski ahlakçılar yeterince neşter vurmamışlardı ve gereğinden çok vaaz vermişlerdi: şimdiki ahlakçılara ilişkin karıştırma ve o nahoş çıkarım bundan kaynaklanıyor.

20.

Karıştırmamak. – Olağanüstü, güçlü, özverili, örneğin Plutarkhos'un kahramanlarındaki düşünce tarzını, ya da aslında iyi erkeklerin ve kadınların arı, aydınlık, ısıyı ileten ruhsal durumunu, bilginin zorlu sorunları olarak ele alan ve görünen basitlikteki karmaşık yönü göstererek ve dikkatlerini konuların içiçe geçişine, işlenmiş narin kavram-yanılsamalarına ve eski zamanlardan bugüne miras kalmış, yavaş yavaş yükseltilmiş bireysel ve grupsal duygulara yönelterek bunların köküne inen ahlakçılar, – bu ahlakçılar tam da en çok karıştırıldıkları kişilerden

en çok farklıdırlar: söz konusu düşünce tarzına ve ruhsal durumlara zaten hiç inanmayan ve kendi sefilliklerini büyüklük ve anlık pırıltısının arkasına sakladıklarını zanneden dar kafalılardan. Ahlakçılar "işte sorunlar" derken, sefiller "işte sahtekarlar ve sahtekarlıklar" derler; yani bunlar tam da ötekilerin açıklamaya çalıştığı şeyin varlığını yadsırlar.

21.

Ölçen Olarak İnsan. – Belki de insanlığın tüm ahlak-sallığının kökeni, ilk insanların ölçüyü ve ölçmeyi, tartıyı ve tartmayı keşfettikleri zaman kapıldıkları muazzam içsel coşkudur ("insan" sözcüğü 'ölçen' anlamına gelir,¹ insan kendini en büyük keşfine göre adlandırmak istemiştir!). Bu tasarımlarla, tamamen ölçülemez ve tartılamaz olan, ama başlangıçta öyle olmamış görünen alanlara çıkarlar.

22.

Denge İlkesi. – Haydut ve bir cemaate onu haydutlara karşı koruma sözü veren güçlü kişi, büyük bir olasılıkla temelde tamamen benzer varlıklardır; yalnızca ikincisi çıkarına birincisinden farklı bir yoldan ulaşır: soygun yaparak değil de cemaatin verdiği düzenli ödentilerle. (Uzunca bir süre bir ve aynı kişi olan tüccar ve korsanı arasındaki ilişkinin ta kendisidir bu: bir rolü uygun bulmadığında, hemen öteki rolü üstlenir. Aslında şimdi bile bütün bir tüccar-ahlakı yalnızca korsan-ahlakının a kılıcılaştırılmış biçimidir: olabildiğince ucuza satın alıp –mümkünse yalnızca girişimcilik masraflarına mal edip– olabildiğince pahalıya satmak.) Esas olan şudur ki: güçlü kişi soygun-

culara karşı denge oluşturma sözü verir; zayıflar bunda bir yaşama olanağı görürler. Çünkü ya kendileri denge oluşturmaya biçimde birleşmek, ya da denge oluşturan birine boyun eğmek (başarımları karşılığında ona hizmet etmek) zordadırlar. İkinci yola öncelik tanınır, çünkü temelde iki tehlikeli varlığın elini kolunu bağlamış olur: birincisini ikincisiyle ve ikincisini de çıkar görüşü açısıyla; elbette ikincisinin çıkarı, yalnızca kendilerini değil, efendilerini de besleyebilsinler diye, boyun eğdirdiklerine iyi yürekli ya da merhametli davranmasını gerektirir. Bu sırada gerçekten de hâlâ sürekli sert ve yeterince gaddar olabilir; ama insanlar, daha önce her zaman mümkün olan tamamen yok edilmekle kıyaslandığında, bu durumda soluklanabilmişlerdir. – Cemaat başlangıçta zayıfların tehditkar güçlere karşı denge oluşturmak için örgütlenmeleridir. Aşırı güçlü bir örgütlenme, karşıdaki gücü bir defada yok edecek kadar güçlü olunacaksa, uygundur: ve tek bir güçlü zarar verici söz konusuysa, elbette denenecektir bu. Ama bu tek bir kişi bir kabile şefiyse ya da büyük bir yandaş kitlesine sahipse, çabuk, nihai bir yok etme olasılık dışıdır ve sürekli ve uzun bir çarpışma göze alınmalıdır: fakat bu da cemaatin hiç arzulamadığı bir durumu getirir beraberinde, çünkü bu çarpışmayla cemaat, geçimini sürdürebilmesi için gereken düzenlemeleri yapacağı zamanı yitirir, ve emeğinin ürününün her an tehlikede olduğunu görür. Bu yüzden cemaat, savunma ve saldırma gücünü, tehlikeli komşunununkiyle aynı düzeye çıkarmayı ve ona, kendi kefesinde de şimdi aynı miktarda ağırlık bulunduğunu göstermeyi tercih eder: neden dost olunmasıdır ki? – Bu yüzden denge, kadim hukuk ve ahlak öğretisi açısından çok önemli bir kuramdır; denge adaletin temelidir. Bu öğreti, daha yabanıl dönemlerde “göze göz, dişe diş” derken, kurulmuş bu-

lunan dengeyi varsayar ve bu misilleme sayesinde, söz konusu dengeyi k o r u m a k ister: öyle ki birisi diğerine karşı bir suç işlediğinde, diğeri artık öfkeden kaynaklanan bir intikam almasın. Tersine, jus talionis¹ sayesinde, bozulan güç ilişkilerinin dengesi yeniden kurulur: çünkü böylesi ilk durumlarda diğerinden fazla bir göze, bir kola sahip olmak, fazladan bir parça güce, bir ağırlığa sahip olmaktır. – Herkesin birbirini eşit ağırlıkta gördüğü bir cemaatin içinde işlenen suça, yani denge ilkesinin çiğnenmesine karşı a y ı p ve c e z a vardır: Ayıp, tecavüz yoluyla yarar sağlayan tecavüzcü bireye karşı bir ağırlıktır; ayıp yüzünden gördüğü zararlar, kazandığı yararları ortadan kaldırır ve d e n g e l e r . Ceza'da da durum aynıdır: her suçlunun kendine tanıdığı aşırı ağırlığa, daha büyük bir karşı ağırlığı, şiddet eylemine karşı zindan zorlamasını, hırsızlığın karşısına geri vermeyi ve ceza miktarını çıkarır. Böylelikle yargıyı çiğneyene, eylemiyle cemaatin ve onun ahlak-avantajlarının dışına çıktığı anımsatılır: cemaat ona eşit olmayan, zayıf, kendi dışındaki biri gibi davranır; bu yüzden ceza yalnızca bir misilleme değildir, daha fazlası vardır, doğal durumun sertliğini de içerir biraz; tam da bu durumu anımsatmak ister.

23.

Özgür İstenç Öğretisinin Yandaşlarının Ceza Vermeye Hakları Var Mı? – Meslekleri gereği yargılayan ve cezalandıran insanlar, her vakada, bir suçlu yaptığı eylemden sorumlu mudur, aklını kullanabilmiş midir, bilinçsizce ya da saplantıyla değil de gerekçelere dayanarak mı davranmıştır, gibi sorulara yanıt bulmaya çalışırlar. Suçlu cezalandırıldığında, kötü gerekçeleri daha iyilerine, yani biliyor

olması gerekenlere tercih ettiği için cezalandırılır. Bu bilgi eksikse, egemen görüşe göre insan özgür değildir ve sorumlu değildir: bilgisizliği, örneğin *ignorantia legis*'inin¹, öğrenmeyi kasten ihmal edişinin bir sonucu olsun; bu durumda daha o zaman, öğrenmesi gerekeni öğrenmediğinde, kötü gerekçeleri iyilerine tercih etmiştir, ve şimdi kötü seçiminin cezasını çekmesi gerekecektir. Buna karşılık, iyi gerekçeleri, örneğin ahmaklık ya da budalalık yüzünden görememişse, cezalandırılmaz: denildiği gibi, seçim yapmaktan habersizdir, bir hayvan gibi davranmıştır. Akla uygun olanı bilerek yadsımak, cezalandırılması gereken bir suçlu olmanın koşuludur. Peki nasıl olur da bir kimse olması gerektiğinden daha akılsız olur bile bile? Terazinin kefelerinde iyi ve kötü gerekçeler varsa karar neye göre verilecektir? Yanılgıya, körlüğe değil, dışsal ve içsel bir zorlamaya da değil (her sözümona "dışsal zorlama"nın, korku ve acının içsel zorlamasından öte bir şey olmadığı düşünölsün). Peki neye dayanarak? diye sorulur hep yeniden. A k ı l , daha iyi gerekçelere karşı karar veremeyeceği için, bir neden oluşturamayacak mıdır? İşte burada "özgür istenç" yardıma çağrılır: k u s u r s u z k e y f i l i k karar vermelidir, hiçbir güdünün etkili olmadığı, eylemin bir hiçten, bir mucize olarak gerçekleştiği bir an gelmelidir. Hiçbir keyfilğin hüküm sürmemesi gereken bir durumda, bu sözümona k e y f i l i k cezalandırılmaktadır: yasayı, yasağı ve buyruğu bilen aklın, hiçbir seçenek bırakmaması ve bir baskı ve üst merci olarak etkili olması gerekirdi, diye düşünölür. Demek ki suçlu, "özgür istenç"i kullandığı, yani gerekçelere göre eylemesi gereken yerde, gerekçesiz eylediği için cezalandırılır. Peki ama niye yapmıştır bunu? Bunu artık s o r m a k bile gerekmez: bu "neden"siz bir eylemdi, güdüsüz, kökensiz, biraz amaçsız ve akılsızca. – N e v a r k i böyle bir eyleme, yukanda önceden belirtilen

birinci cezayı gerektiren eylem koşuluna göre ceza verilmeyebilir de! Cezayı gerektiren eylemin bu türü de, burada bir şey yapılmış olmadığı, bir şey ihmal edildiği, akıl kullanılmış olmadığı gerekçesiyle ileri sürülemez; çünkü her koşulda bu ihmal kasıtlı olarak gerçekleşmiş değildir! Buyrukların ancak kasıtlı olarak ihmal edilişi cezayı gerektirir. Gerçi suçlu kötü gerekçeleri iyi gerekçelere tercih etmiştir, ama bir neden ve kasıt olmadı: gerçi aklını kullanmamıştır, ama onu kullanmamak için değil. Cürüm işleyen kişiyi bir suçlu yapan, aklını kasıtlı olarak yadsımış olması koşulu, – tam da bu koşul, “özgür istenç” kabulüyle ortadan kaldırılmış olur. Sizin ceza verme hakkınız yok, siz “özgür istenç” öğretisinin yandaşları, kendi ilkelerinize göre yok! – Ne ki bu ilkeler temelde çok tuhaf bir kavram mitolojisinden başka bir şey değildir; ve bunu yumurtlamış olan tavuk, her türlü gerçekliğin ötesindeki bir kuluçkaya yatmıştır.

24.

Suçlunun Ve Yargıcın Yargılanışı Üzerine. – Koşulların tüm akışını bilen suçlu, kendi eylemini kendisini yargılayan ve kınayanlar kadar düzenin ve kavranılabilirliğin dışında görmez; ne var ki ona verilecek ceza, tam da bu kişilerin eylemin kavranılamazlığı karşısında kapıldıkları şaşkınlığa göre biçilir. – Bir suçluyu savunan kişinin olaya ve olayın geçmişi-ne ait bilgisi yeterince kapsamlıysa, onun sırasıyla ortaya koyduğu yumuşatıcı nedenlerin, sonunda suçun tümünü yumuşatarak yok etmesi gerekir. Ya da, açıkçası: avukat, yargılayan ve cezayı biçen şaşkınlığı adım adım yumuşatacak ve her dürüst dinleyiciyi kendi kendisine içinde “suçlu nasıl davranması gere-

kiyorduyorsa öyle davrandı; onu cezalandırırsak, bengi zorunluluğu cezalandırmış olacağız” itirafında bulunmaya zorlayarak, sonunda tamamen ortadan kaldıracaktır. – Cezanın derecesini, bir suçun öyküsü hakkında sahip olunan ya da genel olarak sahip olunabilen bilginin derecesine göre ölçmek, – her türlü hakkaniyete aykırı değil midir? –

25.

Takas ve Hakkaniyet. – Bir takas işleminde dürüst ve adil davranılmalı; ancak takas yapan taraflardan her biri, kendi eşyasına, meraklısı için taşıdığı değerini yanı sıra kendi verdiği değer kadar, onu elde etmek için gösterdiği çabayı, onun en der bulunurluğunu, harcadığı zamanı vb. hesaba katarak karşılık isterse, dürüst ve adil davranmış olur. Fiyatı, ötekinin gereksinimini dikkate alarak belirlediği sürece katıksız bir soyguncu ve zorbadır. – Para bir takas nesnesiyse, bir Frank talerinin¹ zengin bir mirasçının, bir gündelikçinin, bir tüccarın, bir üniversitelinin elinde birbirinden tamamen farklı şeyler olduğu düşünülebilir: her biri, onu elde etmek için hemen hemen hiçbir şey yapmamış ya da çok şey yapmış olmasına göre, onun karşılığında az ya da çok şey alabilecektir, – böylesi hakça olurdu: hakikatte ise durum bilindiği gibi tam tersidir. Büyük para dünyasında taler, en tembel zengine, yoksul ve çalışkana getirdiğinden daha çok kazanç getirir.

26.

Araç Olarak Hukuksal Durumlar. – Hukuk, eşitler arasındaki anlaşmalara dayanarak, aralarında anlaşmış

kişilerin güçleri eşit ya da benzer olduğu sürece ayakta kalır; akıllılık, benzer güçler arasındaki kavgaya ve y a r a r s ı z harcamaya bir son vermek için hukuku yarattı. Ne var ki, taraflardan biri diğerinden kesinlikle d a h a z a y ı f düştüğünde, hukuka da o denli nihai bir son verilmiş olur: çünkü o zaman boyun eğdirme durumu ortaya çıkar ve hukuk s o n a e r e r , ama başarı da, o ana kadar hukuk yoluyla elde edilen başarının aynısıdır. Çünkü şimdi boyun eğdirilenin gücünü yararsızca harcama-yıp idareli k u l l a n m a y ı salık veren, üstün gelenin a k ı l l ı l ı ğ ı d ı r : ve çoğu zaman boyun eğdirilenin durumu, eşit tutulanıkinden daha elverişlidir. – Hukuksal durumlar, akıllılığın salık verdiği geçici a r a ç l a r d ı r , hedefler değil. –

27.

K o m ş u y a G ü l m e . – Komşusunun başına gelene gülme, bir kişinin, kendisinin çok iyi bildiği bir bakımdan kendini kötü hissetmesi, kederli ya da pişman ya da acılı olmasından kaynaklanır: ötekinin başına gelen, ötekiyi onunla e ş i t kılar, onun hasedini yatıştırır. – O sırada kendini iyi hissediyorsa, komşusunun başına geleni, kendi başına bir şey geldiğinde ona karşı kullanmak için bilincinde bir sermaye olarak biriktirir; böylelikle de “komşusuna güler”. Eşitlikçi zihniyet, mutluluk ve rastlantı denizine iskandil atar: komşuya gülme, eşitliğin zaferinin ve y e n i d e n kuruluşunun en sıradan anlatımıdır, en yüksek dünya düzeninde de. İnsanın başka insanları eşiti olarak görmeyi öğrenmesinden bu yana, yani ancak toplumun kurulmasından beri, komşuya gülme vardır.

28.

Cezaların Biçilmesindeki Keyfi Yan. – Suçluların çoğunun cezalarına kavuşması, kadınların çocuğa kavuşması gibidir. Onlarca ve yüzlerce kez aynı şeyi yapmış, ama bunun kötü bir sonucunu hissetmemişlerdir: ansızın keşfedilirler ve ardından da ceza gelir. Oysa alışkanlığın, suçlunun cezalandırılmasına neden olan eylemin suçunu bağışlanabilir göstermesi gerekir; karşı koyması çok zor olan bir eğilim ortaya çıkmıştır çünkü. Bunun yerine, alışkanlık sonucu suç işlendiği kuşkusu doğarsa, daha ağır bir cezaya çarptırılır; bir neden olarak alışkanlık, her türlü hafifletici nedenin karşısına çıkartılır. Suçlunun bir o kadar aykırı düştüğü, daha önceki örnek yaşam tarzının, aslında onun suçluluğunu daha da keskinleştirmesi gerekir! Oysa bu durum cezayı yumuşatmaktadır. Böylece her şey suçluya göre değil, topluma ve toplumun gördüğü zarara ve tehlikeye göre biçilir: bir insanın daha önceki yararlılığı, onun bir defalık zararlılığının hesabından düşülür; daha önceki zararlılığı, şimdi keşfedilen zararına eklenir, ve bu yüzden ceza en yüksek tarifieden uygulanır. Bu yöntemle, bir insanın geçmişi de cezalandırılıyor ya da ödüllendiriliyorsa (daha az ceza vermenin bir ödüllendirme anlamına geldiği birinci durumda), daha da geriye gitmek ve şöyle ya da böyle bir geçmişin nedenini cezalandırmak gerekir, yani anne-babaları, eğitimcileri, toplumu vb.; birçok vakada yargıçların da bir biçimde suça iştirak ettikleri görülecektir. Geçmiş cezalandırılıyorsa, suçluda takılıp kalmak keyfiliktir: her suçun mutlak bağışlanabilirliği kabul edilmek istenmiyorsa, her bir tekil vakada kalmak ve geriye bakmamak, yani suçu yalıtma ve onu asla geçmişle ilintilendirmemek gerekir, – aksi halde mantığa karşı günah işlenmiş olunur. İyisi mi,

“istencin özgürlüğü” öğretinizden, istençten-özgür, zorunlu sonucunu çıkarın ve cesurca bildirin ki: “hiçbir eylemin bir geçmişi yoktur.”

29

Haset Ve Soylu Kardeşi. – Eşitliğin gerçekten iyice yerleştiği ve kalıcı bir biçimde kurulduğu yerde, doğal durumda hiç kavranılamaz olan, bütünüyle ahlakdışı kabul edilen eğilim, **h a s e t** çıkar ortaya. Hasetçi, ötekinin ortak ölçünün üstüne her çıkışını hisseder ve onu geriye çekmeye çalışır – ya da kendini de oraya yükseltmek ister: buradan, Hesiodos’un iyi ve kötü Eris¹ olarak tanımladığı iki değişik davranış tarzı doğar. Eşitlik durumunda da, kendi onuru ve eşitliğinden aşağıdaki birinin durumunun kötü, kendi eşitliğinin üstündeki birinin ise iyi olmasına karşı infial uyanır: bunlar **soylu** doğaların duygularıdır. İnsanın keyfilikinden bağımsız olan konularda adaletin ve hakkaniyetin eksikliğini hissederler, yani: insanın kabul ettiği eşitliğin, şimdi doğa ve rastlantı tarafından da kabul edilmesini isterler; eşitlerin durumunun eşit olmayışına öfkelenirler.

30.

Tanrıların Hasedi. – Tanrıların hasedi, daha aşağıda görülenin kendini herhangi bir alanda daha yüksek olanla eşit tutması (Aias¹ gibi) ya da yazgının cilvesi sonucu onunla eşit **t u t u l m a s ı** (annelikten bolca nasibini almış Niobe² gibi) sonucu ortaya çıkar. **T o p l u m s a l** hiyerarşi içinde bu **haset** her bireyin kendi konumunun üstünde bir yararlılık göstermemesini, mutluluğunun da konumuna uygun olmasını ve özellikle özgüve-

ninin bu sınırı aşmamasını ister. Muzaffer general sık sık "tanrıların hasedi"ne maruz kalır, ustaca bir yapıt ortaya koyan çırak da.

31.

Toplumsal Olmayan Durumun Artçı Dürtüsü Olarak Kibirliklik. – İnsanlar güvenlikleri açısından, cemaatin kurulması amacıyla birbirlerini eşit kabul ettikleri için, ama bu kavrayış temelde bireylerin doğasına aykırı düştüğü ve zorlama bir şey olduğu için, genel güvenlik enikonu sağlandıkça, eski üstünlük dürtüsü hep yeni filizler veriyor: zümrelerin sınırlarının belirlenişinde, meslek-onuru ve ayrıcalıkları talebinde, genel olarak kibirliklikte (tavırlarda, giyim kuşamda, dilde vb.). Topluluğun tehlikede oluşu yeniden hissedilmeye başlandığında, üstünlüklerini genel huzur ortamında kabul ettiremeyenlerin büyük bir çoğunluğu, yeniden eşitlik durumunu öne çıkarırlar: saçma özel ayrıcalıklar ve kibirliklikler bir süreliğine ortadan kalkar. Ancak topluluk tamamen çökerse, her şey bir kargaşaya düşer, böylece doğal durum, kaygısız, saygısız eşitsizlik öne çıkar, tıpkı Thukydides'in bildirdiğine göre, Korkira'da olduğu gibi. Ne bir doğal hukuk vardır, ne de bir doğal hukuksuzluk.

32.

Hakkaniyet. – Adaletin bir tür geliştirilmesi hakkaniyettir, cemaatin eşitliğini çığnemeyenler arasında ortaya çıkar: yasanın bir kural koymadığı durumlarda, ileriye ve geriye bakarak, ve "sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma" ilkeşi üzerinde ince bir denge gözetme uygulanır. Aequum¹ "bu bizim

dengemize uygundur' anlamına gelir; küçük farklılıklarımızı da bir eşitlik görüntüsünde ortadan kaldırır ve bizim yapmak zorunda olmadığımız bazı şeylere göz yummamızı ister."

33.

Öç Unsurları. – "Öç" sözcüğü çabucak telaffuz edilir: sanki hiçbir içeriği olamazmış, bir kavram ve duyumsama köküymüş gibi. Ve hâlâ bu kökü bulmak için çalışılıyor: tıpkı iktisatçılarımızın, "değer" sözcüğünde böyle bir işaretin izini sürmekten ve değerın başlangıçtaki kök-kavramını aramaktan henüz yorulmamış olmaları gibi. Sanki tüm sözcükler, içine kâh şunun, kâh bunun, bazen bir defada birden fazla şeyin sokulduğu birer kese değillermiş gibi! "Öç" de işte böyle, kâh budur, kâh şudur, çoğu kez de birleştirilmiş bir şeydir. Bir kere, adeta istemdişi bir biçimde, bize zarar vermiş olan cansız nesnelere (örneğin hareketli makinelere) de vurulabilen savunmacı bir karşı darbe vardır: karşı devinimimizin anlamı, makineyi susturarak zararın sona erdirmektir. Bu arada, bu amaca ulaşabilmemiz için, karşı darbemizin makineyi parçalayacak kadar güçlü olması gerekir, makine bir kişinin hemen parçalayamayacağı kadar sağlamlsa, o kişi elinden gelen en şiddetli darbeyi vurmaya devam edecektir, – adeta son bir çaba gibi. Zararın dolaysızca hissedildiği durumlarda zarar veren kişilere de böyle davranılır. İstenirse, bu edime bir öç-edimi adı verilebilir; ancak burada yalnızca varlığını-sürdürme'nin akıl dışı çarkını harekete geçirdiği, kişinin temelde zarar vereni değil, yalnızca kendini düşündüğü görülmelidir: yeniden zarar verme isteği olma dan , ancak canımızı kurtarmak için böyle davranırız. – Kişinin düşünerek

dikkatini kendinden rakibine kaydırmaması ve en hassas noktasını nasıl yakalayabileceğini kendine sorması için zamana gerek vardır. İkinci türden öç almada gerçekleşen budur: ötekinin yaralanabilirliği ve acı çekebilirliği üzerine düşünmek bu öcün koşuludur; acı çektirmek istenir. Buna karşılık kendini yeni zararlara karşı sağlama almak, öç alan kişinin düşüncesinde o kadar az yer alır ki, hemen hemen bir kural olarak, kendine yeni bir zarar verilmesinin yolunu açar ve çoğu kez bunu soğukkanlılıkla önceden bekler. Birinci tür öç ediminde, karşı darbenin olabildiğince sert oluşunun nedeni, alınacak ikinci darbeden duyulan korkudur: ikinci türde ise, rakibin ne yapacağına karşı adeta tam bir aldırışsızlıktır bu neden; karşı darbenin sertliği, yalnızca düşmanın bize yapmış olduğuyla belirlenir. – Peki ne yapmıştır o? Şimdi bizim onun yüzünden acı çekmemizden sonra, onun acı çekmesinin bize ne yararı vardır? Burada bir düzeltme söz konusudur: birinci türden öç edimi ise, yalnızca varlığını – s ü r d ü r m e 'ye hizmet eder. Belki düşmanımız yüzünden malımızı mülkümüzü, rütbemizi, dostlarımızı, çolugumuzu çocukumuzu yitiririz, – bu yitikler öç edimiyle geri gelmez, düzeltme yalnızca, sözü edilen tüm yitiklerin arasında bir yan yitiğe ilişkindir. Düzeltme öcü yeni zararlardan korumaz, görülen zararı telafi etmez, – tek bir durum dışında. Düşman o n u r u m u – z u incittiyse, öç almak bunu düzeltebilir. Bize kasıtlı olarak bir acı çektirildiyse, onurumuz her halükarda bir zarar görmüştür, çünkü düşmanımız bununla, bizden korkmadığını kanıtlamıştır. Öç alarak, biz de ondan korkmadığımızı kanıtlarız: dengeleme, düzeltme buna dayanır. (Korkunun tamamen yok olduğunu gösterme niyeti, bazı kişilerde öyle bir noktaya varır ki, öç almanın kendileri için tehlikeli oluşunu (sağlığından ya da yaşamından olma ya da başka yitikler) her öç almanın vazgeçil-

mez bir koşulu olarak görürler. Bu yüzden, uğradıkları hakaretin telafisi için mahkemelerin kapısı kendilerine açık olduğu halde, düello yolunu seçerler: onurlarının tehlikesizce düzeltilmesini yeterli bulmazlar, çünkü korkmadıklarını o yolla kanıtlamazlar.) – İlk sözü edilen öç alma türünde karşı darbeyi gerçekleştiren, korkunun ta kendisidir: burada ise karşı darbe ile kendini kanıtlamak isteyen, korkusuzluktur. – Öyleyse, tek bir “öç” sözcüğüyle adlandırılan bu iki davranış tarzının içsel güdülenimleri ne kadar da farklıdır: ve yine de öç alan kişinin, onu eyleme asıl neyin yönelttiği konusunda kafasının karışık oluşuna sık sık rastlanır; belki de varlığını sürdürme korkusuyla karşı darbeyi gerçekleştirmiş, ama bunun ardından, zaman bulduğunda, onurunun incinmesi meselesini düşünmüş ve kendisini onuru için öç aldığına ikna etmiştir: – her halükarda bu gerekçe diğerinden daha seçkindir. Bu arada onurunun başkalarının (dünyanın) gözünde mi, yoksa yalnızca kendisine hakaret edenin gözünde mi zedelendiğini düşünmesi de önemlidir: ikinci durumda gizli, birinci durumda ise aleni bir öç almayı seçecektir. Eylemcinin ve seyircilerin ruhuyla güçlü ya da zayıf bir özdeşleşim kurmasına bağlı olarak, alacağı öç de daha acımasız ya da daha yumuşak olacaktır; bu türden bir hayal gücünden tamamen yoksunsa, öç almayı düşünmeyecektir bile; çünkü bu durumda onda “onur” duygusu bulunmadığı gibi, incinmesi de düşünülemez. Eylemciyi ve eylemin seyircisini hor görmesi durumunda da öç almayı düşünmeyecektir: hor görülen kişiler olarak, ona onur vermeyecekleri için, onun onurunu da zedeleyemezler. Son olarak, hiç de alışılmadık olmayan bir durumda, eylemciyi seviyorsa, öç almaktan vazgeçecektir: elbette böylelikle onun gözünde onurunu yitirir ve belki de böylelikle karşı sevgiye daha az layık olacaktır. Ancak, her türlü karşı

sevgiden vazgeçmek, sevginin sevilen varlığa acı çek t i r m e -
mek a d ı n a ortaya koymaya hazır olduğu bir fedakarlıktır;
aksi durumda kendi kendine, bu fedakarlığın verdiği acıdan da-
ha fazla acı çe kt i r e c e k t i r . Demek ki: onursuz olanlar, kendisine
zarar vereni ve hakaret edeni hor görenler ya da sevenler dışın-
da herkes ö ç alır. Mahkeme kapısını seçtiğinde, özel kişi olarak
ö ç almayı ister: bunun y a n ı s ı r a , toplumun, ileriye düşünen,
dikkatli bir insan olarak, topluma s a y g ı göstermeyen birinden
toplumun öcünü almak ister. Böylece, mahkemenin verdiği ce-
zayla, hem kişisel onur, hem de toplumun onuru düzeltilmiş
olur: yani – ceza intikamdır. – Hiç kuşkusuz toplumun, ceza
aracılığıyla v a r l ı ğ ı n ı - s ü r d ü r m e k için çalışması ve m e ş -
r u m ü d a f a a için bir karşı darbe vurması durumunda, ceza-
da ö ç almanın ilk betimlenen öteki unsuru da vardır. Ceza da -
ha fazla zarar vermeyi önlemek, c a y d ı r m a k ister. Böyle-
likle cezada, ö ç almanın birbirinden o denli farklı iki unsuru
gerçekten de birleştirilmiştir, ve belki de bu durum yukarıda sö-
z ü edilen, ö ç alan bireyin genellikle aslında ne istediğini bilme-
yişine neden olan kavram karışıklığının sürmesinin en büyük et-
kenidir.

34.

Zararların Erdemleri. – Özel kişiler olarak bize en
büyük onuru veren ve biraz da keyiflendiren bazı erdemleri, ör-
neğin her türden hatalı kişiyi bağışlama ve hoş görmeyi, –genel
olarak da, toplumun yararının bizim erdemimiz yüzünden zarar
göreceği her davranış tarzını– toplumun bir üyesi sıfatıyla kul-
lanmaya hakkımızın olmadığını düşünürüz. Hiçbir yargıçlar ku-
rulu, kendisine, vicdanının sesini dinleyip de bağışlayıcı olma

iznini vermez: bu ayrıcalık tek bir kişi olarak krala tanınmıştır; kral bu ayrıcalığını kullandığında, kesinlikle toplum olarak değil ama kişi olarak bağışlayıcı olmak istendiğini kanıtlarcasına, sevinilir. Böylece toplum yalnızca kendisine yararlı olan ya da en azından zarar vermeyen erdemleri (zarar görmeden, hatta kâr ederek uygulananları, örneğin adaleti) kabul eder. Buna göre zarar edilen erdemler, şimdi bile, oluşum halindeki her bir en küçük toplumda, onlara karşı bir itiraz yükseldiğine göre, toplumun içinde ortaya çıkmış olamazlar. Demek ki bunlar eşit-olmayanlar arasındaki erdemlerdir, üstünler, bireyler tarafından uydurulmuşlardır, bunlar efendi-erdemleridir, “ben, bana verilen gözle görülür bir zararı hoş göreceğim kadar güçlüyüm, böyle davranmak gücümün bir kanıtıdır” düşüncesi vardır artlarında – yani gururla akraba erdemlerdir.

35.

Yarar Kazuistiği.¹ – Yararın kazuistiği olmasaydı, ahlak kazuistiği de olmazdı. En özgür ve en incelmış akıl bile çoğu kez, iki şey arasında seçiminde, daha büyük bir yararın gerekli olacağı biçimde bir seçim yapmaya yetmez. Böyle durumlarda, seçim yapmak zorunda olunduğu için seçim yapılır, ve bunun ardında duyumsamanın maruz kaldığı bir tür deniz tutması yatar.

36.

İkiyüzlü Olmak Üzerine. – Her dilenci ikiyüzlü olur; tıpkı bir eksiklikten, bir sıkıntıdan (kişisel ya da kamusal) kendine bir iş yaratan kişi gibi. – Dilenci bu eksikliği, geçimini

dilencilikten kazanmak istiyorsa, duyumsatmak zorunda olduğu biçimiyle duyumsayamıyordur çoktandır.

37.

Bir Tûr Tutkular Tapınısı. – Siz karamsarlar ve felsefi kör yılanlar, tüm dünya varlığının karakterinden, insan tutkularının korkunç karakterinden şikayetçi olmak için konuşuyorsunuz. Sanki tutkuların var olduğu her yerde, korkunçluk da var olmuş gibi! Sanki korkunçluğun bu türünün dünyada her daim var olması gerekmiş gibi! – K ü ç ü k ş e y l e r i i h m a l e t t i ğ i n i z d e n , k e n d i k e n d i n i z i v e e ğ i t i l m e s i g e r e k e n l e r i g ö z l e m l e m e d i ğ i n i z d e n ö t ü r ü , t u t k u l a r n ı b i z z a t k e n d i n i z b ö y l e c a n a v a r l a r h a l i n e g e t i r d i n i z ; ö y l e k i ş i m d i d a h a “ t u t k u ” s ö z c ü ğ ü n ü d u y d u ğ u n u z d a k o r k u y a k a p ı l ı y o r s u n u z ! T u t k u l a r n ı n k o r k u n ç k a r a k t e r i n i a l m a k v e y ı k ı c ı s e l s u l a r n a d ö n ü ş m e l e r i n i ö n l e m e k s i z e d ü ŝ e r d i v e b i z e d ü ŝ e r . – H a t a l a r ı m ı z ı s o n s u z f e l a k e t l e r b o y u t u n d a b ü y ü t m e m e l i y i z ; d a h a ç o k , i n s a n l ı ğ ı n t u t k u l a r ı n ı n t ü m ü n ü b i r d e n s e v i n ç l e r e d ö n ü ŝ t ü r m e k g ö r e v i n d e d ü r ü ŝ t ç e ç a l ı ŝ m a l ı y ı z .

38.

Vicdan Azabı. – Vicdan azabı çekmek, bir köpeğin taşı ısırması kadar aptalcadır.¹

39.

Hakların Kökeni. – Önce, haklar geleneğe dayanır, gelenek de bir zamanki bir a n l a ŝ m a y a . G ü n ü n b i r i n d e i k i t a r a f d a y a p ı l a n a n l a ŝ m a n ı n s o n u ç l a r ı n d a n h o ŝ n u t k a l m ı ŝ t ır v e b i r

yandan da, onu biçimsel olarak yenilemeye üşenilmiştir; ve böyle, sanki anlaşma hep yenileniyormuş gibi yaşanmıştır, ve zamanla kökenin üzerine unutkanlık sisi çöktüğünde, her kuşağın veri alması gereken kutsal, kesin bir duruma sahip olduğuna inanılmıştır. Gelenek, başlangıçta uğruna anlaşma yapılan yarar artık getirmese de, bir zorunluluk olmuştur şimdi. – Zayıflar her zaman için sığınacak sağlam bir kale bulmuşlardır bunda: bir defalık anlaşmayı, iyilikte bulunulmasını, sonsuzlaştırmak eğilimindedirler.

40.

Ahlaksal Duyumsamada Unutuşun Önemi. – İlk toplumda önce ortak yarar niyetinin esinlediği eylemler, daha sonra başka kuşaklar tarafından başka güdülerden dolayı gerçekleştirilmişlerdir: bu eylemleri teşvik ve tavsiye edenler karşısında duyulan korku ya da saygıdan; ya da çocukluktan beri çevrede yapıldıkları görüldüğü için, alışkanlıktan; ya da gerçekleştirilmeleri her yerde sevinç ve onay ifadesi yarattığı için, iyi niyetten; ya da övüldükleri için, kibirden. Temel güdülerinin yararlılık olduğu unutulmuş böylesi eylemlere daha sonra ahlaki eylemler denir: başka güdülerden dolayı yapıldıkları için değil de, bilinçli bir yararlılık amacıyla yapılmadıkları için. – Övülmeye değer her türlü eylemin yarar uğruna eylemler arasına resmen mesafe koyduğu yerde belirginleşen, yarara karşı bu nefret nereden kaynaklanıyor? – Belli ki toplum, her türlü ahlakın ve ahlaklı eyleme yönelik her türlü övgünün kaynağı, bireylerin kendi-yararlarını düşünmelerine ve kendi başına buyruk oluşlarına karşı o denli uzun süre ve o denli sert bir savaşım vermiştir ki, yarardan başka her türlü güdüye törel açıdan on-

dan daha büyük bir değer biçmiştir. Böylece sanki ahlakın kaynağı yarar değilmiş gibi bir görüntü oluşmaktadır: oysa başlangıçta kendini her türlü kişisel yarara karşı kabul ettirmek ve daha yüksek bir saygınlık kazanmak için büyük çaba gösteren de toplumsal yarardı.

41.

Doğuştan Ahlaklılık Zengini Olanlar. – Ahlaksal konularda da bir doğuştan zenginlik vardır. Yumuşakbaşlılar, iyi huylular, merhametliler, iyilikseverler: iyi davranış tarzını almış, ama akli (onun kaynağını) almamış olanlar sahiptir bu zenginliğe. Bu zenginliğin güzel yanı, varlığı duyumsanmak isteniyorsa, onu sürekli sunmak ve paylaşmak gerektiği, ve böylelikle farkında olmadan, ahlaksal açıdan zenginler ve yoksullar arasındaki mesafeleri azaltmaya çalışıyor oluşudur: üstelik en dikkate değer ve en iyi yanı da, bunu yoksul ile zengin arasında bir zamanlar var olan ortalamanın yararına değil, genel bir zengin ve çok zengin olmanın yararına yapıyor oluşudur. – Ahlaklılık bakımından doğuştan gelen zenginlik hakkındaki egemen görüş, burada yapıldığı gibi özetlenebilir: ama bana öyle geliyor ki, aynı görüş hakikatin onuru için değil de, daha çok ahlaklılığın majorem gloriam'ı¹ için sürdürülmektedir. Deneyim, söz konusu genelliği çürütmek için olmasa da, her halükarda önemli ölçüde sınırlandırmak için geçerli olabilecek en az bir cümle koyar ortaya. En seçkin anlama yetisi olmadıkça, der deneyim, en incelmış seçme yeteneği ve güçlü bir ölçülülük eğilimi olmadıkça, doğuştan ahlaksal zenginler, ahlaklılık savurganlarına dönüşürler: merhametli, iyiliksever, uzlaştıncı, yatıştıncı dürtülerine kendilerini ölçsüzce kaptırarak, çevrelerin-

deki tüm dünyayı daha ihmalci, daha istekli ve daha duygusal kılarlar. Bu büyük ahlaksal savurganların çocukları da bu yüzden kolaylıkla –ve söylemesi ne acı ki, en iyi durumda– hoş, hastalıklı birer işe yaramazın teki olup çıkarlar.

42.

Yargıç Ve Hafifletici Nedenler. – “Şeytana karşı da dürüst olunmalı ve borcu ödenmeli” dedi yaşlı bir asker, kendisine Faust’un öyküsü biraz daha doğru anlatıldığında, “Faust’un yeri cehennemdir!” – “Ah, siz korkunç erkekler!” diye bağırdı karısı, “nasıl mümkün olabilir böyle bir şey! Hokkasında mürekkebinin olmayışından başka bir suçu yoktu ki onun! Kanla yazmak elbette günahdır, ama bu yüzden de böyle güzel bir adamı yakmak mı gerekir?”

43.

Hakikat Ödevi Sorunu. – Ödev, iyi dedigimiz ve tartışılmaz olduklarını kabul ettiğimiz, zorlayıcı, eyleme iten bir duygudur (– onun kökeni, sınırları ve yetkisi hakkında konuşmak ve konuşmuş olmak istemeyiz). Ancak, düşünür her şeyi bir oluşum ürünü olarak, oluşum ürünü olan her şeyi de tartışılabilir olarak kabul eder; yani ödevleri olmayan bir adamdır, – yalnızca bir düşünür olduğu durumlarda. Böyle birisi olarak, hakikati görme ve söyleme ödevini de kabul etmeyecek ve bu duyguyu hissetmeyecektir; nereden geliyor? nereye varmak istiyor? diye sorar, ama bu soru soruşu bile sorgulanabilir görünecektir kendisine. Fakat bu durum, düşünür bilgi ediminde kendini gerçekten ödevsiz hissedebildiğinde, makinesinin artık

iyi işlememesi sonucunu doğurmaz mıydı? Bu bakımdan, ısıtma için de, makine aracılığıyla araştırması gereken aynı unsurun gerekli olduğu görünüyor. – Belki de şöyle olacaktır formül: diyelim ki, hakikati bilme ödevi var, hakikat başka her türlü ödevle bağlantılı olarak ne durumdadır? – Ama varsayımsal bir ödev duygusu abes değil midir? –

44.

Ahlakın Basamakları. – Ahlak ilkin, topluluğun varlığını sürdürmenin ve çöküşünü önlemenin bir aracıdır; bundan sonra topluluğun varlığını belirli bir düzeyde ve belirli bir iyilikte sürdürmenin aracıdır. Ahlakın güdülleri korku ve umuttur: üstelik aykırı, tek yanlı, kişisel olana duyulan eğilim hâlâ çok güçlü olduğundan, bu güdüler de bir o denli haşın, güçlü, kabadırlar. Caydırıcı yöntemlerin yumuşak olanları etkili olmadığı ve varlığını sürdürmenin ikili tarzına başka türlü ulaşılmadığı sürece, en dehşet verici olanlarından yararlanılmalıdır (bu araçların en güçlülerinden biri de, sonsuz bir cehennemi içeren bir öteki dünyanın icat edilmesidir). Orada, ruh işkenceleri ve bunu yapacak cellatlar gereklidir. Ahlakın başka basamakları ve belirtilen amaca götüren araçlar da bir tanrının buyruklarıdır (Musa'nın yasası gibi); daha başka ve daha yüksek basamakları da mutlak bir ödev kavramının "yapmalısın" diyen buyruklarıdır, – tüm bunlar henüz oldukça kaba yontulmuş, ama geniş basamaklardır, çünkü insanlar daha ince, daha dar olanlarına basmayı henüz bilmezler. Sonra bir eğilim, bir beğeni ve sonunda da bir kavrayış ahlakı gelir, – ahlakın diğer tüm aldatici güdülerinin üstündedir, ama insanlığın uzun yıllar boyunca başka güdülere sahip olamayacağını da anlamıştır.

45.

Ölçüsüzün Dilinde Merhamet Ahlakı. – Kendi kendileriyle yeterince başa çıkamayanlar ve ahlaklılığın sürekli, irili ufaklı her konuda kendine egemen olma ve kendini aşma olduğunu bilmeyenler, ister istemez yücelteceklerdir iyi, merhametli, iyi niyetli duyguları, başı olmayan, yalnızca yürekten ve yardımsever ellerden ibaret görünen o içgüdüsel ahlaklılığı. Akıl ahlakını kuşkulu kılmak ve başka her ahlakı biricik ahlak yapmak onların çıkarıdır.

46.

Ruhun Lağımaları. – Ruhun da pisliklerini aktığı belirli lağımları olmalıdır: buna yarar kişiler, ilişkiler, zümreler ya da vatan ya da dünya ya da nihayetinde –tamamen azametliler için (sevgili modern “pesimistler”imizi kastediyorum)– sevgili tanrı.

47.

Dinginliğin Ve Huzurun Bir Türü. – Dikkat et de, dinginliğin ve huzurun, bir kasap dükkanının önünde duran köpeğinkiyle aynı olmasın: korkusundan ileriye iki, hırsından da geriye bir adım atamayan ve gözlerini ağzıymış gibi açan.

48.

Nedensiz Yasak. – Nedenini anlamadığımız ya da onayladığımız bir yasak, yalnızca dikkatli biri için değil, bil-

giye susamış biri için de adeta bir buyruktur: yasağın ne den dolayı konulduğunu öğrenebilmek için, yasaklanan şey bir kez denenir. On emirdeki gibi ahlaksal yasaklar yalnızca boyunduruk altına alınmış aklın çağına uygun düşerler: şimdi ise “öldürmemelisin”, “zina yapmamalısın” gibi bir yasağın, gerekçesiz konulduğunda, yararlı değil zararlı bir etkisi olacaktır.

49.

Karakter Resmi. – Kendisi hakkında şöyle diyebilen, nasıl bir insandır: “Çok kolay hor görürüm, ama asla nefret etmem. Her insanda hemen saygı duyulması gereken bir yön bulur ve bu yüzden o insana saygı duyarım; sözümona sevimli özellikler beni pek çekmezler.”

50.

Merhamet Ve Hor Görme. – Merhameti dile getirmek, bir hor görme belirtisi olarak algılanacaktır, çünkü kendisine merhamet gösterilen kişi bir korku nesnesi olmaktan açıkça çıkmıştır. Denge bile insanın kibrine iyi gelmez, ve ancak üste çıkmak ve korku salmak ruha en arzuladığı duyguyu verebilirken, denge düzeyinin de altına düşmüştür böylelikle. Bu yüzden merhamete değer verilmesinin nasıl ortaya çıktığı bir sorundur; bencil olmayanın neden şimdi övüldüğünün de açıklanması gerekir: başlangıçta hor görülüyor ya da sinsi olduğu için korkuluyordu ondan.

51.

Küçük Olabilmek. – Çiçeklere, otlara ve kelebeklere yakın da olabilmeli, onlardan fazla yukarıda durmayan bir çocuk gibi. Buna karşılık biz büyükler onların çok fazla üstüne çıktık ve onların düzeyine inmemiz gerekir; diyorum ki, onlara sevgimizi dile getirdiğimizde nefret ediyor otlar bizden. – İyi olan her şeyden pay almak isteyen, her an küçük olmayı da bilmeli.

52.

Vicdanın İçeriği. – Vicdanımızın içeriği, çocukluk yıllarımızda saygı duyduğumuz ya da korktuğumuz kişiler tarafından bizden düzenli olarak ve nedensizce istenen her şeydir. Zorunluluk duygusu (“bunu yapmalıyım, bunu yapmamalıyım”) vicdan tarafından uyarılır ve sormaz, neden yapmalıyım, diye. – Bir şeyin “çünkü” ve “neden” ile yapıldığı tüm durumlarda, insan vicdanına dayanmadan davranır; ama henüz bu yüzden karşı değildir ona. – Otoritelere duyulan inançtır, vicdanın kaynağı: yani insanın kalbindeki tanrının sesi değil, bazı insanların insandaki sesidir vicdan.

53.

Tutkuların Yenilmesi. – Tutkularını yenmiş bir insan, dünyanın en verimli toprağını ele geçirmiştir: ormanların ve bataklıkların sahibi olmuş bir kolonyalist gibi. Bastırılmış tutkuların toprağına iyi tinsel yapıtların tohumunu ekmek de, sıradaki en acil görevdir. Yenmek yalnızca bir araçtır, hedef de-

gil; böyle düşünülmezse, boş kalan verimli toprakta her türlü yabancı ot ve diken hemen bitiverir, ve çok geçmeden her zamankinden daha dolu ve deli olur üzeri.

54.

Hizmet Etme Yeteneği. – Pratik olduğu söylenen insanların tümünde, hizmet etme yeteneği vardır: budur onları pratik yapan, başkaları ya da kendileri için. Robinson'un, Cuma'dan daha iyi bir hizmetçisi vardı: Crusoe'ydu bu.

55.

Dilin Tinsel Özgürlük Açısından Tehlikesi. – Her sözcük bir önyargıdır.¹

56.

Tin Ve Can Sıkıntısı. – “Macar o kadar tembeldir ki, canı bile sıkılmaz” atasözünün düşündürücü bir yanı var. Ancak en zeki ve en çalışkan hayvanların canları sıkılabilir. – Yaradılışın yedinci gününde tanrının can sıkıntısını büyük bir şair konu edinebilirdi.

57.

Hayvanlarla İlişkide. – Ahlakın nasıl ortaya çıktığı, hayvanlara karşı davranışlarımızda hâlâ gözlemlenebilir. Yarar ve zararın söz konusu olmadığı yerde tam bir sorumsuzluk duygusu içindeyizdir; örneğin böcekleri yaralar ve öldürür ya da

yaşamalarına izin verirken, bu sırada genellikle hiçbir şey düşünmeyiz. Öyle kabayızdır ki, çiçeklere ve küçük hayvanlara nazik davranışlarımız bile hemen hemen her zaman öldürücüdür. Bu bizim onlardan aldığımız keyfi asla bozmaz. – Bugün küçük hayvanların bayramı, yılın en bunaltıcı günü: etrafımızda uçuşuyor ve sürünüyorlar, ve biz kâh burada, kâh şurada bir kurtçuğu, kanatlı bir böceği istemeden, ama dikkat de etmeden eziyoruz. – Hayvanlar bize zarar verse, onları her yoldan yok etmeye çalışınız, yöntemlerimiz de çoğu zaman, aslında istemediğimiz kadar gaddarcadır: düşüncesizliğin gaddarlığıdır bu. Yararlıysalar, s ö m ü r ü r ü z onları: ince bir zekâ bize bazı hayvanların daha farklı bir muameleyi, yani bakımı ve terbiyeyi fazlasıyla hak ettiklerini öğretinceye kadar. İşte ancak o zaman doğar sorumluluk. Evcil hayvanlara eziyet etmekten kaçınılır; bir insan bir başkasını, inegine acımasızca davranırken gördüğünde, bireylerin sık sık çiğnediği ortak yaranı tehlikede gören ilkel topluluk-ahlakına tamamen uygun davranarak öfkelenir. Topluluk içinde işlenen bir suçu algılayan, kendine dolaylı bir zarar gelmesinden endişelenir: biz de evcil hayvanlara kötü davranıldığını gördüğümüzde, etin, tarladaki ürünün ve ulaşım araçlarının iyiliğinden endişeleniriz. Ayrıca, hayvanlara kaba davranan biri, zayıf, eşit olmayan, intikam alamayacak durumdaki insanlara karşı da kaba olduğu kuşkusunu doğurur; bayağı olduğu, ince gururdan yoksun olduğu kabul edilir. Ahlaki yargıların ve duyumun bir nüvesi böyle doğar: batıl inanç elinden geleni ekler buna. Kimi hayvanlar, bakışları sesleri ve jestleriyle, onların yerindeymiş gibi uydurmaya czzbederler insanları, ve bazı dinler, insanların ve tanrıların ruhlarının bazı koşullarda hayvanlarda barındığını görmeyi öğretirler: bu yüzden hayvanlarla ilişkide daha soylu bir özen, hatta saygı dolu bir ürkekliği tavsi-

ye ederler. Bu batıl inancın ortadan kalkmasından sonra da, uyandırdığı duygular etkili olur, olgunlaşır ve solarlar. Bilindiği gibi Hıristiyanlık bu konuda zavallı ve küçülen bir din olduğunu kanıtlamıştır.

58.

Yeni Oyuncular. – İnsanlar arasında ölümden daha büyük bir sıradanlık yoktur; ölenlerin hepsi doğmuş olmadığı için, doğum ikinci sırayı alır; bunu da evlilik izler. Ancak, gerçekleşen bu küçük trajikomediler, sayısı bilinmeyen ve bilinemez sahnelenişlerinin her birinde yeniden hep yeni oyuncular tarafından canlandırılırlar ve bu yüzden, meraklı bir izleyici kitlesi hiç eksik olmaz: oysa dünya tiyatrosunun tüm izleyici kitlesinin kendini çoktandır, bıkkınlık yüzünden, tüm ağaçlara astığına inanılabilirdi. Bu kadar büyüktür yeni oyuncuların önemi, bu kadar azdır oyununki.

59.

“Dikkafalılık” Nedir? – En kısa yol, olabildiğince düz olan değil, uygun rüzgarda yelkenlerimizi şişirendir: böyle der gemici bilgeliği. Bunu dikkate almamak dikkafalı olmak demektir: burada karakterin sağlamlığı, aptallıkla lekelenmiştir.

60.

“Kibirli” Sözcüğü. – Biz ahlakçıların kesinlikle onlarsız yapamadığımız birkaç sözcüğün, insanın en sıradan ve en doğal heyecanlarının lanetlendiği zamanlardan beri, içlerinde

bir tür ahlaki sansürü taşımaları can sıkıcıdır. Böylece, toplumun dalgaları karşısında ne olduğunu zandan çok, ne sayıldığıyla yol alacağımıza, aksi halde batacağımıza ilişkin temel kanı –toplumla ilişkili tüm eylemlerde kılavuz olması gereken bir kanı–, en genel sözcükle “kibirlik”, “vanitas” olarak, en dolu ve içerik açısından en zengin şeylerden birisi, onu aslında boş ve hiçlik olarak tanımlayan biriyle, büyük bir şey, bir küçültme ekiyle, karikatür çizgileriyle tanımlanır ve damgalanır. Çaresi yok, bu tür sözcükleri kullanmamız gerekiyor, ama bu sırada kulağımızı eski alışkanlığın fısıldadıklarına kapamalıyız.

61.

Türk Yazgıcılığı. – Türk yazgıcılığının temel yanlışı, insanları ve yazgıyı birbirinden ayrı iki şey olarak karşı karşıya koymasındır: insan yazgıya karşı koyabilir, onu bozmaya çalışabilir, ama sonunda kazanan hep yazgı olacaktır, der bu yazgıcılık: bu yüzden boyun eğmek ya da gelişigüzel yaşamaktır en akıllıcası, diye düşünülür. Hakikatte ise her insan yazgının bir parçasıdır; yazgıya belirtilen biçimde karşı koyduğunu düşünüyorsa, bunda da yazgı tecelli etmektedir; savaşım vermek bir kuruntudur, ama yazgıya boyun eğmek de öyle; tüm bu kuruntular yazgıya dahildir. – Çoğu kişinin istencin özgür olmayışı öğretisinden duyduğu korku, Türk yazgıcılığından duyulan korkudur: insanın, hiçbir şeyi değiştirmek elinde olmadığı için, geleceğin karşısında zayıf, boyun eğmiş ve ellerini önüne kavuşturmuş bir biçimde duracağını düşünürler: ya da, bir defa belirlenmiş olan daha da kötü olamayacağına göre, tam dengesizliğinin dizginlerini bırakacaktır. İnsanın aptallıkları da, akıllılıkları gibi, yazgının bir parçasıdır: yazgıya inanmaktan duyulan korku da yazgı-

dır. Bizzat sensin, zavallı korkak, olacak olan her şey hakkında tanrıların da üzerinde hüküm süren, yenilmez Moira¹; sensin hayır ya da lanet, ve her halükarda en güçlünün bağlandığı zincir; tüm insanlığın geleceği sende belirlenmiştir önceden, bir yaran olmaz sana, kendi kendinden korkmanın.

62.

Şeytanın Avukatı. – “Yalnızca kendi gördüğü zararlar a kıllı yapar kişiyi, yalnızca başkalarının gördüğü zararlar da iyi” – böyle der, her türlü ahlaklılığı acımdan ve her türlü zekâyı insanın yalnızlığından türeten o tuhaf felsefe: böylelikle, farkına varmadan dünyadaki tüm zararlılığın avukatı olur. Çünkü acımak için başkalarının acı çekmesi, yalnız kalmak için de başkalarını aşağılamak gerekir.

63.

Ahlaksal Karakter Maskeleri. – Zümre karakterlerini gösteren maskelerin, zümrelerin kendileri gibi kesin olarak sabit kabul edildikleri zamanlarda, ahlakçılar ahlaksal karakterleri gösteren maskeleri de mutlak kabul etmeye ve onların böyle betimlemeye ayarılacaklardır. Bu bakımdan Molière, XIV. Louis'nin bir çağdaşı olarak anlaşılır biridir; bizim geçişler ve orta basamaklar çağımızda, dahiyane bir kılı kırk yancı gibi görünecektir.

64.

En Seçkin Erdem. – Gelişkin insanlığın ilk çağında,

cesaret erdemlerin en seçkini olarak kabul ediliyordu, ikinci çağda adalet, üçüncüsünde ılımlılık, dördüncüsünde de bilgelik. Biz hangi çağda yaşıyoruz? Sen hangisinde yaşıyorsun?

65.

Daha Önceden Gereken. – Hiddetinin, öfkesinin, intikam duygusunun, şehvetinin üstesinden gelmek istemeyen ve başka herhangi bir alanda ustalaşmak isteyen kişi, taşkın bir derenin yanına tarla açıp da önlemini almayan bir çiftçi kadar aptaldır.

66.

Hakikat Nedir? – Schwarzer (Melanketon)¹: “Kişi, inancını, onu henüz yitirdiği ve dört bir yanda aradığı sırada vaaz eder, – ve hiç de en kötü vaaz edişi değildir bu!” Luther: Bugün bir melek gibi hakikati konuşuyorsun, kardeşim! Schwarzer: “Ama bu senin düşmanlarının düşüncesidir, ve manevi olarak senden yararlanıyorlar.” – Luther: O zaman bu, şeytanın kışkırttığı uydurduğu bir yalandı.

67.

Zıtlıkların Alışkanlığı. – Genel eksik gözlem, doğada zıtlıkların değil, yalnızca derece farklılıklarının (örneğin “soğuk ve sıcak”) olduğu her yerde zıtlıklar görür. Kötü alışkanlık, içsel doğayı, tinsel-törel dünyayı da bu gibi zıtlıklara göre anlamak ve parçalamak istegine vardırmıştır bizi. Böylelikle, geçişlerin olduğu yerde zıtlıkların görüldüğü zannedildiği için, sa-

yısız ağı kaynağı, kibir, sertlik, yabancılaşma, üşütme girmiştir insan duygusuna.

68.

Bağışlanabilir Mi? – Ne yaptıklarını bilmiyorlarsa, onları nasıl bağışlayabiliriz! Bağışlayacağımız bir şey yoktur ki ortada. – Peki ya her zaman tamamen bilir mi bir insan ne yaptığını? Ve her zaman en azından kuşkulu kalıyorsa bu, insanların birbirlerini asla bağışlamaları gerekmez, ve merhamet-göstermek, en akıllılar için olanaksız bir şeydir. En sonunda: kötülük yapanlar gerçekten bilselerdi ne yaptıklarını, – o zaman bile ancak suçlamaya ve cezalandırmaya hakkımız varsa, bağışlamaya da hakkımız olurdu. Oysa böyle bir hakkımız yok.

69.

Alışkanlıktan Gelen Utanç. – Bize, söylendiği gibi “hak etmediğimiz” biçimde iyi ve önem verici bir davranış gösterildiğinde, neden utanırız? Ait olmadığımız, dışlanmamız gereken bir alana, ayak basamayacağımız kutsal, en kutsal mekana adeta zorla girmiş gibiyizdir. Başkalarının yanılışı yüzünden alınmışızdır içeriye: şimdi biraz korku, biraz huşu, biraz da şaşkınlık hissederiz, bilemeyiz kaçmamız mı, yoksa bu uğurlu anın ve onun lütuflarının-yararlarının tadını çıkarmamız mı gerektiğini. Tüm utancımıza karşın, bir gizemdir bizim yüzümüzden bozulan, ya da bozulma tehlikesiyle karşılaşmış görünen; her lütuf utanma doğurur. – Zaten hiçbir zaman bir şeyi “hak etmiş” olmadığımız düşünülürse, olaylara genel bir Hristiyan ba-

kışı çerçevesinde bu görüşe kapılındığında, utanç duygusu alışkanlık haline gelir: çünkü böyle birini tanrı sürekli kutuyor ve ona lütufta bulunuyor gibidir. Bu Hristiyanca yorum bir kenara bırakılırsa, her türlü etkinliğin ve varlığın temelde sorumsuz ve yararsız oluşunda direten tamamen tanrısız bir bilgenin de, bu alışkanlıktan gelen utanca kapılması mümkündür: kendisine şunu ya da bunu hak etmiş gibi davranıldığında, bir şeyleri hak eden, özgür olan ve kendi isteklerinin ve yetilerinin sorumluluğunu gerçekten taşıyabilen varlıkların daha üst bir düzenine zorla girdiğini hisseder. Ona “sen bunu hak ettin” diyen, sanki “sen insan değilsin, bir tanrısın” diye sesleniyordur.

70.

En Beceriksiz Eğitimci. – Kimilerinin tüm gerçek erdemleri, karşı koymacı tinlerinin zemininde yeşermiştir, kimilerinin de onaylayıcı tinleri olarak hayır diyemeyişlerinin zemininde; bir üçüncüsü tüm ahlaklılığını yalnızlık içindeki gururundan, bir dördüncüsü güçlü toplumsallık dürtüsünden yetiştirmiştir. Diyelim ki, bu dört kişide, beceriksiz eğitimciler ve rastlantılar yüzünden, erdem tohumları doğalarındaki en zengin ve bereketli toprağa düşmemiş olsun: böylece ahlaksız, zayıf ve sevimsiz insanlar olurlardı. Bu dört insanın en beceriksiz eğitimcisi ve kara yazısı kim olabilir? İyinin yalnızca iyiden, iyi üzerinde yetişebileceğini savunan ahlak fanatigi.

71.

Özenli Yazış Tarzı. – A: Ama herkes bunu bilseydi,

bunun çoğunluğa zararı dokunurdu. Bu görüşlerin tehlikedekiler için tehlikeli olduğunu kendin söylüyorsun ve onları açıkça iletiyorsun? B: Bu görüşleri ne avam tabakası, ne halk ne de her türden partinin beni okuyamayacağı biçimde yazıyorum. Dolayısıyla bu görüşler asla kamuya mal olmayacak. A: Peki nasıl yazıyorsun ki? B: Ne yararlı ne de hoş – andığım üç grup için.

72.

İlahi Misyonerler. – Sokrates de ilahi bir misyoner olarak hisseder kendini: ama bilemem, bu uğursuz ve azametli kavramın yumuşatılabilmesi için, burada bile nasıl bir Atika ironisi ve şaka zevki izinin hâlâ hissedilebildiğini. Dolandırmadan söyler sözünü: geme ve ata ilişkin imgeleri sade ve yapmacıksızdır, ve üzerine düştüğünü hissettiği asıl dinsel görevi, tanrıyı hakikati mi söyledi diye binbir yoldan sınamayı, bir misyonerin bu durumda tanrısının yanında yer aldığı, serinkanlı ve açık sözlü bir jestle birleştirir. Tanrının bu sınanışı, dindarlık ile özgül tinlilik arasındaki, şimdiye dek düşünülmüş en ince uzlaşmalardan birisidir. – Şimdi artık bu uzlaşmaya da gereksinmiyoruz.

73.

Dürüst Ressamlık. – Raffael, kiliseye çok (ödeme gücü kadar), ama kilise inancının nesnelere, döneminin en iyileri gibi, az önem vermiştir, ve kendisine sipariş verenlerin bazılarının iddialı, kendinden geçen dindarlıklarından bir adım bile geride kalmış değildir: başlangıçta bir dinsel tören alayı bayrağı için düşünülmüş olan o istisna-resminde, Sistina Şapeli'ndeki

Madonna'da bile dürüstlüğünü korumuştur. Burada önce bir vizyonu resmetmek istemişti: ama "inanç" taşımayan soylu genç ressamların görebilecekleri ve görecekleri türden bir vizyonu, gelecekteki eş vizyonunu, ilk çocuğunu kucagında taşıyan akıllı, ruhsal açıdan seçkin, suskun ve çok güzel bir kadını. Dua etmeye ve tapınmaya alışmış olan yaşlılar, soldaki saygıdeğer ihtiyar gibi, burada insanüstü bir şeye tapabilirler: biz gençler, Raffael'in bize seslenir görüldüğü gibi, sağdaki güzel kıza tapınacağız, davet edici, kesinlikle sofu olmayan, resme bakanlara şöyle diyen bakışlarla: "Bu anne ve çocuğu – hoş ve baştan çıkarıcı bir görüntü, değil mi?" Bu yüz ve bu bakış, izleyicilerin yüzlerine neşeyle yansır; tüm bunları uyduran sanatçı, böylelikle kendi kendisinin tadını çıkarır ve kendi neşesini sanat alımlayıcısının neşesine ekler. – Bir çocuğun kafasındaki "mesihgil" anlatım bakımından, dürüst, var olduğuna inanmadığı bir ruhsal durumun resmini yapmak istemeyen Raffael, i n a n ç l ı izleyicilerini nazik bir biçimde kandırdı; sık rastlanan bir doğa oyununu, çocuk kafasındaki erkek gözünü, üstelik de zorda kalınmış bir durumu gören cesur yardımsever erkek gözünü resmetti. Bu göze bir sakal yaraşır; bunun eksik oluşu ve burada bir çehrede iki farklı yaşın konuşuyor oluşu, inananların kendi mucize inançları doğrultusunda yorumladıkları hoş bir paradokstur: sanatçının da yorumlama ve içine koyma sanatından bekleyebileceği gibi.

74.

D u a . – Her türlü duanın –eski zamanların henüz tamamen yok olmamış adetin– ancak iki koşulda bir anlamı olabilirdi. Tanrıyı ikna etmek ya da fikrini değiştirmek mümkün olmalıydı, ve dua eden kişi de kendisi için neyin gerekli olduğunu, ger-

çekten neyin arzulamaya değer olduğunu en iyi kendisi bilme-
liydi. Diğer dinler tarafından varsayılan ve alışılmış bulunan bu
iki koşul tam da Hristiyanlık tarafından yadsınmıştır; Hristi-
yanlık, tanrıdaki her şeyi bilen ve her şeyi düşünen bir akla duy-
duğu duayı temelde anlamsız kılan, hatta tanrıya küfür haline
getiren inanca karşın, yine de duayı sürdürdüyse, – burada yine
hayranlık uyandırıcı yılan-kurnazlığı çıkmıştır ortaya; çünkü
“dua etmeyeceksin” gibi net bir buyruk, Hristiyanları can sıkın-
tılarından Hristiyanlıktan çıkarırdı. Hristiyan ora et labora’sında¹
ora eğlenmenin yerini almıştır: peki ya ora olmadan ne ya-
parlardı, labora’yı kendilerine yasaklayan o talihsizler, azizler! –
oysa tanrıyla konuşmak, ondan her türlü hoş şeyi istemek, böy-
le mükemmel bir babaya karşın nasıl olup da hâlâ isteklerde bu-
lunabilecek kadar budala olabildiği için kendi kendisiyle biraz
alay etmek, – azizler için çok güzel bir buluştu.

75.

Kutsal Bir Yalan. – Arria’nın¹ söylediği sırada öldüğü
yalan (Paete, non dolet),² gelmiş geçmiş ölümlülerin dile getirdi-
ği tüm hakikatleri bulanıklaştırıyor. Ün kazanmış biricik kutsal
yalandır bu; yoksa kutsallık kokusu yalnızca y a n ı l g ı l a r a si-
ner.

76.

En Gerekli Havarî. – On iki havariden bir tanesi her
zaman taş gibi sağlam olmalı ki, üstüne yeni bir kilise inşa edi-
lebilsin.

77.

Hangisi Daha Geçici, Tin Mi Beden Mi? – Hukuksal, ahlaksal ve dinsel konularda dışsal olan, somut olan-
dır, yani gelenek, tavır, seremonidir en kalıcı olan: be-
dendir o, içine hep yeni bir ruh giren. Tapını, sabit bir
söz-metni gibi hep yeniden yorumlanır; kavramlar ve duyumlar
akıcı olandır, töreler katı olan.

78.

Bir Hastalık Olarak Hastalığa Duyulan
İnanç. – İlk Hristiyanlık resmetti şeytanı dünyanın duvarı-
na; ilkin Hristiyanlık getirdi günahı dünyaya. Bu a karşı sun-
duğu çarelere duyulan inanç, şimdi yavaş yavaş, en derindeki
köklerine dek sarsıldı: ama öğrettiği ve yaydığı hastalığa du-
yulan inanç hâlâ koruyor varlığını.

79.

Dindarların Konuşması Ve Yazısı. – Konuşan
ve yazan ruhbanın biçemi ve genel anlatımı, din-
dar bir insan olduğunu belli etmiyorsa, onun din hakkındaki ve dinden yana
görüşlerini artık ciddiye almak gerekmez. Kendisi de, biçeminin
ele verdiği gibi, dindarlıktan en uzak insan gibi ironiye, kibire,
sinsiliğe, nefrete ve ruh hallerindeki her türlü dönüşüme ve de-
ğişime sahipse, görüşleri kendisi için de hükümsüzleşmiş-
lerdir; – onu dinleyenler için daha da hükümsüzleşecekler-
dir. Kısacası, onları dindarlıktan daha bir uzaklaştırmaya hizmet
edeceklerdir.

80.

Kişideki Tehlike. – Tanrı ne denli kendi başına bir kişi olarak geçerli olduysa, ona o denli az sadık kalınmıştır. İnsanlar, düşüncelerindeki imgelere, en sevgili sevgililerine olduklarından daha çok sadıktırlar: bu yüzden feda ederler kendilerini devlet için, kilise için, ve tanrı için de – onların ürünü onların düşüncesi kaldığı ve kişileştirilmediği sürece. Aksi halde hemen hemen sürekli çekişirler onunla: en dindan bile kaçırılmıştı ağzından şu acı sözleri: “Tanrım, neden bıraktın beni!”

81.

Dünyevi Adalet. – Dünyevi adaleti kökünden değiştirmek mümkündür – herkesin bütünüyle sorumsuzluğu ve masumluluğu öğretisiyle: ve aynı doğrultuda bir deneme, tam da herkesin bütünüyle sorumluluğu ve suçluluğu öğretisi temelinde yapıldı bile. Hıristiyanlığın kurucusuydu, dünyevi adaleti ortadan kaldırmak ve yargılamayı ve cezalandırmayı dünyadan kovmak isteyen. Çünkü her türlü gücü “günah” olarak, yani dünyaya karşı değil, tanrıya karşı işlenmiş bir cürüm olarak görüyordu, öte yandan herkesin en büyük çapta ve hemen hemen her açıdan bir günahkâr olduğunu kabul ediyordu. Ama günahkârlar, kendileri gibi eşit olanları yargılayamayacaklardı: onun hakseverliğinin yargısı buydu. Onun gözünde dünyevi adaletin tüm yargıçları da yargıladıkları kişiler kadar suçluydular, ve onların masum pozu takınmalarını ikiyüzlülük ve filisterlik olarak görüyordu. Ayrıca eylemlerin sonuçlarına değil, güdülerine bakıyordu: ve güdülerini yargılayabilmek için yalnızca bir kişinin yeterince öngörülü olduğunu kabul ediyordu: kendisinin (ya da

kendini dile getiriş biçimiyle: tanrının).

82.

Ayrılıştaki Bir Yapmacıklık. – Bir partiden ya da bir dinden ayrılmak isteyen, şimdi onu çürütmesi gerektiğini düşünür. Oysa çok fazla kibirli bir düşüncedir bu. Gerekli olan yalnızca, şimdiye dek hangi perçinlerin onu bu partiye ya da dine bağladıklarını ve şimdi artık bunu yapmadıklarını, hangi niyetlerin onu buraya sürüklediklerini ve şimdi başka yöne sürüklediklerini açıkça görmesidir. O partinin ya da dinin yanına bilgiye dayalı kesin gerekçelerle geçmiş değilizdir: ondan ayrıldığımızda da böyleymiş gibi yapmamalıyız.

83.

Mesih Ve Hekim. – Hıristiyanlığın kurucusu, kendisini algılayış biçimiyle, insan ruhunu iyi tanıyan biri olarak, en büyük kusurlardan ve şabit fikirliliklerden yoksun değildi ve ruhun hekimi olarak da, evrensel bir tıbbı duyulan böyle kötü ünlü ve acemice bir inanca kapılmıştı. Bazen, yöntemi açısından her ağrıyı diş çekerek iyileştirmek isteyen bir diş hekimine benziyordu; örneğin tenselliğe karşı şu tavsiyeyle savaşmak istediğinde: “Gözün seni kızdırıyorsa, çıkar at onu.” – Ama yine de diş hekiminin hiç olmazsa hedefine, hastanın acıdan kurtulmasına ulaşabilmesi gibi bir fark var arada; elbette, kendini gülünç duruma düşürecek, hantal bir yöntemle: söz konusu tavsiyeye uyan ve tenselliğini öldürdüğüne inanan bir Hıristiyan ise, kendini aldatur: tenselliği tekinsiz, vampirce bir tarzda yaşamaya devam eder ve iğrenç maskelerin ardında eziyet eder ona.

84.

Tutsaklar. – Bir sabah, tutsaklar çalışma avlusuna geldiler; gardiyan yoktu ortalıkta. Bazıları, her zaman yaptıkları gibi, hemen çalışmaya koyuldular, diğerleri ise aylak aylak dolaşıp ıssızlarla çevreyi kolaçan ettiler. Sonra içlerinden birisi öne çıkıp bağırdı: “İstedığınız kadar çalışın ya da hiçbir şey yapmayın: hiç fark etmez. Gizli niyetleriniz açığa çıktı, gardiyan geçenlerde sizi gizlice dinledi ve önümüzdeki günlerde hakkınızda korkunç bir karar verilecek. Tanırsınız onu, serttir ve intikamcıdır. Şimdi şu sözlerime kulak verin: bugüne kadar kim olduğumu anlamadınız; görüldüğüm kadar değilim, daha fazlasıyım: gardiyanın oğluyum ben ve o benim her istediğimi yapar. Sizi kurtarabilirim, sizi kurtarmak istiyorum; ama şunu da bilin ki yalnızca bana inananları, gardiyanın oğlu olduğuma inananları; diğerleri inançsızlıklarının karşılığını göreceklidir.” Bir süre sessizlikten sonra, “peki” dedi yaşlı bir tutsak, “bizim sana inanıp inanmayışımızın senin için ne önemi olabilir ki? Gerçekten gardiyanın oğluysan ve söylediğini yapabilirsen, hepimizin lehine aracılık et: gerçekten bir iyilik yapmış olursun böylece. Ama inanmak ya da inanmamak lakırdısını geç bir kalem!” Bu arada daha genç bir adam “ben bu söylediğine de inanmıyorum. Sadece kafasına takmış bunu. İddia ediyorum ki, sekiz gün sonra hâlâ bugünkü gibi burada olacağız, ve gardiyan hiçbir şey bilmiyor!” diye bağırdı. “Bir şey biliyorduyse da, artık önemi yok” dedi, avluya o sırada giren son tutuklu; “gardiyan az önce ansızın öldü.” – Yaşasın, diye bağırdılar, her kafadan bir ses çıkarak, yaşasın! Oğul Bey, Oğul Bey, mirastan ne haber? Şimdi senin tutsakların mı olduk yoksa? – Kendisine hitap edilen “bana inanan herkesi serbest bırakacağımı söylemiştim” diye yanıt-

ladı yumuşak bir tonla, "elbette, babam yaşadığı sürece." – Tut-saklar gülmediler, omuz silktiler ve onu öylece bıraktılar.

85.

Tanrıyı Kovuşturan. – Sayısız insanın ezelden beri lanetlendiği ve bu güzel dünyalar düzeninin, tanrının yüceliğinin kendini vahyedeabilmesi için böyle düzenlendiği düşüncesini Paulus düşündü, Calvin de onun düşüncesini geliştirdi; yani cennet ve cehennem ve insanlık var olacak ki, – tanrının kibri tatmin edilsin! Böyle bir şeyi ilk düşünen ya da ikinci kez düşünen kişi olanın ruhunda nasıl da zalim ve doymak bilmez bir kibir kabarmış olmalı! – Demek ki Paulus, Saulus olarak kaldı, – tanrıyı kovuşturan.¹

86.

Sokrates. – Her şey yolunda giderse, kişinin kendini ahlaksal-akılsal açıdan geliştirmek için, Kitabı Mukaddes'e değil, Sokrates'ten anekdotlar kitabına başvuracağı, ve en basit ve en ölümsüz aracı-bilgeyi, Sokrates'i anlamak için Montaigne'den ve Horatius'tan yararlanılacağı gün gelecektir. Temelde en farklı mizaçların yaşam biçimleri olan ve akıl ve alışkanlıkla sabitlenmiş bulunan, tümü de kafasını yaşamdan ve kendinden zevk almaya yönelmiş en farklı felsefi yaşam biçimlerinin yolları, Sokrates'e geri götürüyor: buradan, Sokrates'in en özgün yanının, tüm mizaçlardan pay almışlık olduğu sonucu çıkarılabilir. – Hıristiyanlığın kurucusunun karşısında Sokrates, ciddiyetin, neşeli tarzının ve insanın en iyi ruhsal durumunu oluşturan muzipliklerle dolu bilgeliliğin avantajına sahiptir. Ayn-

ca, anlama yetisi de daha büyüktü.

87.

İyi Yazmayı Öğrenmek. – İyi konuşmanın devri sona erdi, çünkü kent kültürlerinin devri sona erdi. Aristoteles'in büyük kente tanıdığı son sınır, ulağın bir araya toplanmış cemaatin tümüne sesini duyurabilir olması – genel olarak kent cemaatlerinin ilgilendirdiği kadar az ilgilendiriyor bizi, biz ki, halkların da ötesinde anlaşılma istiyoruz. Bu yüzden, iyi bir Avrupalı kafasına sahip herkes iyi ve her zaman daha iyi yazmayı öğrenmelidir. Kötü-yazmanın ulusal bir ayrıcalık olarak görüldüğü Almanya'da doğmuş olması bile kurtarmaz onu. Ama iyi yazmak aynı zamanda iyi de düşünmek demektir; hep iletmeye değer bir şey bulmak ve onu gerçekten iletebilmek; komşuların dillerine çevrilebilir olmak; dilimizi öğrenen yabancıların anlamasına açık kılmak kendini; tüm iyi şeylerin ortak iyi olmasına ve özgürlere her şeyin serbest olmasına katkıda bulunmak; son olarak da, iyi Avrupalılar büyük görevlerini ellerine alınca, hazırlamak şimdi henüz çok uzak olan o durumu, iyi Avrupalıların üstlendikleri büyük görevlerini: tüm yeryüzü kültürünün yönetimi ve denetimini. – Bunun tam tersini, iyi-yazmak ve iyi-okumakla ilgilenmeyi vaaz eden –iki erdem de birlikte büyür ve birlikte küçülürler–, halklara hâlâ daha fazla ulusal olabilecekleri bir yol göstermektedir aslında: bu yüzyılın hastalığını çoğaltır ve düşmanıdır iyi Avrupalıların, düşmanıdır özgür tinlilerin.

88.

En İyi Biçem Öğretisi. – Biçem öğretisi, önce onun sayesinde her ruh halinin okura ve dinleyiciye aktarabildiği anlatımı bulma öğretisi olabilir; sonra iletilmesi ve aktarılması da en çok istenen, bir insanın en arzulanır ruh hali için bir anlatım bulma öğretisidir: gönlünün derinlikleri dalgalanan, tinsel açıdan neşeli olan, tutkularını aşmış, aydınlık ve dürüst insanın ruh hali için. Bu olacaktır en iyi biçemin öğretisi: iyi insana karşılık düşer.

89.

Gidişe Dikkat Etmek. – Cümlelerin gidişi, yazarın yorulup yorulmadığını gösterir; hal böyleyken, tekil bir anlatım yine de güçlü ve iyi olabilir, çünkü kendi başına ve daha önce bulunmuştur: yazarın aklına fikrin ilk geldiği sırada. Goethe'de çok rastlanır bu duruma, sık sık dikte ettirirdi yorulduğunda.

90.

Şimdiden Ve Hala. – A: "Alman düzyazısı **hala** çok genç: Goethe, onun babasının Wieland¹ olduğunu söylüyor." B: Bu kadar genç ve şimdiden bu kadar çirkin! C: "Ama – bildiğim kadıyla, daha Piskopos Ulfilas² Almanca düzyazı yazmıştı; yani yaklaşık bin beş yüz yaşında." B: Bu kadar yaşlı ve **hala** bu kadar çirkin!

91.

Ö z g ü n - A l m a n c a . – Aslında bir modele göre oluşturulmamış olan ve elbette Alman beğenisinin özgün bir ürünü olarak kabul edilebilmesi gereken Alman düzyazısı, gelecekteki özgün bir Alman kültürünün ateşli savunucularına, örneğin modelleri taklit etmeden gerçek bir Alman kıyafetinin, bir Alman arkadaş canlılığının, bir Alman oda donanımının, bir Alman öğlen yemeğinin neye benzeyeceğine ilişkin bir fikir verebilir. – Bu beklentiler hakkında uzunca bir zaman düşünmüş herhangi bir kimse, sonunda bağırmıştır tam bir dehşet içinde: “Ama, Allah aşkına, belki de zaten sahibiz bu özgün kültüre, – yalnızca söz etmekten pek hoşlanmıyoruz ondan!”

92.

Y a s a k K i t a p l a r . – O küstah çok bilenlerin ve kafası kaşıkların, en iğrenç kabalığı, mantıksal paradoksu gösterenlerin yazdığı bir şeyi asla okumamalı: tam da her şeyin aslında edepsizce doğaçlandığı ve kum üzerinde inşa edildiği yerde mantıksal biçimlere başvuruyorlar. (“Demek ki” diye yazılıdır onlarda, “seni eşek okur, senin için değil bu ‘demek ki’, – elbette benim için” – buna şöyle yanıt verilir: “Seni eşek yazar, niye yazıyorsun öyleyse?”)

93.

Z e k a s ı n ı G ö s t e r m e k . – Zekasını göstermek isteyen herkes, kendisinde bunun tam tersinden de bol miktarda olduğunu belli eder. Zeki Fransızların, en iyi fikirlerine bir tutam de-

dain' katma kabalıklarının kökeninde, olduklarından daha zengin görünme niyetleri vardır: tıka basa dolu hazinelerden gelen sürekli bağışlardan adeta yorulmuş bir halde, saygısızca hediye etmek isterler.

94.

Alman Ve Fransız Edebiyatı. – Son yüzyılın Alman ve Fransız edebiyatlarının talihsizliği, Almanların Fransız okulundan erken çıkmış olmalarıdır – ve Fransızların da, daha sonra, Alman okuluna erken girmiş olmaları.

95.

Düzyazımız. – Günümüzdeki kültür halklarından hiçbirinin Alman düzyazısı kadar kötü bir düzyazısı yoktur; zeki ve şımarık Fransızlar, Alman düzyazısı yoktur, dediklerinde – bunu, hak ettiğimizden daha nazikçe söyledikleri için aslında kızmamak gerekir. Bunun nedenleri aranır, en sonunda, Almanların yalnızca doğaçlama düzyazıyı bildikleri ve bir başkası hakkında hiçbir fikre sahip olmadıkları gibi tuhaf bir sonuca varılır. Bir İtalyan'ın, düzyazının şiirden, bir yontucu için çıplak güzelliği serimlemenin örtülü güzelliği serimlemekten daha zor olması kadar daha zor olduğunu söylemesi, hemen hemen anlaşılmaz gelir Alman'a. Dize, imge, ritim ve uyak için adamakıllı uğraşmak gerekir, – bunu bir Alman da anlar ve irticalen yazılan şiire özellikle büyük bir değer biçme eğiliminde değildir. Ama bir sayfa düzyazı için bir heykelin üzerinde çalışır gibi çalışmak? – Sanki masal dünyasından anlatılan bir şey gibi gelir ona.

96.

Büyük Biçem. – Büyük biçem, güzel olanın korkunç olana karşı zafer kazanmasıyla doğar.

97.

Dümen Kırmak. – Her ortalama yazarın, aynı konuyu anlatırken hangi sözcüğü kaçınılmaz olarak seçeceği söylenemedikçe, seçkin tinlerin anlatımlarındaki, biçemlerindeki zarafeti oluşturan şeyin ne olduğu da bilinemez. Tüm büyük sanatçılar, araba kullanırken dümen kırmaya, yoldan çıkmaya eğilimli olduklarını gösterirler, – ama devrilmeye değil.

98.

Ekmek Gibi Bir Şey. – Ekmek öteki yemeklerin tadını etkisizleştirir, siler onları; bu yüzden, uzun süren her öğünde yeri vardır. Tüm sanat yapıtlarında da, ekmek gibi bir şeyin olması gerekir ki, içlerinde değişik etkiler bulunabilsin: doğrudan doğruya ve bir süreliğine soluklanmadan ve ara vermeden birbirlerini izlediklerinde, çabucak yoracak ve isteksizlik uyandıracaklardır ki, bu yüzden daha uzun bir sanat öğünü olanaksızlaşacaktır.

99.

Jean Paul¹. – Jean Paul çok şey biliyordu, ama bilimden anlamıyordu, sanatlardaki her türlü hüneri biliyordu, ama sanatı yoktu, her şeyin tadına bakabilirdi, ama damak zevki yoktu,

duygusu ve ciddiyeti vardı, ama bunları tattırmak istediğinde, iğrenç bir gözyaşı suyu dökerdi üzerine, evet, esprisi vardı, ama ne yazık ki espriye duyduğu açlığı doyurmayacak kadar az: bu yüzden okurunu tam da esprisizliğiyle sürüklerdi ümitsizliğe. Bir bütün olarak, Schiller'in ve Goethe'nin narin meyve bahçelerinde bir gecede bitiveren rengârenk, yoğun kokulu bir yabani bitkiydi; hoş, iyi bir insandı, ama yine de bir belaydı – pijamalı bir bela.

100.

Karşıtını Da Tatmayı Bilmek. – İnsanın geçmişteki bir yapıtta çağdaşlarının aldığı tadı alabilmesi için, o zaman egemen olan, karşı çıktığı lezzeti de bulundurması gerekir dilinin üstünde.

101.

İspirto-Yazarlar¹. – Kimi yazarlar ne ruhturlar ne de şarap, ama ispiroturlar: alev alabilirler ve sonra sıcaklık verirler.*

102.

Aracı-Duyu. – Gerçek aracı-duyu olarak tat alma duyusu, öteki duyuları şeyler hakkındaki kendi görüşlerine genellikle ikna etmiş ve onlara kendi yasalarını ve alışkanlıklarını vermiştir. Sofra başında, sanatların en zarif sırları hakkında kararlar alınabilir: dikkat edilmesi gereken, neyin lezzetli olduğu, ne zaman lezzetli olduğu, neyin üstüne ve ne kadar süreyle lezzetli olduğudur.

103.

Le s s i n g . – Lessing'de gerçek bir Fransız erdemi vardır ve bir yazar olarak Fransız okulunun en çalışkan öğrencisi olmuştur: işlerini vitrinde iyi yerleştirmesini ve sergilemesini bilir. Bu gerçek s a n a t olmadan, Lessing'in düşünceleri ve onların konuları oldukça karanlıkta kalacaktı, ve bunda genelin kaybı da büyük olmayacaktı. Oysa birçokları onun s a n a t ı n d a n ders almışlardır (özellikle Alman aydınlarının son kuşağı), sayısız insan da zevk almıştır. – Gerçi, ondan ders alanlar, sık sık olduğu gibi, onun hırgürcülük ve safyürekliplik kanşımı nahoş vurgutarzını da öğrenmeye gerek duymamışlardır. “Şair” Lessing hakkında şimdi görüş birliği var: tiyatro yazarı hakkında ise, olacak.–

104.

İ s t e n m e y e n O k u r . – Nasıl da eziyet çektirirler yazara, bir şeye çarptıklarında yere de düşen ve her defasında canlarını inciten, ruhları tumbul ve hantal, gözüpek okurlar.

105.

Ş a i r - D ü ş ü n c e l e r i . – Gerçek düşünceler, gerçek şairlerde hep örtülü dolaşırlar, Mısırlı kadınlar gibi: ancak düşüncenin derin g ö z ü bakar özgürce, peçenin ardından. – Şair-düşüncelerinin ortalama değeri, görüldüğü kadar değildir: peçenin ve kendi merakının bedelini de öder bu arada müşteri.

106.

Basit Ve Yararlı Edebiyat. – Geçişler, uygulamalar, uygunun renk oyunları, – tüm bunları yazara hediye ederiz, çünkü bunları yanımızda getiririz ve ondan bir iyilik görürsek, kitabını da bunlardan yararlandırınız.

107.

Wieland. – Wieland, başka herhangi birisinden daha iyi Almanca yazmıştır ve bu arada ustalara yakışır yeterlilikleri ve yetersizlikleri de olmuştur (Cicero'nun ve Lukianos'un mektuplarından yaptığı çeviriler, Almanca'daki en iyi çevirilerdir); ancak düşünceleri bize düşünecek fazla bir şey vermez. Neşeli ahlaklılıklarına da neşeli ahlaksızlıkları kadar az katlanınız: ikisi de birbirine çok iyi uyar. Onlardan hoşlanan insanlar, elbette aslında bizden daha iyi insanlardı, – ama bir o kadar da ağırkanlıydılar, böyle bir yazara gerek duyuyorlardı. – Goethe Almanlara gerekmiyordu, bu yüzden de ondan nasıl yararlanacaklarını bilmezler. Devlet adamlarımızın ve sanatçılarımızın en iyilerine bir de bu açıdan bakalım: hiçbiri Goethe'den bir şeyler öğrenmemiştir, – öğrenememiştir.

108.

Ender Şenlikler. – Pütürlü sıkışıklık, dinginlik ve olgunluk, – bir yazarda bu nitelikleri bulursan, orada dur ve uzun bir şenlik yap çölün ortasında: daha uzunca bir süre bu kadar iyi hissetmeyeceksin kendini.

109.

Alman Düzyazısının Hazinesi. – Goethe'nin yazılarını ve özellikle Goethe'nin Eckermann'la konuşmalarını, bu en iyi Almanca kitabı bir kenara bırakırsak: ne kalır geriye Alman düzyazı edebiyatından, yeniden ve hep yeniden okunmayı hak eden? Lichtenberg'in aforizmaları, Jung-Stilling'in yaşam öyküsünün ilk kitabı, Adalbert Stifter'in 'Yaz Sonu' ve Gottfried Keller'in 'Seldwyla İnsanları', – işte şimdilik hepsi bu kadar.

110.

Yazma Biçemi Ve Konuşma Biçemi. – Yazma sanatı her şeyden önce yalnızca konuşan kişinin sahip olduğu anlam türleri için i k a m e l e r gerektirir: yani jestler, aksanlar, vurgulamalar, bakışlar için. Bu yüzden yazma biçemi konuşma biçeminden tamamen farklıdır ve daha zordur: – daha az şeyle onun kadar anlaşılır olmak ister. Demosthenes, söylevlerini bizim onları okuduğumuzdan başka türlü vermişti; okunabilmele-ri için sonradan üzerlerinden geçti. – Cicero'nun söylevlerinin ise, aynı amaçla, önce demostenize edilmeleri¹ gerekiyordu: şimdi okurun katlanabileceğinden daha fazla Roma Forumu var içlerinde.

111.

Alıntı Yaparken Özen. – Genç yazarlar bilmezler, iyi anlatımın, iyi düşüncenin ancak kendisi gibiler arasında iyi bir etki yaptığını, harika bir alıntının boydan boya sayfaları, hat- ta tüm kitabı mahvedebileceğini, okuru uyarak ve ona adeta

“dikkat et, ben değerli taşım ve etrafımdakiler kurşun, soluk adı kurşun” diye seslenerek. Her sözcük, her düşünce ancak kendini toplumunda yaşamak ister: budur seçilen biçimin ahlakı.

112.

Hataları Nasıl Söylemeli? – Hataların kötü mü, yoksa en iyi hakikatler kadar güzel mi söylenmelerinin zararlı olduğu tartışılabilir. Şurası kesin ki, ilk durumda akla iki kat zarar verirler ve akıldan çıkarılmaları daha da zordur; ama elbette ikinci durumdaki kadar kesin bir etkileri olmaz: daha az bulaşıcıdır.

113.

Sınırlandırmak Ve Büyütmek. – Homeros konunun kapsamını sınırlandırdı, küçülttü, ama tek tek sahneleri genişletti ve büyüttü – trajedi yazarları da böyle yapıyorlar hep yeniden: her biri konuyu, öncüllerinden daha küçük parçalar halinde alıyor, ama her biri daha zengin bir çiçek bolluğuna ulaşıyor.

114.

Edebiyat Ve Ahlaklılık Kendini Açıklıyor. – Yunan edebiyatı üzerinde, Yunan tininin hangi enerjilerle kendini açındırdığı, nasıl değişik yollara saptığı ve neden zayıf düştüğü gösterilebilir. Tüm bunlar, aslında Yunan ahlaklılığının hangi yollardan geçtiğinin ve her ahlaklılığın da geçeceğinin bir imgesini veriyor: nasıl ilk önce baskı olduğunu, ilk önce sertlik

gösterdiğini, sonra yavaş yavaş yumuşadığını, sonunda belirli eylemlerden, belirli geleneklerden ve biçimlerden hoşlanmanın nasıl ortaya çıktığını, ve sonra da yalnızca bunların eğitime, yalnızca bunlara sahip olmaya yönelik bir eğilimin nasıl doğduğunu gösteriyor: yolun nasıl yarışçılarla dolduğunu ve dolup taşıdığını, bıkkınlığın nasıl ortaya çıktığını, yeni savaşım ve hırs nesnelerinin bulunup daha eskilerin yeniden canlandırıldığını, oyunun nasıl tekrar edip izleyicilerin izlemekten yorulduklarını, çünkü şimdi tüm çemberin tamamlanmış görüldüğünü – ve sonra bir dinginlik gelir, bir soluklanma: dereler kaybolur kumsalda. Bir son vardır orada, en azından bir son.

115.

Hangi Yörelere Sürekli Sevindirir. – Buyörenin bir tablo olmak için önemli özellikleri var, ama bunun formülünü bulamıyorum, bir bütün olarak benim için anlaşılabilir kalıyor. Sürekli hoşuma giden tüm manzaraların, tüm çeşitliliklerine karşın basit bir geometrik çizgisel-şemaya sahip olduklarını fark ediyorum. Böyle matematiksel bir dayanak olmadıkça hiçbir yöre sanatsal açıdan sevindirmez. Belki de bu kural, insanlara da bir benzetme yoluyla uygulanabilir.

116.

Yüksek Sesle Okumak. – Yüksek sesle okuyabilmek, seslendirebilmeyi gerektirir: her noktada soluk renkleri kullanmak, ama solukluğun derecesini hep göz önünde duran ve yönlendiren, dolgun ve derin renkli temel tabloyla, yani tüm bölümün seslendirilmesiyle doğru oranlar içinde

belirlemek gerekir. Yani bu sonuncusuna hâkim olmak gerekir.

117.

Dramatik Duyu. – Sanatın dört ince duyusuna sahip olmayan, her şeyi en kaba, beşinci duyuyla anlamaya çalışır: dramatik duyudur bu.

118.

Herder. – Herder, kendisi hakkında sanılmasını istediği (ve kendisinin de sanmak istediği) şeylerin hiçbirisi değildir: büyük bir düşünür ve mucit, orman tazeliğinde, kullanılmamış gücü olan yeni, hızla yetiştiren verimli bir toprak değildir. Ancak son derece gelişkin bir koku alma duyusuna sahipti, mevsimin ilk turfandalarını herkesten önce görüyor ve topluyordu, öyle ki bunları onun yetiştirdiğine inanılabiliyordu: tını, aydınlık ile karanlık, yaşlı ile genç arasındaydı ve geçişlerin, düşüşlerin, sarsılmaların, içsel kaynaklar ve oluşların belirtilerinin olduğu her yerde bir avcı gibi pusundaydı. Ilkbaharın huzursuzluğuydu onu dolaştıran, ama kendisi ilkbahar değildi! – Zaman zaman kendisi de sezmişti elbette bunu, ama kendisi inanmak istememişti buna, o ki, zamanının tinsel-papası olmaya can atan, hırslı rahip! Budur onun çilesi: uzun süre birçok krallık üzerinde, hatta bir imparatorluk üzerinde hak iddia ederek yaşamış göründü ve kendisine inanan bir maiyeti de vardı: genç Goethe onun alundaydı. Ama sonunda taçlar gerçekten giydirilmeye başlandığında, elleri boş kaldı: Kant, Goethe, sonra ilk gerçek Alman tarihçileri ve filologları, kendine ayırdığını sandığı –ama çoğu zaman en sessizce ve gizliden gizliye s a n m a d ı ğı– şeyi aldılar elin-

den. Tam da kendinden kuşkulandığında, şeref ve coşkunluk pelerinini attı üzerine: bunlar çok şeyi gizleyen ve bizzat kendisini de aldatmaları ve avutmaları gereken örtülerdi çoğu kez. Gerçekten coşkusu ve ateşi vardı, ama hırsı daha büyüktü! Sabırsızca üflüyordu bu hırs ateşe, alevlendiriyor, çıtırdatıyor, tüt-türüyordu onu –biçemi alevleniyor, çıtırdıyor ve tütüyor– ama o büyük alevi istiyordu, ve bu da hiçbir zaman ortaya çıkmadı! Asıl yaratıcıların sofrasında oturmuyordu: ve hırsı da asıl tat alanların sofrasında, alçakgönüllülükle oturmasına izin vermedi. Böylece huzursuz bir misafir, Almanların bir yarım yüzyıl-da dünyanın ve zamanın tüm dilimlerinden bir araya getirdikleri tüm tinsel yemekleri önceden tadan biri oldu. Hiçbir zaman gerçekten doymayan ve hoşnut kalmayan Herder, üstelik çok sık da hastalanıyordu; zaman zaman haset yatıyordu onun yatağında ve ikiyüzlülük de ziyaretine geliyordu. Yaralı ve özgür olmayan bir yan kaldı hep üzerinde: ve sözümona klasiklerimizin herhangi birindekinden daha eksiktir onda, safyürekli, mert erkeksilik.

119.

Sözcüklerin Kokusu. – Her sözcüğün kokusu vardır: bir uyumu ve uyumsuzluğu vardır kokuların da, sözcüklerin de.

120.

Aranan Biçem. – Bulunan biçem, bir hakarettir, aranan biçemin dostuna.

121.

Ö v g ü . – Artık, bir kitap yapmak istediği söylenen yazarları değil, yalnızca düşünceleri yanlışlıkla bir kitap olanları okumak istiyorum.

122.

Sanatçılardaki Gelenek. – Homeros'un dörtte üçü gelenektir; modern özgünlük hırsına kapılmak için hiçbir nedenleri bulunmayan tüm Yunan sanatçıları da durum aynıdır. Gelenekten korkuları yoktu onların; gelenek sayesinde bağlantı kuruyorlardı izlerçevreleriyle. Gelenekler, dinleyicinin anlamasını sağlamak için f e t h e d i l m i ş sanat yöntemleridir, sanatçının kendini gerçekten anlatabileceği, güçlkle öğrenilmiş ortak dildir. Üstelik sanatçı, Grek şairi ve müzisyeni gibi, sanat yapıtlarının her biriyle –açıkça bir ya da iki rakiple kapışmaya alışkın olduğu için– hemen zafer kazanmak istiyorsa, bunun ilk koşulu aynı zamanda h e m e n a n l a ş ı l ı r olmasıdır: bu da ancak gelenek aracılığıyla mümkündür. Sanatçı, gelenegin ötesinde bulduğu şeyden gönüllü olarak vazgeçer ve bu sırada kendisi yeni bir gelenek y a r a t m a y a cesaret eder, ve en iyi durumda başarılı olur. Özgün olan genellikle hayranlık uyandırır, hatıta tapılır ona, ama ender olarak anlaşılır; gelenekten inatla uzaklaşmak demek, anlaşılmak istememek demektir. Peki modern özgünlük hırsı neye işaret ediyor?

123.

Sanatçılarda Bilimsellik Yapmacıklığı. –

Schiller, tıpkı öteki Alman sanatçılar gibi, zekâ sahibi kişinin her türlü zor konu hakkında kalemle de doğaçlama yapabileceğine inanıyordu. İşte düzyazı-ürünleri ortada, – estetiğin ve ahlakın bilimsel sorunlarını nasıl ele al m a m a k gerektiğine birer örnek oluşturuyorlar, – şair Schiller’e duydukları hayranlıkla, düşünür ve yazar Schiller’in değersiz olabileceğini düşünecek cesareti bulamayan genç okurlar için de bir tehlike oluşturuyorlar. – Sanatçının böyle kolaylıkla ve böyle anlaşılır bir biçimde kapıldığı, bir kez de kendisine yasaklanmış bulunan çayırda y ü r ü m e ve bilim alanında da bir söz söyleme denemesi¹ –en becerikli kişi zaman zaman kendi zanaatını ve kendi atölyesini katlanılmaz bulur–, bu deneme sanatçının tüm dünyaya hiç de görmesi gerekmeyen şeyi göstermesine kadar varır: yani kendi düşünce odasının dar ve dağınık olduğunu –hem neden olmasın ki? O burada oturmuyor ya!–, bilgisinin kilerinin yansının boş, yansının da ıvr zıvrıla dolu olduğunu –hem neden olmasın ki? Hatta aslında sanatçı-çocuğa yakışmıyor da değildir bu–, ama özellikle de, bileklerinin bilimsel yöntemin, yeni başlayanların bile en kolay el becerileri için çok idmansız, çok hantal olduklarını – aslında bundan bile utanması gerekmez! – Buna karşılık, bilim loncasında rastlanan tüm hataları, yakışık-sızlıkları ve kötü bilgin tavırlarını, tüm bunların meseleye değilse de meselenin görünüşüne dahil oldukları inancıyla taklit et m e k t e çoğu kez azımsanmayacak sanatsal bir başarı gösterir, işte bu tür sanatçı yazılarında asıl eğlendirici olan da budur, çünkü sanatçı, ister istemez kendi işini yapmaktadır burada: bilimsel ve sanattan uzak yaratılışların p a r o d i s i n i y a p m a k t a d ır . Kendisi bir sanatçı ve yalnızca bir sanatçı olduğu sürece, bilime karşı alabileceği tek tavır, parodik bir tavidir.

124.

Faust - Düşüncesi. – Küçük bir terzi kız baştan çıkarılır ve mutsuz kılınır; dört alanda da büyük bir bilgindir fail. Bu işte bir tuhaflık var gibi görünüyor. Elbette var! Şeytanın ta kendisi bu işe el atmasaydı, büyük bilgin bu hale düşer miydi? – Bu mudur gerçekten, Almanların kendi aralarında konuştukları gibi, büyük Alman “trajik düşüncesi”? – Goethe için bu düşünce de ürkütücüydü; Goethe’nin yufka yüreği küçük terzi kızı, “bir defalığına kendini şaşıran, iyi ruh”u, isteği dışında gerçekleşen ölümünden sonra, azizlerin yanına yerleştirmekten alıkoyamaz kendini; büyük bilgini, “karanlık arzular”ı olan bu “iyi insan”ı bile, en kritik anda şeytana oynanan bir komediyle, tam zamanında cennete gönderir: – sevgililer cennette buluşurlar. – Goethe bir defasında, doğasının asıl trajik olan için fazla uzlaşmacı olduğunu söylemişti.

125.

“Alman Klasikleri” Var Mı? – Sainte-Beuve¹, bir yerde, bazı edebiyatların tarzına “klasik” sözcüğünün kesinlikle yakışmadığını belirtiyor: örneğin kim kolay kolay “Alman Klasikleri”nden söz edebilir! – Henüz aklımızın yatmadığı elli Alman klasiğinin üzerine bir elli tane daha eklemek üzere olan Alman kitapçılarımız ne diyorlar buna? Öyle görünüyor ki, sanki ölümünün üzerinden otuz yıl geçmiş olmak ve yağmalanmaya hazır bir define olarak öylece bekliyor olmak yetiyor, ansızın yanlışlıkla bir klasik olarak diriliş borusunu duymak için! Üstelik, edebiyatın altı büyük atasından beşinin eskidiği ya da modasının geçtiği bir çağda ve bir halkın arasında, – bu çağın ve bu

halkın tam da bu durumdan utanmasına gerek olma dan !
 Çünkü bu atalar, bu çağın güçlülerinin önünde geriye çekilmişlerdir, – bütün insafınızla bir düşünün! – Dedğim gibi, Goethe'yi bunun dışında tutuyorum, o, “ulusal-edebiyatlar”dan daha üst bir edebiyat türüne aittir: bu yüzden kendi ulusuyla da ne yaşama, ne yeni olma ne de eskime ilişkisi içindedir. Goethe yalnızca az sayıdakiler için yaşadı ve hâlâ yaşıyor: çoğunluk için bir hiçtir o, zaman zaman Alman sınırlarının ötesine üflen bir kibirlilik fanfandır. Goethe, yalnızca iyi ve büyük bir insan değil, bir kültür, Goethe Almanların tarihinde sonuçsuz bir vakadır: örneğin son yetmiş yılın Alman politikasında kim bir parça Goethe gösterebilir! (oysa her halükarda bir parça Schiller, ve hatta belki de bir parçacık Lessing işbaşında olmuştur bu dönemde). Ama o diğer beşi! Klopstock daha sağlığında çok onurlu bir biçimde eskimişti: ve öyle esaslı eskimişti ki, ileri yaşlarının derin düşünceli kitabı, ‘Aydınlar Cumhuriyeti’, o gün bu gündür hiç kimse tarafından ciddiye alınmadı. Herder, yazılarının her zaman ya yeni ya da modası geçmiş olmalarının şanssızlığını yaşadı; örneğin Herder’in başyapıtı, insanlığın tarihi hakkındaki fikirleri bile, (Lichtenberg gibi) en incelmış ve en güçlü kafalar için, daha yayımlandığında modası geçmiş bir şeydi. Bol bol yaşamış ve yaşatmış olan Wieland, akıllı bir adam olarak, etkisinin azalmasını, ölümüyle karşıladı. Lessing belki bugün bile yaşıyor, – ama genç ve yaşları giderek gençleşen aydınlar arasında! Ve Schiller yeniyetmelerin ellerinden erkek çocukların, tüm Alman erkek çocuklarının ellerine düştü! Bir kitabın gitgide daha küçük yaşların düzeyine inmesi, bilinen bir çağdışı kalma tarzıdır. – Bu beşi, iyi eğitim görmüş ve çalışkan adamların onları artık okumaması için neyi bastırmışlardı? İyi beğeniyi, iyi bilgiyi, doğru ve gerçek olanın karşısında-

ki iyi dikkati; yani Almanya'da tam da bu beşi (ve daha az ünlü on ve yirmi başka isim) aracılığıyla yeniden yeşertilmiş olan ve şimdi yüksek bir orman olarak onların mezarlarının üstüne saygı gölgesinin yanında biraz da unutulmuşluk gölgesi veren erdemleri. – Ama klasikler entelektüel ve yazınsal erdemleri yeşertenler değil, halklar yok olup gitseler bile üzerlerinde duran bazı erdemleri olgunlaştıranlardır ve onların en uçtaki sürgünleridirler: çünkü onlardan daha hafif, daha özgür, daha saftırlar. İnsanlığın, halkların Avrupası'nın geçmişin karanlığına gömüldüğü, ama Avrupa'nın hâlâ otuz çok eski, asla eskimemiş kitapta, klasiklerde yaşadığı yüksek bir durumu mümkündür.

126.

İlginç, Ama Güzel Değil. – Bu yöre anlamını gizliyor, ama kişinin çözmek istediği bir anlamı var: nereye baksan sözcükler ve sözcüklere anıştırmalar okuyorum, ama tüm bu anıştırmaları çözen cümlelerin nerede başladığını bilmiyorum, ve buradan mı yoksa oradan mı başlayarak okunması gerektiğine bakmaktan, bir firdöndüye dönüşeceğim.

127.

Dili-Yenileyenlere Karşı. – Dilde yenilik yapmak ya da eskiye öykünmek, ender ve alışılmadık olanı seçmek, sözcük dağarını kısıtlamak yerine zenginleştirmeye çalışmak, her zaman için, olgunlaşmamış ya da yozlaşmış beğenin bir belirtisidir. Yunan hitabet sanatçıları ise soylu bir yoksulluğu, ama sade bir varlık içinde ustaca bir özgürlüğü gösteriyorlar: halkın sahip olduğundan daha azına sahip olmak istiyorlar –çün-

kü bu halk eski ve yeni açısından en zengindir— ama bu daha aza daha iyi sahip olmak istiyorlar. Onların kullandığı eski ve alışılmadık sözcükler bir solukta sayılabilir, ama sözcüklerde ve deyimlerde gündelik olanla ve görünüşte çoktan eskitilmiş olanla kurdukları kolay ve zarif ilişki iyi gözlemlenirse, onlara duyulan hayranlığın sonu gelmez.

128.

Acıklı Ve Ciddi Yazarlar. — Ne acılar çekmekte olduğunu kağıda döken, acıklı bir yazar olur: ama ciddi bir yazardır, neler çekmiş olduğunu ve şimdi neden neşe içinde dinlendiğini yazan.

129.

Begeninin Sağlıklılığı. — Nasıl oluyor da sağlıklılık durumları, hastalıklar gibi bulaşıcı olmuyor — genellikle ve özellikle de begenide? Yoksa sağlıklılık salgınları mı var? —

130.

Karar. — Artık, aynı zamanda doğmuş ve (mürekkeple) vaktiz edilmiş hiçbir kitabı okumamak.

131.

Düşüncayı iyileştirmek. — Biçemi iyileştirmek — düşüncayı iyileştirmek demektir, başka bir şeyi değil! — Bunu hemen kabul etmeyen, bir daha asla ikna edilemez buna.

132.

Klasik Kitaplar. – Her klasik kitabın en zayıf yanı, fazlasıyla yazarının ana dilinde yazılmış olmasıdır.

133.

Kötü Kitaplar. – Kalem, mürekkep ve yazı masası istemelidir kitap: ama genellikle kalem, mürekkep ve yazı masası kitabı isterler. Bu yüzden şimdi bu kadar az şey var kitaplarda.

134.

Doğru Algılama. – İzlerçevre, resimler üzerine düşündüğünde şair olur, şiirler üzerine düşündüğünde de araştırmacı. Sanatçının kendisine seslendiği anda, her zaman doğru duygu eksiktir onda, yani doğru karar verecek zekâ değil de, doğru algılayacak duyu.

135.

Seçilmiş Düşünceler. – Önemli bir dönemin seçilmiş biçemi, yalnızca sözcükleri değil, düşünceleri de –üstelik ikisini de bildik ve ege men olanların arasından– seçer: en tehlikeli ve en taze kokan düşünceler de yeni, cüretkâr imgeler ve anlatımlar kadar itici gelir, daha olgun bir beğeniye. Daha sonra ikisi de –seçilmiş düşünce ve seçilmiş sözcük– hafif hafif sıradanlık kokmaya başlar, çünkü seçilmiş olanın kokusu uçucudur ve sonra yalnızca bildik ve gündelik olanın kokusu alınır ondan.

136.

Biçemin Yozlaşmasının Başlıca Nedeni. – Bir konu için gerçekte sahip olunandan daha fazla duygu göstermeyi istemek biçemi yozlaştırır, dilde ve tüm sanatlarda. Daha çok, tersi bir eğilimi vardır büyük sanatın: törel açıdan önem taşıyan her insan gibi, duyguyu kendi yolunda durdurmayı ve sonuna kadar gitmesine izin vermemeyi sever. Yani duygu-görünürlüğünden duyulan bu utancın örneğin Sophokles'te çok güzel olduğu gözlemlenebilir; kendini olduğundan daha mütevazı gösteren duygunun özelliklerini de yüceltiyor görünmektedir.

137.

Ağırkanlı Biçemcileri Bağışlamak İçin. – Kolaylıkla-söylenen, konunun gerçek ağırlığından daha zor gelir kulağa – ama iyi eğitilmemiş kulaklardır bunun nedeni; şimdiye kadar müzik denilen şeyin eğitiminden, daha yüksek müzik sanatının, konuşmanın eğitimine geçmek zorundadırlar.

138.

Kuşbakışı. – Burada dağ suları, dört bir yandan bir boğaza dökülüyorlar: devinimleri öyle coşkulu ve gözü öylesine alıyor ki, çevredeki çıplak ve ağaçlıklı dağ yamaçları aşağıya doğru inmiyor da yukarı doğru uçuyor gibi görünüyorlar. Bu görüntüye bakıldığında, tüm bunların ardında, her şeyin ondan kaçması gereken ve uçurumun bizi ondan koruduğu, düşmanca bir şey gizliymiş gibi korkuyla geriliyor insan. Bu yöre, üzerinde bir kuş gibi süzülmedikçe resmedilemez. Kuşbakışı denilen şey

burada sanatsal bir tercih değil, biricik olanaktır.

139.

Gözüpek Benzetmeler. – Gözüpek benzetmeler yazarın kastının kanıtı değilse, onun yorulmuş düşleminin kanıtıdır. Ama her halükarda onun kötü zevkinin kanıtıdır.

140.

Zincire Vurulu Dans Etmek. – Her Yunan sanatçısı, şairi ve yazarı için sormak gerekir: onun kendine dayattığı ve onu çağdaşları için çekici kılan (hatta yandaşlar bulmasını sağlayan) yeni baskı nedir? Çünkü (örneğin vezinde) “buluş” denilen şey, her zaman kendi kendine vurulmuş bir zinciridir. “Zincire vurulu dans etmek”, bunu kendine zorlaştırmak ve sonra bu konuda kolaylık yanılması yaymaktır, – budur bize göstermek istedikleri maharet. Daha Homeros’ta, içlerinde dans etmek zorunda olduğu bir sürü geleneksel formül ve epik öyküleme kuralı algılanabilir: kendisi de gelecek kuşaklar için yeni gelenekler yaratmıştır. Buydu eğitimden geçtikleri okul Yunan sanatçıların: önce kendilerine daha önceki şairler tarafından çok yönlü bir baskı uygulanmasına izin verdiler; sonra yeni bir baskı icat ettiler, onu kendilerine uyguladılar ve onu hoş bir biçimde yendiler: böylece baskı ve zafer fark edildi ve hayranlık uyandırdı.

141.

Yazarların Zenginliği. – İyi bir yazarın elde edeceği

en son şeydir, zenginlik; ona daha başından sahip olan, asla iyi bir yazar olamayacaktır. En soylu yarış atları, zaferlerinin y o r - gun l u ğ u n u ç ı k a r m a h a k k ı n a sahip oluncaya dek zayıftırlar.

142.

S o l u k S o l u ğ a K a h r a m a n l a r . – Duygu tuknefesliğinden mustarip şairler ve sanatçılar, çoğunlukla soluk soluğa bırakırlar kahramanlarını: rahat rahat nefes alıp vermekten anlamazlar.

143.

Y a r ı - K ö r . – Yarı-kör, kendini salıveren tüm yazarların can düşmanıdır. Bu yazarlar, okuduğu bir kitapta, yazarın beş düşünceyi iletmek için elli sayfaya gerek duyduğunu fark ettiği zamanki öfkesinden tanınalıdırlar böylesini: gözlerinin kalan kısmını da, nerdeyse hiçbir karşılık almadan tehlikeye sokmuş olmasının öfkesinden. – Bir yarı-kör demişti ki: t ü m yazarlar salıverdiler kendilerini. – “Kutsal Ruh da mı?” – Kutsal Ruh da. Ama onun hakkı vardı buna; tam-körler için yazmıştı o.

144.

Ö l ü m s ü z l ü ğ ü n B i ç e m i . – Thukydides de, Tacitus da, – yapıtlarının üzerinde çalışırken, bunların ölümsüz olacaklarını düşündüler: bu durum, zaten bilinmiyorsa, biçemlerinden bile anlaşılabilirdi. Birisi düşüncelerine, onları tuzlayarak, diğeri de kaynatarak kalıcılık kazandıracağına inanıyordu; öyle görünüyor ki, ikisi de yanılmadılar.

145.

İmgelere Ve Benzetmelere Karşı. – İmgelerle ve benzetmelerle ikna etmek mümkündür, ama kanıtlamak değil. Bu yüzden bilimin içinde imgelerden ve benzetmelerden böyle ürkülür; burada tam da ikna edici olan, inandırıcı-kılan istenmez ve anlatım biçimi ve soğuk duvarlar aracılığıyla en serinkanlı kuşku teşvik edilir: çünkü kuşku denek taşıdır kesinlik altını için.

146.

Dikkat. – Temel bilgilerden yoksun olan, Almanya’da yazmaktan sakınmalıdır kendini. Çünkü iyi bir Alman “bu adam cahil” demez de, “bu adamın karakteri karanlık” der. – Ayrıca bu aceleci karar, Almanların tüm onurunu oluşturur.

147.

Boyalı İskeletler. – Boyalı iskeletler: bunlar, et eksikliklerini, yapay boyalarla ikame etmeye çalışan yazarlardır.

148.

Görkemli Biçem Ve Yüce Olan. – Görkemli yazmak, hafif ve sade yazmaktan daha çabuk öğrenilir. Bunun nedenlerini ahlaksal alanda aramalı.

149.

Sebastian Bach. – Bach'ın müziği, kontrpuanı ve füglü biçimin bütün türlerini eksiksiz bilen ve uyanık biri olarak dinlemiyorsak, ve bundan dolayı asıl sanatsal hazdan yoksun kalıyorsak, onu dinleyen bizlere (Goethe'nin muhteşem sözleriyle söylersek), sanki tanrı dünyayı yaratırken oradaymış gibi gelir. Yani burada büyük bir şeyin oluşum halinde olduğunu, ama henüz ortada olmadığını hissederiz: büyük modern müziğimizin. Kiliseleri, ulusallıkları ve kontrpuanı aşmakla, şimdiden dünyayı aşmıştır o. Bach'ta hâlâ çok fazla kaba Hristiyanlık, kaba Almanlık, kaba Skolastik vardır; Avrupa (modern) müziğinin eşiğinde durur, ama buradan Ortaçağ'a bakar.

150.

Händel. – Händel, müziğini tasarlarken cesur, yenilik düşkünü, gerçekçi, şiddetli, güçlü, bir halkın yetkin olduğu kahramanca olana dönük ve onunla akrabaydı, – müziği üzerinde çalışırken genellikle ürkek ve soguktu, hatta kendi kendisinden yorgundu; bu yüzden birkaç sınanmış yöntem uyguladı, çabuk ve çok yazdı, ve bitirdiğinde sevinçliydi, – ama tanrının ve öteki yaratıcıların, çalışma günlerinin sonunda kapıldıkları gibi degildi sevinci.

151.

Haydn. – Deha, düpedüz iyi bir insanla bağdaşabildiği ölçüde vardı Haydn'da. Ahlaklılığın zekâyı çektiği sınıra kadar gidiyor; daha çok "geçmiş olmayan" bir müzik yapıyor.

152.

Beethoven Ve Mozart. – Beethoven'ın müziği genellikle, çoktan yitirildiğine inanılan “Seslerde Masumiyet” parçasının beklenmedik bir biçimde yeniden duyulmasına müteessir bir bakış gibi görünüyor. Müzik hakkında bir müzik bu. Sokaktaki dilencilerin ve çocukların şarkısında, gezgin İtalyanların tek sesli ezgisinde, köy meyhanesindeki dansta ya da karnaval gecelerinde, – buralarda keşfeder “melodiler”ini: kâh burada kâh şurada bir ses, kısa bir dizi yakalayarak, bir an gibi bir araya toplar onları. Bunlar “daha iyi bir dünya”nın güzelleşmiş anılarıdır Beethoven için: tıpkı Platon’un idealar hakkında düşündüğü gibi. – Mozart’ın, ezgilerine tavrı ise tamamen farklıdır: müzik dinlerken değil, yaşama bakarken esinlenir o, güneyli yaşama: İtalya’yı düşledi hep, orada olmadığında.

153.

Resitatif.¹ – Eskiden resitatif kuruydu; şimdi ıslak resitatif döneminde yaşıyoruz: suya düştü, ve dalgalar onu, istedikleri yere götürüyorlar.

154

“Keyifli” Müzik. – Uzunca bir süre uzak kalındıysa müzikten, sonra bir güney şarabı gibi çabucak karışır kana ve narkotikle uyuşturulmuş, yan uyanık, uykuyu-özemiş bir ruh bırakır ardında; özellikle de keyifli müzik yapar bunu, burukluğu ve incinmişliği, sıkıntıyı ve sıra özlemini bir arada veren ve tüm bunları şeker katılmış zehirli bir içki gibi hep yeniden

h  p  rdetmesi gereken. Bu sırada keyifle esrik olan neşenin salo-
nu daralıyor, ışık parlaklığını yitiriyor ve karanyor gibidir: so-
nunda, müzik bir hapishanenin içinde   ınlıyormu   gibi gelir in-
sana, zavallının evini özleyerek uyuyamadığı.

155..

Franz Schubert. – Franz Schubert, diğer büyük m  zis-
yenlerden daha önemsiz bir sanatçıydı; ama müzik açısından
hepsinden daha büyük bir doğuştan gelen zenginliğe
sahipti. Cömertçe ve iyi niyetle harcadı bu zenginliği: Öyle ki
müzisyenler daha birkaç yüzyıl nasıplenecekler onun d  -
  ncelerinden ve fikirlerinden. Onun yapıtlarında bir kulla-
nılma mı   buluşlar hazinesiyle kar  ıla  ınız; diğerleri ise kul-
lanmaktan alacaklar büyüklüklerini. – Beethoven'a bir gezginci
müzisyenin ideal dinleyicisi dersek, Schubert'in de gezginci m  -
zisyenin ta kendisi olarak anılmaya hakkı vardır.

156.

Müziğin En Modern Seslendirili  i. – Müzikte
büyük trajik-dramatik seslendirme, Hristiyanlığın d    nd    
ve arzuladığı tavrılardaki büyük günahkârın taklit edilişinden
alır karakterini: yavaş yavaş ilerleyenin, tutkuyla kafa yoranın,
vicdan azabıyla oradan oraya savrulanın, dehşet içinde ka  anın,
büyülenmişçesine dinleyenin, ümitsizlik içinde sessiz duranın –
ve büyük g  nahk  rlı  ın başka her ne alameti varsa. Bu seslen-
dirme biçemi, ancak tüm insanların günahkâr oldukları ve g  -
nah işlemekten başka bir şey yapmadıkları yolundaki Hristiyan
varsayımıyla, tüm müziğe uygulanabilir: müziğin, insanın tüm

yapıp ettiklerinin kopyası olmadığı ve bu haliyle büyük günahkârın jest dilini sürekli konuşması gerektiği ölçüde. Bu mantığı anlayacak kadar Hristiyan olmayan bir dinleyici, elbette böyle bir seslendirme karşısında dehşete kapılarak bağıracaktır: “Tanrı aşkına, günah nasıl girmiş müziğe!”

157.

Felix Mendelssohn. – Felix Mendelssohn’un müziği, var olmuş bulunan tüm iyi şeylere ilişkin iyi beğenin müziğidir: hep kendinden geriye işaret eder. Nasıl “önü çok açık”, nasıl gelecek sahibi olabilirdi! – Ama böyle olmak istemiş midir? Sanatçılar arasında ender rastlanan bir erdeme, art niyetsiz şükran duygusuna sahipti: bu erdem de her zaman kendinden geriye işaret eder.

158.

Sanatların Bir Anası. – Kuşkucu çağımızda gerçek dalkavukluk için hırsın adeta gaddarca bir kahramanlığı gerekir; fanatik bir biçimde göz yummak ve diz çökmek gerekmiyor artık. Hırsın, dalkavuklukta tüm zamanlar için sonuncu olması, daha önce son kilise mimarisinin babası olması gibi (Cizvit mimarisi deniliyor buna), son bir Katolik kilise müziğinin babası olması mümkün değil miydi?

159.

Zincirlere Vurulu Özgürlük – Soylu Bir Özgürlük. – Leopardi gibi, güzelliğe bakmış ve tapmış olan

yeni müzisyenlerin sonuncusu, Polonyalı Chopin, taklit edilemez – ondan önce ve sonra gelenlerin hiçbirisi bu sıfatı hak etmez – Chopin, Raffael'in geleneksel en basit renkleri kullanırken gösterdiği soylu seçkinliğe sahipti, – ama renkler değil, melodik ve ritmik gelenekler bağlamında. Edep erkan içine doğduğu için bunlara uydu, ama en özgür ve en sevimli tin gibi, bu zincirlerin içinde oynayarak ve dans ederek – ve üstelik onlarla alay etmeden.

160.

Chopin'in Barkarol'ü'. – Hemen hemen her durumun ve yaşam tarzının bir mutlu anı vardır. İyi sanatçılar bilir bu anı yakalamayı. Deniz kıyısındaki, can sıkıcı, kirli, sağlıksız, en patırtıcı ve en ağgözlü ayaktakımının yakınında tükenen ömrün bile vardır böyle bir anı; – bu mutlu ana Chopin, Barkarol'de öyle bir ses verdi ki, tanrıların bile canı çekebilir, uzun yaz akşamlarında bir kayığa uzanıp yatmayı.

161.

Robert Schumann. – “Delikanlı”: bu yüzyılın ilk üçte birinde Almanya'nın ve Fransa'nın romantik şarkı sözü yazarlarının düşledikleri haliyle, – bu delikanlı şarkıya ve sese tam olarak tercüme edilmiştir – Robert Schumann, bengi delikanlı tarafından, gücünü yerinde hissettiği sürece: çünkü müziğin ölümsüz “eski bakire”yi anımsattığı anlar vardır.

162.

Dramatik Şarkıcılar. – “Neden şarkı söylüyor bu dilenci?” – Herhalde bilmiyor inildemeyi. – “O zaman doğru yapıyor: Peki ya, şarkı söylemesini bilmedikleri için inilleyen dramatik şarkıcılarımız – onlar da mı doğrusunu yapıyorlar?”

163.

Dramatik Müzik. – Sahnede neler olup bittiğini görmeyen birisi için dramatik müzik bir saçmalaktır; kaybolmuş bir metin hakkında art arda yorum yapılmasının da saçmalık oluşu gibi. Bu müzik, gözler neredeyse kulakların da orada olmasını gerektirir aslında; ama Euterpe'ye¹ eziyet edilmiş olur böylelikle: bu zavallı musa, gözlerinin ve kulaklarının, öteki tüm musalânkilerin durdukları yerde bırakılmasını ister.

164.

Zafer Ve Akıllılık. – Ne yazık ki, sanatçıların yapıtlarıyla ve onların savunusuyla yol açtıkları estetik savaşlarda da, sonunda güç belirleyici oluyor, akıl değil. Şimdi tüm dünya, Gluck'un Piccini'yle kavgasında haklı olduğunu tarihsel bir gerçek olarak kabul ediyor: her halükarda o kazanmıştı; güç onun yanındaydı.

165.

Müzikte İcra İlkesi Üzerine. – Günümüzün müzik icra sanatçıları, her parçayı olabildiğince kabartmaları

ve her ne pahasına olursa olsun d r a m a t i k bir dili konuştur-
malarının sanatlarının en yüce buyruğu olduğuna gerçekten ina-
nıyorlar mı? Bu, örneğin Mozart'a uygulanırsa, aslında tıne kar-
şı bir günah işlenmiş olmaz mı, ciddiyeti sevecen ve korkutma-
yan bir ciddiyet olan, resimleri kendilerine bakanları dehşete
düşürmek ve kaçtırtmak için duvardan fırlayacakmış gibi dur-
mayan, neşeli, güneşli, şefkatli, tasasız tinine karşı Mozart'ın?
Yoksa Mozart'ın müziğinin "taş kesilen misafirin müziği"yle
eşanlamlı olduğunu mu düşünüyorsunuz. Yalnızca Mozart'ınki-
nin değil, tüm müziğin? – Ama, daha büyük etkinin sizin il-
kenizi doğru çıkardığını söylüyorsunuz – haklı olurdunuz, ki-
min üzerinde etkili olunduğu, ve seçkin bir sanatçının yal-
nızca kimin üzerinde etkili olmak i s t e y e b i l e c e ğ i karşı so-
rusu sorulmasaydı! Asla halk üzerinde değil! Asla olgunlaşma-
mışlar üzerinde değil! Asla hassaslar üzerinde değil! Asla hasta-
lıklılar üzerinde değil! Ama hepsinden önce: asla hissizleşmişler
üzerinde değil!

166.

Bugünün Müziği. – Bu en modern müzik, sağlam ci-
ğerleri ve zayıf sinirleriyle, her zaman kendi kendinden ürküyor
ilk önce.

167.

Müziğin Evinde Olduğu Yer. – Müzik büyük gü-
cüne ancak, tartışmayı bilmeyen ya da buna izni olmayan insan-
ların arasında ulaşır. Bu yüzden müziğin baş destekçileri, çevre-
lerinde çok fazla eleştirilmesini hatta düşünülmesini bile isteme-

yen hükümdarlardır; sonra, herhangi bir baskı altında (bir hükümdarın ya da dinin) susmaya alışmak zorunda olan, ama duygusal can sıkıntısına karşı da bir o kadar güçlü büyümlü çareleri (genellikle ölümsüz sevdalılık halini ve ölümsüz müziği) arayan toplumlardır; üçüncüsü, içlerinde bir "toplum" barındırmayan, ama yalnızlığa, yarı-karanlık düşüncelere ve dile getirilemeyen her şeye tapınmaya eğilimli bir o kadar birey barındıran halklar: bunlardır asıl müzik ruhları. – Konuşmayı ve tartışmayı şehvetle seven bir halk olarak Yunanlılar, bu yüzden ancak sanatların yanında, hakkında gerçekten tartışılabilen ve konuşulabilen bir k a t ı k olarak katlanmışlardır müziğe: hakkında pek de düşünülmemeyen. – Birçok bakımdan istisna Yunanlılar olan Pythagorasçılar, söylendiğine göre, aynı zamanda büyük birer müzisyendiler: onlardı, diyalektiği değil, ama beş yıllık suskunluğu bulanlar.

168.

Müzikte Duygululuk. – Ciddi ve zengin müziği ne denli seviyorsa, bazı saatlerde bir o kadar yenilir, büyülenir ve adeta eriyip gider kişi, onun tam tersinin karşısında: yani, tüm ritüel tekdüzeliklerine ve armonik çocuksuluklarına karşın, bazen bizzat müziğin ruhunun şakıdığı izlenimine kapıldığımız şu basitin de basiti İtalyan opera-melismaları¹ karşısında. İster kabul edin ister etmeyin, iyi beğeni ferisileri: d u r u m b ö y l e , ve şimdi benim için önemli olan: bu bilmeceyi, durumun böyle oluşunu, bir bilmece olarak ortaya koymak ve çözümünü için de biraz kafa yormaktır. – Henüz birer çocukken birçok şeyin balını ilk kez tattık, balın tadı bir daha asla o zamanki kadar güzel olmadı, yaşama ayartıyordu, en uzun yaşama, ilk ilkbaharın, ilk çiçeğin, ilk kelebeklerin, ilk arkadaşlığın kılığında. O zamanlar

–belki yaşamımızın dokuzuncu yılıydı– ilk müziği dinledik, ilk anladığımız müzikti bu, en basit ve en çocuksu olanıydı yani, haminnenin türküsünün ve gezginci çalgıcının tarzının yinelenmesinden daha fazlası değildi. (Çünkü sanatın en önemsiz “vahiyler”i için bile ilkin hazırlıklı ve ezberlemiş olmak gerekir: filozoflar bu konuda ne güzel masallar uydurmuş olsalar da, sanatın “dolaysız” bir etkisi kesinlikle yoktur.) İtalyan melismalarını dinlediğimizde, bu ilk müziksel büyülenmelerle –yaşamımızdaki en güçlüleriydi onlar– bağlantı kuruyor duygumuz: çocuk mutluluğu ve çocukluğun yitirilişi, en geri getirilemez olanın en değerli varlık olduğu duygusu, – ruhumuzun tellerini titretiyor bu sırada, sanatın en zengin ve en ciddi varlığının tek başına yapamayacağı güçlülükte. – Estetik hazzın ahlaksal bir kederle bu karışımı, şimdi genellikle, bana öyle geliyor ki biraz da üst perdeden, “duygusallık” deniliyor buna, – Faust’un birinci sahnenin sonundaki ruh halidir bu – dinleyicilerin bu “duygusallığı”, deneyimli sanat gurmelerinin, salt “estetikçiler”in genellikle yadsımdan hoşlandıkları İtalyan müziğine yanyor. – Ayrıca, hemen hemen her müzik, ancak onda kendi geçmişimizin dilini duyduğumuz andan itibaren büyüleyici bir etki yaratır: bu bakımdan, her eski müzik gitgide daha da güzelleşiyormuş gibi gelir sıradan insana, ve yeni doğmuş bir müzik daha az değerli görünür: çünkü, söylediğimiz gibi, bu sanattan saf bir sanatçı gibi haz alamayan herkes için müziğin en önemli mutluluk-unsurunu oluşturan “duygusallığı” uyandıramamaktadır henüz.

Müziğin Dostları Olarak. – Sonunda müzikle aramız iyi ve iyi kalacak, ayışığıyla aramızın iyi olması gibi. İkisinin

de güneşin yerine geçmek gibi bir niyeti yok, – tek istedikleri, ellerinden geldiğince aydınlatmak gecelerimizi. Yine de şaka yapabilir ve gülebiliriz onlar hakkında, değil mi? En azından birazcık? Ve zaman zaman? Aydaki adam hakkında! Müzik'teki kadın hakkında!

170.

Çalışma Çağında Sanat. – Çalışkan bir çağın bilincine sahibiz: en iyi saatlerimizi ve sabahlarımızı sanata ayırmamıza izin vermiyor bu bilinç, en büyük ve en değerli sanat bile olsa. Bu sanat boş zamanın, dinlenmenin işi olarak görünüyor bize: zamanımızın, güçlerimizin artıklarını adıyoruz ona. – Sanatın yaşamdaki konumunu değiştiren en genel olgu bu: sanat-alımlayıcılarından büyük zaman ve güç taleplerinde bulunduğu, çalışanların ve hamaratların bilincini buluyor karşısında, bilinçsizlere ve aldırışsızlara mecbur kalıyor sanat; oysa bunlar da doğaları gereği büyük sanatı henüz sevmeyenler ve taleplerini küstahlık olarak algılayanlardır tam da. Bu yüzden sona erebilir sanat, havasız ve soluksuz kaldı çünkü: ya da – büyük sanat, bir tür kabalaşma ve kılık değiştirmeye, aslında yalnızca küçük sanat için, dinlenmenin, oyalayıcı eğlencenin sanatı için doğal unsur olan o öteki havaya alışmaya (en azından ona dayanmaya) çalışıyor. Şimdi her yerde gerçekleşiyor bu; büyük sanatın sanatçıları da dinlenme ve oyalanma vaat ediyorlar, onlar da yorgun kişiye hitap ediyorlar, ondan iş gününün akşam saatlerini istiyorlar, – tıpkı alınlarn ağır ciddiyeti, gözlerin dalgınlığı karşısında zafer kazanmakla yetinen eğlendirici sanatçılar gibi. Nerede peki daha büyük meslektaşlarının mahareti? Onların kutularında, yan ölüyü bile yerinden fırlatan en şiddetli uya-

rici ilaçlar var; berikilerde ise uyuşturmalar, sarhoş etmeler, sarsmalar, gözyaşlarına boğmalar: bunlarla yeniyorlar yorgun insanı ve uykusuz kalınmış bir canlılık, büyülenerek ve dehşete kapılarak kendinden-geçmiş-olma durumuna sokuyorlar onu. Şimdi, opera, tragedya ve müzik olarak yaşadığı biçimiyle büyük sanata, araçlarının tehlikeliliği yüzünden, – düzenbaz bir günahkar olduğu için kızılabilir mi? Elbette hayır: ona kalsaydı, yüz kere tercih ederdi sabah sessizliğinin saf unsurunda yaşamayı ve izleyicilerin ve dinleyicilerin bekleyen, tüketilmemiş, enerji dolu sabah-ruhlarına yönelirdi. Kaçıp gitmektense, böyle yaşamayı tercih ettiği için teşekkür edelim ona: ama kendimize de itiraf edelim, özgür, dolu dolu şenlik ve neşe günlerini yeniden yaşama sokacak bir çağda, bizim büyük sanatımızın kullanışsız olacağını.

171.

Bilimin Görevlileri Ve Diğerleri. – Asıl çalışkan ve başarılı bilginlerin tümünü birden “görevliler” olarak tanımlayabiliriz. Gençlik yıllarında kavrayış güçleri yeterince eğitilmiş, bellekleri doldurulmuşsa, elleri ve gözleri kesinlik kazanmışsa, daha yaşlı bir bilgin tarafından, bilimin, niteliklerinden yararlanılabilecek bir noktada görevlendirilirler; daha sonra, bilimlerinin boşluklu ve kusurlu noktalarını kendi gözleriyle görebildiklerinde, gerekli oldukları yerde kendilerini görevlendirirler. Bu yaratılışların tümü bilim için vardır: ama daha ender bulunan, nadiren başarıya ulaşan ve tamamen olgunlaşan karakterler de söz konusudur, ki “bilim onlar için vardır” – en azından onlara böyle gelir –: çoğun can sıkıcı, çoğun kibirli, çoğun dikkafalı, ama hemen hemen her zaman bir dereceye kadar büyüleyici insanlardır bunlar. Görevli de degillerdir, görevlendirir-

ci de: ötekiler tarafından üzerinde çalışılmış ve kesinleştirilmiş şeyleri soylu bir aldırışsızlıkla ve nadiren küçük bir övgüde bulunarak kullanırlar: sanki ötekiler daha düşük bir varlık türüne giriyorlarmış gibi. Oysa ötekileri tanımlayan aynı niteliklere sahiptir onlar da, ve hatta bazen yetersiz gelişmiştir bu nitelikler: üstüne üstlük, ötekilerde bulunmayan bir sınırlanmışlık vardır onlarda, ve bu yüzden olanaksızdır onları bir göreve yerleştirmek ve işe yarar iş aletleri olduklarını görmek, – ancak kendi ortamlarında, kendi zeminlerinde yaşayabilirler. Bir bilimden “onlara ait olan” ne varsa, yani kendi ortamlarına ve evlerine götürebildikleri ne varsa, bu sınırlanmışlık verir onlara; dağılmış “mülkler”ini topladıklarını zannederler her zaman. Kendi yuvalarını kurmaları engellenirse, yuvasız kuşlar gibi mahvolurlar; özgürsüzlük ince hastalıktır onlar için. Bilimin bazı yörelerine, ötekilerin tarzında yerleşirlerse, kendileri için gerekli meyve ve tohumların yetiştiği yerlerdir buraları yalnızca: bir bütün olarak bakıldığında, bilimin henüz işlenmemiş ya da iyi bakılmamış topraklara sahip olması ne ilgilendirir onları? Bir bilgi sorunuyla kişisel olmayan ilgilenmenin her türü eksiktir onlarda: nasıl ki kendileri tepeden tırnağa tek tabancaysalar, kavrayışlarının ve görüşlerinin tümü de yine tek tabanca biçiminde gelişir, tek tek parçaları birbirine bağımlı olan, içiçe geçen, birlikte bir bütün olarak kendi havası ve kendine özgü bir kokusu bulunan, çok yönlü bir canlı biçiminde. – Bu tür karakterler, bu kişileşmiş bilgi-yapılanmalarıyla, bir bilimin (ya da felsefenin tümünün) tamamlandığı ve hedefe ulaştığı yansılsam asını doğururlar; yapılanmalarındaki yaşama büyü-yü yapar: kimi zaman bilim için ve tinin daha önce betimlediğimiz, aslında hamarat işçileri için çok tehlikeli olmuş, ve yine kimi zaman kuraklık ve yorgunluk hüküm sürdüğünde bir ferahla-

tıcı gibi ve serin, canlandırıcı bir dinlenme tesisinin havası gibi etkili olmuştur. – Genellikle böyle insanlara filozoflar denir.

172.

Yeteneğin Onaylanması. – S. Köyünün içinden geçtiğim sırada, bir erkek çocuğu var gücüyle kırbaç şaklatmaya başladı, – oldukça ilerlemişti bu sanatta ve kendisi de biliyordu bunu. Onaylayıcı bir bakış attım ona, – aslında buruk bir acı verdi bu bana. – Böyle yapınız birçok yeteneği onaylarken. Onlara iyilik ederiz, bize acı verdiklerinde.

173.

Gülmek Ve Gülümsemek. – Tin ne kadar neşeli ve emin olursa, bir o kadar unuttur insan kahkaha atmayı, buna karşılık tinsel bir gülümseme sürekli açar yüzünde, iyi varoluşun sayısız gizli hoşlukları karşısındaki şaşkınlığın bir işareti olarak.

174.

Hastaların Eğlencesi. – Nasıl ki ruhsal bir derdi olduğunda kişi saçını başını yolar, ellerini kafasına vurur, kendi kendini yer bitirirse, hatta Oidipus gibi gözünü oyarsa: şiddetli bedensel sancılara karşı da bazen şiddetli bir acı duyguya başvururuz, iftiracılar ve zanlılar anımsanarak, geleceğimizin karartılmasıyla, orada olmayanlara zihnimizde yaptığımız kötülükler ve sapladığımız hançerlerle. Ve bazen doğrudur: bir şeytanın diğelerini kovduğu, – ama o zaman da o biri gelmiştir. – Bu yüzden hastalara, sancıları hafifletiyor gibi görünen öteki eğlence tavsi-

ye edilmelidir: dosta düşmana gösterilebilecek iyilikleri ve nezaketleri düşünmek.

175.

Maske Olarak Sıradanlık. – Sıradanlık üstün tinin taşıyabileceği en mutlu maskedir, büyük kitlenin, yani sıradanların aklına bir maske olduğunu getirmez –: yine de tam da onların yüzünden tercih etmiştir bunu, – onları kışkırtmamak için, hatta hiç de az değildir bunda, acımanın ve iyiliğin payı.

176.

Sabırlılar. – Çam ağacı kulak kesilmiş gibidir, köknar ağacı ise bekliyor gibi; ikisi de sabırsız değildir: – düşünmezler altlarındaki küçük insanı, sabırsızlığının ve merakının kemirdiği.

177.

En İyi Şakalar. – Şakayı en çok ağır, sakıncasız olmayan bir düşüncenin yerini aldığı anda severim, aynı zamanda bir parmak işareti ve bir göz kırpma olarak.

178.

Her Türü Saygıya Ek. – Geçmişe saygı duyulan hiçbir yerde titizleri ve temizleri içeriye sokmamak gerekir. Birazcık toz, çöp ve pislik olmadan kendini iyi hissetmez. dindarlık.

179.

Bilginleri Bekleyen Büyük Tehlike. – Tam da en çalışkan ve en esaslı bilginler, yaşam hedeflerinin hep daha aşağıda durduğunu görme ve bu duyguyla yaşamlarının ikinci yarısında hep daha keyifsiz ve geçimsiz olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Önce büyük umutlarla dalarlar bilimlerinin denizine ve hedeflerine zaten hayallerinde önceden ulaştıkları büyük görevler biçerler kendilerine: sonra büyük denizci kaşiflerin yaşamındaki gibi anlar gelir, – bilgi, sezgi ve güç birbirlerini hep daha yükseğe çıkartırlar, ta ki yeni uzak bir sahil ilk kez gözlere görününceye dek. Ne ki şimdi ciddi insan her geçen yıl daha iyi anlar, araştırmacının tekil görevinin eksiksiz yerine getirilebilmesi ve bilimin ilk dönemlerinde mustarip olduğu o dayanılmaz enerji israfından kaçınmak için olabildiğince sınırlı tutulması gerektiğinin ne denli önemli olduğunu: her iş on defa yapılıyordu, ve sonra her zaman son ve en iyi söz on birinci defada söyleniyordu. Ancak, bilgin bu bulmacayı eksiksiz çözme yöntemini öğrendikçe ve uyguladıkça, bundan alacağı haz da artacaktır: fakat burada “eksiksiz” denilen duruma ilişkin iddialarının ciddiyeti de artacaktır. Bu anlamda eksik kalması gereken her şeyi bir kenara bırakır, yarısı-çözülebilene karşı bir isteksizlik ve bir sezgi geliştirir, – yalnızca bütünde ve belirsizlikte bir tür kesinliğin ortaya çıkabildiği her şeye karşı. Gençlik tasarıları parçalanmıştır gözünün önünde: kalsa kalsa birkaç düğüm ve düğümcük kalır geriye: şimdi onları çözerken zevk duyar usta, gücünü gösterir. Ve şimdi böyle yararlı, böyle sonu gelmez çalışmanın ortasında, ansızın ve sonra sık sık derin bir keyifsizliğe kapılır yaşlanmış bilgin, bir tür vicdan azabına: dönüşmüş birine bakar gibi bakar kendine, sanki küçültülmüş, alçaltılmış, be-

cerikli bir c ü c e yapılmıştır: küçük şeylerde ustaca başarılı olmanın bir rahatlık, yaşamın ve biçimlendirmenin büyüklüğüne yönelik uyandan bir kaçış olup olmadığına yorar kafasını. Ne ki artık gidemez daha ö t e y e , – zamanı dolmuştur.

180.

Kitapların Çağında Öğretmen. – Kendini-eğitmenin ve kardeşlerini-eğitmenin yaygınlaşmasıyla, şimdiki yaygın biçimiyle öğretmen gereksizleşmek durumundadır. Hep birlikte bir bilgiye sahip olmak isteyen, öğrenmeye susamış dostlar, çağımıza adını veren kitaplarda kısa ve daha doğal bir yol buluyorlar kendilerine.

181.

Büyük Yararlılık Olarak Kibirlilik. – Güçlü birey başlangıçta yalnızca doğayı değil, toplumu ve zayıf bireyleri de aşırı-kullanma nesnesi olarak görür: onlardan yararlanabileceği kadar yararlanır ve sonra yoluna devam eder. Açlık ile bolluk arasında, gidip gelen çok dengesiz bir yaşam sürdürdüğü için, yiyebileceğinden fazla hayvan öldürür ve insanları gerektiğinden daha fazla yağmalar ve ezer. Gücünü göstermesi aynı zamanda sefalet ve korku dolu durumuna karşı bir intikam göstirisidir: Sonra, olduğundan daha güçlü kabul edilmek ister ve bu yüzden fırsatları istismar eder: korkunun artmasına yol açarak kendi gücünü artırır. Tam zamanında fark eder, kendisini taşıyanın ya da yere atanın, kendisinin ne old u ğ u değil, nasıl kabul edildiği olduğunu: kökeni buradadır kibirin. Güçlü her yola başvurarak artırmaya çalışır gücüne duyulan inancı. – Kar-

şısında tir tir titreyen ve ona hizmet eden ezilenler de, değerlerinin, tam da onun nezdinde kabul edildikleri kadar olduğunu bilirler: bu yüzden kendi doyumları için değil, bu kabul ediliş için çalışırlar. Çok geç ve çok yumuşatılmış bir toplum durumunda yaşadığımız için, kibri yalnızca en zayıflamış biçimleriyle ve küçük dozlarıyla tanıyoruz: başlangıçta büyük bir yararlılıktır, varlığını sürdürmenin en güçlü aracıdır. Ve üstelik, birey ne kadar akıllıysa, kibirlilik de o kadar büyük olacaktır: çünkü güce duyulan inancın artırılması, gücün artırılmasından daha kolaydır, ama yalnızca tını olan için, – ya da, başlangıçtaki durumlar için söylenmesi gerektiği gibi, kurnaz ve sinsisi olan için.

182.

Kültürün Hava Değişimi Belirtileri. – Kültürdeki kesin hava değişimi belirtileri o kadar azdır ki, ev ve bahçe işleri için elimizin altında hiç olmazsa güvenilir bir tanesinin bulunduğu sevinmeliyiz. Birisinin bizden –özgür tinlilerden demek istiyorum– biri olup olmadığını sınamak için, onun Hristiyanlık karşısındaki duyguları sınanır. Hristiyanlığa karşı tavır eleştirel olmanın bir biçimde dışındaysa, ona sırtımızı döneriz: kirli hava ve kötü hava koşulları getirir bize. – Bizim görevimiz değildir artık, böyle insanlara öğretmek Scirocco rüzgânının ne olduğunu, onlar da hava koşullarının ve Aydınlanma'nın Musa'larına ve peygamberlerine sahiptirler: bunları dinlemek istemiyorlarsa, o zaman –

183.

Öfkelenmenin Ve Cezalandırmanın Da Bir Zamanı Var. – Öfkelenmek ve cezalandırmak, hayvanlıktan beri üzerimizde taşıdığımız bir takıdır. İnsan ancak doğuştan aldığı bu hediye-yi hayvanlara iade ettiğinde erginleşir. – Burada insanların sahip olabilecekleri en büyük düşüncelerden biri gömülüdür, ilerlemelerin tümünden daha çok ilerleme düşüncesi. – Hep birlikte birkaç bin yıl ileri gidelim, dostlarım! Daha o kadar çok sevinç ayrılmıştır ki insana, bunun kokusu bile gelmemektedir henüz günümüz insanına! Gerçi bu sevinci vaat edebiliriz kendimize, hatta zorunlu bir şey olarak müjdeleyebilir ve yemin edebiliriz üzerine, ancak ve ancak insan aklının gelişiminin durması koşuluyla! Günün birinde, bireysel ya da toplumsal olarak gerçekleştirilen öfkelenme ve cezalandırma da gizli yatan mantıksal günahı işleyemeyeceğiz: günün birinde, yüreğin ve kafanın şimdi birbirlerine hâlâ uza k durdukları kadar birbirlerine yakın durmayı öğrendikleri zaman. Artık birbirlerine başlangıçtaki kadar uzak durmadıkları, insanlığın tüm serüvenine bakıldığında iyice görülebilir; ve bir içsel çalışma yaşamına bakan birey, gururlu bir sevinçle farkına varacaktır, uzaklığı aşığının, yakınlaşmaya ulaştığının, ve bunun üzerine daha büyük umutlar beslemeye cesaret edebilecektir.

184.

“Pesimisitler”in Kökeni. – Geleceğe boş gözlerle mi, yoksa umutla mı baktığımızı belirleyen, genellikle biraz iyi beslenmedir: en üst ve en tinsel olana dek uzanır bu. Bugünün kuşağındaki hoşnutsuzluk ve dünyaya karamsar bakmak, açlık

çeken eski kuşaklardan miras kalmıştır. Sanatçılarımıza ve şairlerimize de, ne kadar bolluk içinde yaşasalar da, ezilmiş yaşayan ve kötü beslenen atalarından kalma bazı şeyleri kanlarında ve beyinlerinde hâlâ taşıdıkları ve bunun yapıtlarında ele alınan konu ve seçilen renk olarak yeniden belirginleştiği sık sık anımsatılır. Yunanlıların kültürü zenginlerin, üstelik eski zenginlerin kültürüdür: birkaç yüzyıl boyunca bizden d a h a i y i yaşadılar (her anlamda daha iyi, özellikle yedikleri ve içtikleri daha basitti): sonunda beyinleri öyle doldu ve aynı zamanda öyle incelik kazandı ki, kan neşeli taze bir şarap gibi hızla aktı içlerine, ve onlardaki iyi ve en iyi artık bulanık, esrik ve şiddetli bir biçimde değil, güzel ve güneş gibi çıktı dışarıya.

185.

Akıl cı Ö l ü m . – Hangisi daha akılcıdır, kendisinden beklenen iş tamamlandığında makineyi durdurmak mı, – yoksa onu çalıştırmak mı, kendiliğinden duruncaya kadar, yani bozuluncaya kadar. Sonuncusu, işletme sermayesinin israfı, makineyi kullananların gücünün ve dikkatinin istismarı değil midir? Başka bir yerde çok işe yarayabilecek bir şey, burada çöpe atılmış olmayacak mıdır? Makinelerin birçoğu böyle yararsız bir biçimde işletilip kullanıldıkça, onlara karşı da bir tür hor görme yaygınlaşmayacak mıdır? – Gönülsüz (doğal) ve gönüllü (akılcı) ölümden söz ediyorum. Doğal ölüm her türlü akıldan bağımsız, aslında akılcı olmayan ölümdür: kabuğun değersiz maddesi belirler çekirdeğin daha ne kadar yaşayacağını ya da yaşamayacağını; yani bu ölümden, bir ayağı çukurda, genellikle hasta ve ahmak gardiyandır karar veren, seçkin tutsağın ne zaman öleceğine. Doğal ölüm, doğanın intihandır, yani akıllı varlığın, akıllı

olmayan, ve kendisine bağlanmış varlık tarafından yok edilmesidir. Ancak dinsel bir ışık altında durum tam tersi gibi görülebilir: çünkü, hakçası, yüce akıl (tanrı) verir, alçak aklın itaat etmesi gereken emri. Dinsel düşünüş tarzı dışında, doğal ölüm yüceltmeye değmez. – Ölümün bilgelikle düzenlenmesi ve uygulanması, geleceğin şimdi tamamen akıl almaz ve ahlakdışı gibi gelen ahlakına aittir; onun tan kızılığına bakabilmek, tanımlanamaz bir mutluluk olmalıdır.

186.

Gerilet en. – Tüm suçlular, şimdi içinde bulunduğundan daha önceki kültür aşamalarına geri gitmeye zorlarlar toplumu: geriletici bir etkide bulunurlar. Toplumun meşru müdafaa gereği yaratmak ve kullanmak zorunda olduğu araçları bir düşünün: açık göz polisler, gardiyanlar, cellatlar; savcılar ve avukatlar da unutulmasın; sonunda, bizzat yargıç ve ceza ve yargılama süreci, suçlu olmayanlar üzerindeki etkileri açısından, yüceltici olmaktan çok, ezici olgular değil midir diye soralım kendimize; meşru müdafaayı ve intikamı masumiyet kılığına büründürmek asla başaranamayacaktır; ve insanlar toplumun amacı için bir araç olarak kullanılıp kurban edildikleri sürece, tüm yüce insanlık üzüntü duyar bundan.

187.

İlaç Olarak Savaş. – Solan ve sefilleşen halklara bir ilaç olarak savaş tavsiye edilebilir: kesinlikle hâlâ yaşamak istiyorlarsa elbette: çünkü halkların ince hastalığı için bir gaddarlık kürü de vardır. Bengi yaşamak-istemek ve ölememek zaten duy-

gunun kocamışlığının bir belirtisidir: ne kadar dolu dolu ve iyi yaşanırsa o kadar çabuk hazır olunur, yaşamı tek bir iyi duygu karşılığında feda etmeye. Böyle yaşayan ve duyumsayan bir halka savaşlar gerekmez.

188.

İlaç Olarak Tinsel Ve Bedensel Yer Değiştirme. – Değişik kültürler değişik tinsel iklimlerdir, her biri şu ya da bu organizma için özellikle zararlı ya da şifalıdır. Değişik kültürlerin bilgisi olarak tarihin bütünü, ilaç öğretisidir ama, hekimliğin bilimi değildir. Her bir organizmayı kendisine özellikle yararlı iklime –bir süreliğine ya da geri dönmek üzere– göndermek için bu ilaç öğretisini kullanacak bir hekim gereklidir hâlâ. Şimdiki zamanda yaşamak, tek bir kültürün içinde, genel bir reçete olarak yeterli değildir, bu sırada son derece yararlı çok sayıda insan çeşidinin, sağlıklı soluk alamadıkları için soyu tükenecektir. Tarihle onlara hava verilmeli, soylan korunmaya çalışılmalıdır; geri kalmış kültürlerin insanları da değerlidir. – Tinlerin bu kûrünün yanı sıra, insanlığın bedensel açıdan, yeryüzünün söz konusu yöresinin hangi bozulmalara ve hastalıklara neden olduğunu ve hangi iyileştirici etmenleri sunduğunu bir tıp coğrafyası aracılığıyla keşfetmesi de gerekir: sonra yavaş yavaş halklar, aileler ve bireylerin, kalıtım yoluyla geçmiş fiziksel kusurlarla başa çıkılincaya kadar, sürekli olarak yer değiştirmeleri gerekecektir. Sonunda tüm yeryüzü sağlık istasyonlarının bir toplamı olacaktır.

İnsanlık Ağacı Ve Akıl. – Sizin, dünyanın aşın kalabalıklaşması olarak, ihtiyarca bir miyoplukla korktuğunuz şey, daha umutlu insanlara büyük bir görev vermektedir: insanlık bir gün tüm dünyaya gölge salan, hepsi bir arada meyveleşecek olan milyonlarca çiçek açmış bir ağaç olmalı, ve dünya da bu ağacın beslenmesi için hazırlanmalı. Şimdiki h e n ü z k ü ç ü k fidanın toparlanıp canlanmasını, bütünü ve bireylerin beslenmesi için sayısız kanallarda özsuynun dolaşmasını sağlamak, – bu ve benzeri görevler günümüzdeki bir insanın yararlı mı, yoksa işe yaramaz mı olduğunun ölçütünü verir. Görev olağanüstü büyük ve cüretlidir: hepimiz ağacın zamanından önce çürümemesi için katkıda bulunmak isteriz! Tarihsel bakışa sahip bir kafa, insanın tüm varlığını ve uğraşını zamanın bütünü içinde, bu karınca-varlığın ustalıkla yığıldığı tepeleriyle hepimizin gözümüzün önünde canlanmasını sağlayacak biçimde gözler önüne sermeyi başarabilir. Yüzeysel olarak değerlendirildiğinde, tüm bir insanlık için de karıncalar dünyasındaki gibi “icgüdü”den söz edilebilir. Daha yakından incelendiğinde, halkların, yüzyıllar boyunca büyük bir insani bütüne ve sonunda insanlığın büyük meyve ağacına yarar dokunabilecek yeni araçlar bulmak ve onları denemek için nasıl çabaladıklarını görürüz: ve bu denemede bireyler, halklar ve dönemler tek tek ne zarar görseler de, her defasında bu zararlar sayesinde bireyler akıllı olmuşlardır, ve akıllılık onlardan yavaş yavaş halkların, dönemlerin davranışlarına geçer. Karıncalar da şaşırır ve yanılırlar; elbette insanlık, araçların ahmaklığı yüzünden zamanından önce çürüyüp kuryabilir; ne birlerinde ne de diğerlerinde doğru yola sevk edecek bir icgüdü vardır. İyisi mi, dünyayı en büyük ve en neşeli verim-

lilige sahip bir bitkiye hazırlama büyük göreviyle yüzleşelim, – akılın akıla verdiği bir görevle!

190.

Kendi Çıkarını Düşünmeyen Övülmesi Ve Bunun Kökeni. – İki kabile şefi yıllardır birbiriyle kavgalıydı: birbirlerinin ürünlerini telef ediyor, sürülerini kaçırıyor, evlerini yakıyorlar, ama güçleri birbirlerine hemen hemen denk olduğu için toplamda kesin bir başarıya ulaşamıyorlardı. Arazisinin korunaklı konumu yüzünden bu savaştan uzak durabilmiş olan, ama bu kavgacı komşularından birinin bir gün belirleyici bir üstünlük kazanmasından haklı olarak korkan üçüncü bir kabile şefi, sonunda kavgacıların arasına girdi, lütufkâr ve vakur: ve bulunduğu barış önerisine, taraflardan her birine bundan sonra barışa karşı çıkarsa ona karşı ötekiyle işbirliği yapacağını hissettirerek, gizliden gizliye büyük bir önem kazandırdı. Taraflar onun önünde buluştular, şimdiye dek çoğu kez nefretin nedeni olan eller, tereddüt içinde onun elleriyle kavuştu, – ve gerçekten şimdi barış niyetinde ciddiydiler. Her bir taraf refahının, keyfinin nasıl birdenbire arttığını, şimdi komşusunun da kendisi gibi sinsice ya da açıktan açığa alay eden bir kötülük sahibi olmaktan çıkıp alım saum yapmaya hazır bir tüccar haline gelişini, önceden kestirilemeyen güç durumlarda, şimdiye dek yaptıkları gibi komşusunun darda oluşunu fırsat bilip onu daha da zora sokmak yerine, birbirlerine yardımcı olabildiklerini görerek şaşırdılar; sanki iki yörede de insan soyu güzelleşmişti: çünkü gözler parlamış, alınlardaki kınışıklıklar yok olmuş, herkes geleceğe güvenle bakar olmuştu, – ve işte bu güvendir insanların ruhlarına ve bedenlerine en çok yarayan. Her yılın ittifakın yapıldığı gününde, kabile

şefleri ve maiyetleri yeniden bir araya geldi, üstelik aracının huzurunda: ona borçlu oldukları yarar büyüdüğü, onun davranışı karşısındaki şaşkınlıkları ve saygıları da o kadar artıyordu. Ona kendi çıkarını düşünmeyen dediler, – gözlerini o tarihten sonra elde ettikleri kendi çıkarlarına öyle dikmişlerdi ki, komşularının davranış tarzında, onun durumunun bu davranış sonucunda kendilerinininki kadar değişmemiş olmasından öte bir şey görmüyorlardı: bu komşuları hep aynı kalmıştı ve kendi çıkarını düşünmemiş görünüyordu. İlk defa kendi çıkarını düşünmemenin bir erdem olduğunu itiraf ettiler kendilerine: elbette küçük ve özel meselelerde çoğu kez benzer olaylar gerçekleşmişti, ama bu erdemi ancak, ilk defa büyük harflerle, tüm toplumun okuyabileceği biçimde duvara resmedildiğinde fark etmişlerdi. Ahlaki özellikler ancak belirgin bir biçimde tüm toplumun mutluluğu ve yazgısı üzerinde belirleyici olduklarında erdem olarak kabul edilir, adlandırılır, değer verilir ve benimsenmeleri için önerilirler: çünkü sonra çoğunda duygunun yüksekliği ve yaratıcı iç kuvvetlerin uyanılması o kadar büyüyecektir ki, bu özelliğe herkes elindekinin en iyisinden hediye eder. Ciddi olan ciddiyetini serer onun ayaklarına, ağırbaşlı olan ağırbaşlılığını, kadınlar yumuşak huyluluklarını, delikanlılar özlerinde umut dolu ve gelecek vaat eden ne varsa onu: şair sözcükler ve adlar verir ona, benzer varlıkların horonuna katar onu, ona bir soyağacı verir, ve sonunda, sanatçıların yaptıkları gibi, hayal gücünün ürününe yeni bir tanrı diye tapınır, – ona tapınmayı öğretir. Böylelikle bir adam, herkesin sevgisi ve şükran borcu ona çalıştığından, tıpkı bir sütun-heykel gibi, iyi ve saygıdeğer olanın bir toplama, bir tapınak, aynı zamanda tanrının kendisi olur. Bundan böyle o zamana kadar olmadığı şey olarak, biricik erdem, kendisi için bir varlık olarak vardır, ve

kutsallaştırılmış bir insanüstülüğün haklarını ve gücünü kullanır. – Eski Yunan'ın ileri dönemlerinde kentler böyle tanı-insanlaştırılmış soyutlamalarla¹ (bu tuhaf sözcük, kavramın tuhaflığı yüzünden bağışlansın) doluydu; halk kendi tarzınca, dünyanın ortasında platonik bir “idealar cenneti” kurmuştu kendine, ve bu cennetin sakinlerinin Homeros'taki herhangi bir tanrıdan daha az canlı olarak duyumsandığını hiç sanmıyorum.

191.

Karanlık-Zamanlar. – “Karanlık-zamanlar” deniliyor Norveç'te, güneşin bütün gün ufuk çizgisinin altında durduğu dönemlere: bu sırada sıcaklık sürekli ve yavaş yavaş düşüyor. – İnsanlığın-geleceği güneşi onlara göre bir süreliğine ortadan kalkmış olan düşünürler için güzel bir benzetme.

192.

Bereketin Filozofu. – Küçük bir bahçe, incirler, biraz peynir ve üç ya da dört arkadaş, – buydu Epikuros'un bolluğu.

193.

Yaşamın Dönemleri. – Yaşamdaki asıl dönemler, ege-men bir düşüncenin ya da duygunun yükselişi ve düşüşü arasındaki sürelerin ortasında yer alan kısa duraklama süreleridir. Yeniden bir doygunluk vardır burada: susuzluk ve açlıktır başka ne varsa – ya da bıkkınlık.

194.

R ü y a . – Rüyalarımız, istisnai olarak sonuçlandıklarında ve tamamlandıklarında –genellikle üstünkörü görülmüş bir iştir rüya–, öyküleyici bir şair dilinin yerini alan simgesel sahne ve imge zincirleridir, yaşantılarımızı ya da beklentilerimizi ya da ilişkilerimizi şairce bir pervasızlık ve kesinlikle açılarlar, öyle ki sonra sabahları rüyalarımızı anımsadığımızda hep yeniden şaşarsınız kendimize. Rüyalarda o kadar çok sanatsallık tüketiriz ki – bu yüzden gündüzleri genellikle yoksul kalınız bu açıdan.

195.

D o ğ a V e B i l i m . – Tıpkı doğada olduğu gibi bilimde de daha kötü, daha verimsiz alanlar ilkin iyi işlenirler, – çünkü yeni başlayan bilimin araçları ancak buralara yetmektedir. Daha verimli alanların işlenmesi özenle geliştirilmiş devasa bir yöntemler gücünü, kazanılmış tek tek sonuçları ve örgütlenmiş, iyi eğitilmiş bir işçiler yığını gerektirir; – tüm bunlar ancak daha sonra bir araya gelir. – Sabırsızlık ve hırs genellikle çok erkenden el atar bu verimli alanlara; ama sonra elde edilen sonuç sıfırdır. Doğada böylesi denemeler intikamını, yerleşimcileri aç bırakarak alır.

196.

B a s i t Y a ş a m a k . – Basit bir yaşam tarzı şimdi zordur; bunun için çok zeki insanlardan bile daha fazla üzerinde düşünme ve buluş yapma yeteneği gerekmektedir. Bu insanların en dürüstü belki de şöyle diyecektir: “Bunun üzerinde böyle uzun

uzun düşüncecek zamanım yok. Basit yaşam tarzı benim için çok soylu bir hedef; benden daha bilge olanlar onu buluncaya kadar bekleyeceğim.”

197.

Doruklar Ve Sivricikler. – En yüce ve en kültürlü tinlerin ve de onlara ait olan sınıfların doğurganlıklarının az oluşu, çoğu kez evlenmeyişleri ve genel olarak cinsel soğuklukları, aslında insanlığın tutumluluğudur; akıl, tinsel gelişmenin en ileri ucunda sonraki kuşakların sinirli olması tehlikesini görür ve bundan yararlanır: bu tür insanlar insanlığın doruklarıdır, – sivricikler halinde sona eremezler.

198.

Hiçbir Yaratılış Sıçrama Yapmaz. – İnsan kendini çok güçlü bir biçimde geliştirmiş ve bir uçtan diğerine sıçıyor görünüyorsa: daha yakından gözlemlendiğinde, yeni bina-
nın eskisinin üzerinde yükseldiği bağlantı noktaları görülecektir. Biyografi yazarlarının görevidir bu: yaşam hakkındaki temel ilkeyi, hiçbir karakterin sıçramalar yapmadığını düşünmesi gerekir.

199.

Gerçi Temiz. – Tertemiz yıkanmış döküntüler giyinen, gerçi temiz, ama döküntüler gibi¹ giyiniyordur.

200.

Yalnız Kişi Konuşuyor. – Fazla bıkkınlığın, keyifsizliğin, can sıkıntısının –dostlar, kitaplar, ödevler, tutkular içermeyen bir yalnızlığı beraberinde getirmesi gereken tüm bunların– ödülü olarak, kendine ve doğaya en derin dönüş için çeyrek saatler alınır. Can sıkıntısından tamamen kaçan, kendisinden de kaçmaktadır: en içteki pınarından çağlayan en güçlü ferahlatıcı suyu asla içemeyecektir.

201.

YanlıŞ Ün. – Aslında, yalnızca bilgiyle, yani coğrafya bilgisiyle bir anlam kazanan, ama kendi başlarına güzelliğe susamış duygulara eksik görünen sözümona doğa güzelliklerinden nefret ederim: örneğin Mont Blanc'ın Cenevre'den görünümü – bilginin aceleci beyin zevkinin yardımı olmadan önemsiz bir şeydir; o yakınlardaki dağların tümü daha güzel ve daha anlamlıdır, – ama o saçma bilginin, hafifletmek için eklediği gibi, “bu kadar yüksek değillerdir”. Bu sırada göz bilgiyle çelişir: çelişki içindeyken nasıl olur da sahici bir zevk duyulabilir?

202.

Oyalanmak İçin Gezenler. – Hayvanlar gibi çıkıyorlar dağa, aptalca ve kan ter içinde; aşağıda güzel manzaralar olduğunu söylemeyi unutmuşlar onlara.

203.

Çok Fazla Ve Çok Az. – Şimdi insanların tümü çok fazla şey yaşıyor ve üzerinde çok az düşünüyor: hem şiddetli açlık hem de kolikten çekiyorlar ve bu yüzden ne kadar yeseler de gitgide zayıflıyorlar. – Şimdi “hiçbir şey yaşamadım” diyen – budalanın tekidir.

204.

Son Ve Hedef. – Her son bir hedef değildir. Ezginin sonu onun hedefi değildir; ama yine de: ezgi sona ermezse, hedefine de ulaşamaz. Bir benzetme.

205.

Büyük Yaratılışın Tarafsızlığı. – Büyük yaratılışın tarafsızlığı (dağda, denizde, ormanda ve çölde) hoş a gider, ama yalnızca kısa bir süreliğine: daha sonra sabırsızlaşırsınız. “Bu şeyler bize hiçbir şey söylemeyecek mi? Biz onlar için yok muyuz burada?” Bir crimen *laesae majestatis humanae*¹ duygusu oluşur.

206.

Niyetleri Unutmak. – Yolculuk sırasında, genellikle hedef unutulur. Hemen hemen her mesleğe bir amaç için seçilerek başlanır, ama meslek nihai amaç olarak sürdürülür. Niyetlerin unutulması, en sık yapılan aptallıktır.

207.

Fikrin Güneş Yolu. – Bir fikir ufukta henüz yükselmemişken, ruhun ısısı henüz çok düşüktür genellikle. Ancak yavaş yavaş geliştirir fikir sıcaklığını, ve tinin en sıcak olduğu (yani en büyük etkilerini gösterdiği) zaman ise, ona duyulan inancın yine düşüşe geçtiği zamandır.

208.

Kişi Nasıl Herkesi Karşısına Alır. – Şimdi herhangi bir kimse “benden yana olmayan bana karşıdır” demeye cesaret etseydi, derhal herkesi karşısına alırdı. – Bu duygu çağımızı onurlandırıyor.

209.

Zenginliğinden Utanmak. – Çağımız zenginlerin tek bir türünü kaldırabiliyor, zenginliklerinden utananları. Bir kimse hakkında “o adam çok zengin” diye konuşulduğu duyulduğunda, hemen itici bir biçimde ilerleyen bir hastalığı, şişmanlık hastalığını ya da vücutta su toplanmasını görmüş gibi bir duyguya kapılır: böyle zengin biriyle konuşabilmek için, tiksinti duygumuzun farkına varmasını diye, kendi insanlığını şiddetle anımsamak zorundadır kişi. Üstelik bir de kendi zenginliği hakkında iyi konuşursa, onun bu denli üst derecedeki insani akılsızlığına duyulan adeta merhametli bir şaşkınlık da karışır duygularımıza: öyle ki ellerini göğse kaldırıp haykırması gelir insanın: “Kalıbı bozulmuş, aşırı yorulmuş, yüz kere zincire vurulmuş, saat başı başına kötü bir şey gelen ya da gelebilecek

olan, organlarındaki her olayın sarsıntısı yirmi halkta hissedilen zavallı, nasıl inandırabilirsin bizi, bu halinle kendini iyi hissettiğine! Bir yerde insan içine çıktığında, – bunun bir tür meydan dayagı¹ yemek olduğunu, senden yalnızca nefret eden, sıkılan ya da gizliden gizliye seninle alay eden kişilerin bakışlarıyla seni adeta dövdüklerini biliyoruz. Kazancını diğerlerinden daha kolay elde ediyor olabilirsin: ama pek sevindirmeyen, fazla bir kazanç bu, ve kazandıklarını koruman da her halükarda herhangi meşakkatli bir kazançtan daha meşakkatli bir iştir şimdi. Sürekli acı çekiyorsun, çünkü sürekli yitiriyorsun. Ne yaranı var ki sana hep yeni yapay kan vermenin: bu yüzden daha az acı çekirtmiyorlar kan alıcılar da, ensende oturan, sürekli oturan! – Ama insafsızlık etmeyelim, zordur, belki de olanaksızdır senin için, zengin olmamak: koruman gerekiyor, yeniden kazanman gerekiyor, yaratılışındaki kalıtsal eğilim bir boyunduruktur sana, – işte bu yüzden kandırma bizi ve dürüstçe ve açıkça utan taşıdığın boyunduruktan; ne de olsa ruhunun derinliklerinde yorgun ve isteksizsin onu taşımaya. Bu utanç, utandırmaz.”

210.

Kendini Beğenmişlikteki Sefahat. – Öyle kendini beğenmiş insanlar vardır ki, açıkça hayran oldukları bir büyüklüğü, kendilerine ulaşan bir basamak ve köprü olarak serimlemekten başka türlü övemezler.

211.

Aşağılanma Zemininde. – İnsanları bir düşünceden vazgeçirmek isteyen, bu düşüncüyü çürütmek ve içindeki man-

tıkdışı kurdu dışarı çıkarmakla yetinmez genellikle, kurt öldükten sonra meyvenin kendisini de, insanların işine yaramasın ve onlarda tiksinti uyandırsın diye pisliğin içine atar. Böylece çürüttüğü düşüncelerin “üçüncü günde dirilmesini” olanaksız kılmanın yöntemini bulduğuna inanır. – Yanılmaktadır oysa, düşüncenin çekirdeği tam da a ş a g ı l a n m a z e m i n i n d e , pisliğin ortasında yeni filizler verir çünkü –. Yani: tamamen bertaraf edilmek istenen şeyle alay etmemeli, onu pisletmemeli, dikkatle b u z a y a t ı r m a l ı onu, hep yeni baştan, düşüncelerin çok dayanıklı oldukları dikkate alınarak. Bu konuda şu ilkeye uyulmalıdır: “Bir çürütme, hiç çürütmemedir.”

212.

Ah l a k s a l l ı ğ ı n Y a z g ı s ı . – Tinlerin bağımlılığı azaldığı için, elbette ahlaklılık da (kalıtsal, geleneksel, içgüdüsel olarak ahlaki duygulara göre davranma tarzı) azalmaktadır: ama ılımlılık, adalet, iç huzuru gibi tek tek erdemler değil, – çünkü bilinçli tinin en büyük özgürlüğü ister istemez onlara yönelir ve sonra onları y a r a r l ı olarak tavsiye eder.

213.

Güvensizlik Fanatığı Ve Güvencesi. – Yaşlı: Zoru başarmaya cesaret ediyor ve insanlara büyük olanı öğretiyorsun? Hani güvencen nerede? – P y r r h o n : İşte şurada: insanları kendime karşı uyaracağım, yaratılışımın tüm kusurlarını açıkça itiraf edeceğim ve düşüncesizliklerimi, çelişkilerimi ve aptallıklarımı gözler önüne sereceğim. Beni dinlemezlerse, diyeceğim ki onlara, içinizdeki en değersize eşit olmayıncaya kadar,

hatta ondan daha değersiz olmayıncaya kadar dinlemeyin beni: karşı koyun hakikate, koyabildiğiniz kadar, sözünüzden duyduğunuz tiksintiyle. Sizin ayartıcınız ve aldaticınız olacağım, ben de en küçük bir saygınlık ve onur pırıltısını hâlâ algıladığınız sürece. – Yaşlı: Çok şey vaat ediyorsun; taşıyamazsın bu yükü. – Pyrrhon: Çok zayıf olduğumu ve verdiğim söz tutamayacağımı da söyleyeceğim insanlara. Benim değersizliğim ne kadar artarsa, güvensizlikleri de bir o kadar artacak hakikate, benim ağzımdan çıktığı sürece. – Yaşlı: Hakikate karşı güvensizliğin mi öğretmeni olmak istiyorsun? – Pyrrhon: Dünyada şimdiye dek görülmemiş bir şeyin, her şeye ve her bir şeye karşı güvensizliğin. Hakikate giden biricik yoldur bu. Sağ gözün sol gözüne güvenmemeli, ve ışığa bir süreliğine karanlık demeli: budur yürümeniz gereken yol. Sizi meyve ağaçlarına ve güzel çayirlara götüreceğimi sanmayın. Küçük sert yemiş tanecikleri bulacaksınız bu yolda, – bunlardır hakikatler: onlarca yıl boyunca avuç dolusu yalanı yemek zorunda kalacaksınız, açlıktan ölmek için, yalan olduklarını bile bile. Ama o tanecikler toprağa ekilecek ve gömülecekler, ve belki, belki de vardır bir hasat günü: hiç kimse vaat edemez bunu, fanatiğin biri olmadıkça. – Yaşlı: Dostum! Dostum! Senin sözcüklerin de bir fanatiğin sözleri! – Pyrrhon: Haklısın, tüm sözcüklere karşı güvensiz olmak istiyorum. – Yaşlı: O zaman susmak zorunda kalacaksın. – Pyrrhon: Susmak zorunda olduğumu ve suskunluğuma güvenmemeleri gerektiğini söyleyeceğim insanlara. – Yaşlı: Girişiminden vaz mı geçiyorsun yani? – Pyrrhon: Tam tersine, – az önce sen gösterdin hangi kapıdan geçmem gerektiğini. – Yaşlı: Bilmiyorum –: hâlâ tam olarak anlıyor muyuz birbirimizi? – Pyrrhon: Hiç sanmıyorum. – Yaşlı: Sen yalnızca kendini tamamen anlayabilseydin! – Pyrrhon sırtını döner ve gü-

ler. – Yaşlı: Ah dostum! Susmak ve gülmek, – bu mu şimdi tüm felsefen? – Pyrrhon: En kötüsü olmazdı bu. –

214.

Avrupa Kitapları. – Montaigne, Laroche-foucauld, Labruyère, Fontenelle (özellikle *dialogues des morts*¹⁾, Vauvenargues ve Champfort'un kitapları okunurken, başka ulusların altı yazarından oluşan herhangi bir grubu okurken olunduğundan daha yakın olunuyor Antik Çağ'a. Söz konusu altılı aracılığıyla eski takvimin son yüzyıllarının tini dirildi, – bu altısı birlikte Rönesans'ın hâlâ devam eden zincirinde önemli bir halka oluşturuyorlar. Onların kitapları, şimdi genellikle her kitabın ünlü olmak için pırlıltıyla yansıttığı ve yansıtmak zorunda olduğu ulusal beğenideki ve felsefi renklerdeki değişimlerin üstünde kalır: onlar Alman felsefecilerin tüm kitaplarındakinden daha fazla gerçek düşünce içerirler: düşünceler oluşturan türden düşünceler, ve – tanımlamayı sonuçlandırmakta zorlanıyorum; benim için yeterli olan, onları ne çocuklar ne de tutkunlar için yazmış yazarlar olarak görmemdir, ne bakireler ne de Hristiyanlar için, ne Almanlar ne de – yine zorlanıyorum, listeyi tamamlamakta. – Ama net bir övgüde bulunmak gerekirse: Yunanca yazılmış olsalardı, Yunanlılar tarafından da anlaşılırlardı. Buna karşılık bir Platon bile bizim en iyi Alman düşünürlerimizin, örneğin Goethe'nin, Schopenhauer'in yazılarının ne kadarını anlayabilirdi ki, onların yazış tarzlarının yani, karanlık, abartılı ve zaman zaman kara kuru tarzın onda uyandıracığı tiksinti bir yana, – adı geçenlerin, Alman düşünürler arasında en az, yine de oldukça çok mustarip oldukları hatalar (düşünür olarak Goethe, bulutu, hakça olduğundan daha sevgiyle kucakla-

mıştı, ve Schopenhauer'in hemen hemen sürekli olarak şeylerin değil, şeylerin benzetmelerinin arasında dolaşması da cezasız kalmaz). – Buna karşılık, nasıl da berraklık ve zarif bir kesinlik vardır Fransızlarda! Bu sanatı en hassas kulaklara sahip Yunanlıların da onaylamaları gerekecekti; hatta bir şeye hayran olacak ve tapınacaklardı, Fransız anlatım esprisine: böyle bir şeyi çok severlerdi, bu alanda özellikle güçlü olmasalar da.

215.

Moda Ve Modern. – Cahillığın, pislüğün, batıl inancın hala cirit attığı, hala ulaşımın güdük, tanımın sefil, ruhban sınıfının güçlü olduğu her yerde, ulusal kıyafetler de hala giyilir. Tüm bunların karşıtlarının belirtilerinin bulunduğu yerde moda hüküm sürer. Demek ki günümüz Avrupa'sının erdemlerinin yanında bulunmalıdır moda: gerçekten onların arka yüzü mü olmalıydı? – Özellikle, artık ulusal değil, modaya uygun olan erkek giysisi, kendisini giyen hakkında, Avrupalı erkeğin ne birey olarak ne de bir zümrenin ya da halkın üyesi olarak göze çarpmak istediğini, bu tür kasıtlılıkları kasıtlı olarak buharlaştırmayı kendine yasa edindiğini söyler; çünkü çalışkan biridir ve giyinip süslenmeye ayıracak fazla zamanı yoktur, kumaşın ve kesimin pahalı ve bol oluşu, işiyle ilişki içindedir; son olarak da kıyafetiyle, bilgisel ve tinsel mesleklerin bir Avrupa insanı olarak en yakın durduğu ya da durmak istediği meslekler olduğuna işaret etmektedir; oysa hala mevcut olan ulusal kıyafetlerde en arzu edilen ve en ileri gelen meslekler olarak parıldamaktadırlar. Erkek modasının bu genel karakteri çerçevesinde, genç erkeklerin, büyük kentlerin züppelerinin ve aylaklarının, yani Avrupa insanı ola-

rak henüz olgunlaşmamış olanların kibrinin yarattığı küçük dalgalanmalar vardır. – Avrupalı kadınlar henüz daha da az olgunlaşmışlardır, bu yüzden kıyafetlerindeki dalgalanmalar çok daha büyüktür: ulusal olanı onlar da sevmeyiz, ve Alman, Fransız, Rus olduklarının giysilerinde anlaşılmasından nefret ederler, ama birey olarak göze çarpmayı da çok isterler; hem de giysileriyle, toplumun daha saygın bir sınıfına (“seçkin” ya da “yüksek” ya da “büyük” dünyaya) ait olduklarına ilişkin hiç kimşenin bir kuşkusunu kalmamalıdır; üstelik bu sınıfla ilişkileri hiç yoksa ya da yok denecek kadar azsa, o yöne doğru bir o kadar ilerlemek isterler. Özellikle de genç bir kadın, biraz daha yaşlıların giydiği hiçbir şeyi giymek istemez, çünkü yaşının daha büyük olduğu kuşkusuyla, piyasasının düşeceğine inanır: yaşlı bir kadın da daha genç işi kıyafetler giyerek olabildiğince yanıltmak ister, – bu rekabet yüzünden, her zaman gerçekten genç olanı tamamen net ve taklit edilemez bir biçimde görünür kılan modaların bir süreliğine doğması gerekir. Gençliğin bu açığa çıkarılışında genç kadın sanatçıların yaratıcı tını bir süreliğine kendinden geçtiğinde, ya da işin en doğrusunu söylemek gerekirse; eski soylu kültürlerin ve de hâlâ var olan ulusların, genel olarak da tüm kostümlü dünyanın yaratıcı ruhuna yeniden başvurulduğunda ve örneğin İspanyollar, Türkler ve Eski Yunanlılar güzel tenin sahnelenmesi için bir araya getirildiğinde, sonunda hep yeniden keşfedilir ki, kendi yararına neyin iyi olduğu anlaşılammıştır, erkekleri etkilemek, güzel beden üzerindeki saklambac oyunu, çıplak ve yarı çıplak dürüstlükten daha başarılıdır; ve şimdi beğeni ve kibir çarkı yeniden ters yönde dönmeye başlar: biraz daha yaşlı kadınlar saltanat sırasının kendilerine geldiğini anlarlar, ve en sevimli ve en saçma yaratıkların yarışması yeniden başlar. Oysa kadınlar iç dünyalarında ne kadar çok büyür

ve artık olgunlaşmamış yaştakilerin üstünlüğünü şimdiye kadar olduğu gibi kendi aralarında itiraf etmezlerse, kıyafetlerindeki dalgalanmalar o kadar azalacak, süsleri de bir o kadar sadeleşecektir: bunlar hakkında antik örneklerle göre, yani güney sahilleri kadınlarının giysilerini ölçüt alarak değil, Avrupa'nın orta ve kuzey bölgelerini, yani şimdi Avrupa'nın tını ve biçimi yaratan dehasının en sevgili yurdu olan yerlerin iklim koşullarını dikkate alarak yargıda bulunmak gerekir. – Demek ki genelde moda ve modern olanın karakteristik işareti değişme değil, ulusal, zümresel ve bireysel kibrin yadsınmasıdır: çünkü tam da değişme eskiye ait bir şeydir ve henüz olgunlaşmamış Avrupalı erkek ve kadınları tanımlar. Buna uygun olarak Avrupa'nın birkaç kentinin ve yöresinin, geri kalanların tümü adına giyim konusunda düşünmesi ve buluşlar yapmasını, biçim duygusunun herkese bağışlanmamış olduğunu dikkate alarak, enerji ve zaman tasarrufu sağladığı için övmek gerekir. Örneğin Paris'in, dalgalanmalar hâlâ mevcut olduğu sürece bu alanda tek başına buluşçu ve yenileyici olma iddiası, gerçekte pek de büyük bir hırs değildir. Bir Alman, bir Fransız kentinin bu iddialarına duyduğu nefretten ötürü, başka türlü, örneğin Albrecht Dürer'in giyindiği gibi giyinmek isterse, o zamanki Almanların giydikleri, ama yine hiç de Almanların uydurmadığı bir kostümü giydiğini düşünmelidir, – Almanları Almanlar olarak gösteren bir kıyafet asla var olmamıştır; ayrıca bu kıyafetin içinden dışarıya nasıl baktığını ve örneğin tamamen modern bir kafanın on dokuzuncu yüzyılın üzerine yazdığı tüm o çizgi ve kıvrımlı yazıyla, Dürerci bir giysiyle tek bir dil oluşturup oluşturmadığını görmelidir. – “Modern” ve “Avrupalı” kavramlarının hemen hemen birbirine eşitlendiği bu noktadan, Avrupa denildiğinde, Asya'nın küçük yarımadasını kapsayan Avrupa coğrafyasından çok, par-

ça parça bölgeler anlaşılmaktadır: özellikle kültürümüzün yavru vatani olduğu ölçüde, Amerika da dahildir buna. Öte yandan "Avrupa" kültür-kavramında Avrupa'nın tamamı bile içerilmez; yalnızca ortak geçmişlerini Yunanlıların, Romalıların, Yahudilerin ve Hristiyanların oluşturduğu halkların ve halk parçalarının tümü girer buna.

216.

"Alman Erdemi". – Yadsımamak gerekir ki, geçen yüzyılın sonundan beri Avrupa boyunca bir ahlaksal uyanış ırmağı akıyor. O sıralar ilkin erdem yeniden güzel konuşur oldu: zorlamasız yüceltme, duygulandırma jestlerini bulmayı öğrendi, artık kendi kendisinden utanmadı ve kendini göklere çıkarmak için felsefeler ve şiirler budur. Bu ırmağın kaynakları aranır: önce Rousseau bulunur, ama mitsel Rousseau'dur bu, kendi yazılarına –yine söylenebilir ki: mitsel bir biçimde yorumlanmış yazılarına– ve kendisinin verdiği ipuçlarına göre uydurulmuştur (kendisi ve okurları, sürekli bu ideal figür üzerinde çalışmışlardır). Öteki köken ise, Stoacı-büyük Romalılığın yeniden uyanışıdır. Fransızlar Rönesans'ın görevini, en yaraşır bir biçimde onunla devam ettirmişlerdir. Antik biçimlerin büyük bir başarıyla yeniden yaratılmasından, antik karakterlerin yeniden yaratılmasına geçmişlerdir: bu yüzden, yeni insanlığa şimdiye kadar en iyi kitapları ve en iyi insanları vermiş halk olarak, en yüce onura sahip olma hakkını daima koruyacaklardır. Bu ikili örnek-oluşun, mitsel Rousseau'nun ve yeniden uyandırılmış Romalı ruhunun, komşuları üzerinde nasıl bir sonuç yarattığı, özellikle Almanya'da görülmektedir: bu ülke, istemenin ve kendine-egemen-olmanın ciddiyetine ve büyüklüğüne yeni ve tamamen alışılmadık bir biçimde yüksel-

mesi sonucunda, kendi yeni erdemi karşısında şaşkınlığa düşmüş ve “Alman erdemi” kavramını, sanki bundan daha kökensel, daha kalıtsal bir şey olamazmış gibi dünyaya atmıştır. Törel istemenin büyüklüğü ve bilinçliliğine yönelik Fransız teşvikini alan ilk büyük adamlar daha dürüstlerdi ve şükran borcu duymayı unutmadılar. Kant’ın ahlakçılığı – nereden geliyor? Kant hep yeniden belli ediyor ki: Rousseau’dan ve yeniden uyandırılmış Stoacı Roma’dan. Schiller’in ahlakçılığı: aynı kaynak, kaynağın aynı yüceltilişi. Beethoven’ın notalardaki ahlakçılığı: Rousseau’ya, antik Fransızlara ve Schiller’e sonsuz bir övgüdür. İlk “Alman delikanlısı” unuttu şükran borcu duymayı, bu arada kulaklar Fransızlardan nefret etmeyi vaaz edenlere verilmişti çünkü: o delikanlı, öteki delikanlılara izin verilenden daha fazla bilinçle bir süreligine öne çıkmıştı. Babasının izini sürdüğünde, haklı olarak Schiller’in, Fichte’nin ve Schleiermacher’in¹ yakınlığını düşünebilirdi: ama büyükbabalarını Paris’te, Cenevre’de aramak zorundaydı, ve onun, bu erdemin otuz yıldan daha yaşlı olamayacağına inandığına inanmak basiretsizlikti. O sıralar “Alman” sözcüğünden bu erdemin de anlaşılmasını istemek bir alışkanlık olmuştu, – ve bugüne gelinceye kadar da henüz tamamen vazgeçilmedi bu alışkanlıktan. – Yeri gelmişken, söz konusu ahlaksal uyanış, ahlaksal görüngülerin bilgisi açısından, tahmin edilebileceği gibi, yalnızca zararlarla ve geriletici hareketlerle sonuçlandı. Kant’tan bu yana sayılırsa, bütün o Fransız, İngiliz ve İtalyan uzantıları ve yan uzantıları ile birlikte, nedir o Alman ahlak felsefesinin tümü? Helvetius’a² karşı yanı teolojik bir suikast, uzun sürede ve güç bela elde edilmiş, şimdi sonunda iyi telaffuz ettiği ve bir araya getirdiği özgür bakışların ya da doğru yolu gösteren işaretlerin reddi. Helvetius bugüne kadar tüm ahlakçılar ve iyi insanlar içinde Almanya’da kendisine en iyi küfredilmiş olandır.

217.

Klasik Ve Romantik. – Hem klasik hem de romantik zihniyetteki tinler –bu türlerin her zamanki varoluş biçimleriyle– geleceğe ilişkin bir vizyona sahiptirler: ama birinciler zamanlarının güçlülüğünden öteye, ikinciler de zayıflığından.

218.

Öğretmen Olarak Makine. – Makine, kendisi aracılığıyla insan yığınlarının, her bireyin tek bir şeyi yapması gereken eylemlerde içiçe olmasını öğretir: parti örgütünün ve askeri örgütlenmenin örneğini oluşturur. Buna karşılık, bireysel kendi başına buyrukluğu öğretmez: tek bir amaç için çoklardan bir makine, her bir bireyden bir araç yapar. En genel etkisi, merkezileşmenin yararını öğretmektir.

219.

Yerleşik Değil. – Küçük kentte oturmaktan hoşlanılır; ama zaman zaman tam da küçük kent en ücra, en keşfedilmemiş doğaya iter bizi: yeniden saydamlaştığı için gözümüzde. Sonunda, yeniden bu doğadan dinlenmek için, büyük kente gideriz. Büyük kentin bazı özellikleri – ve sonunda buluruz bardağının dibini, – başlangıcında küçük kent bulunan dolaşım, başlar yeniden. – Böyle yaşıyor modernler: her konuda biraz fazla titizler, başka zamanların insanları gibi yerleşik olabilmek için.

220.

Makine-Kültürüne Karşı Tepki. – Kendisi en üst düzeyde düşünme gücünün bir ürünü olan makine, onu kullanan insanlarda hemen hemen yalnızca en düşük düzeydeki düşüncesiz güçleri devindirir. Bu sırada, başka zaman atıl duran olağanüstü bir gücü yerinden oynatır, doğrudur bu; ne ki daha yukarıya çıkma, daha iyisini yapma, sanatçı olma itkisi vermez. Etkin ve tek biçimli kılar, – ancak bu durum zaman içinde bir karşı etkiyi, onun sayesinde değişiklikler dolu aylaklığı özlemeyi öğrenen ruhta, ümitsiz bir can sıkıntısını doğurur.

221.

Aydınlanmanın Tehlikeliliği. – Yanı deli, rol kesen, hayvanca-gaddar, şehvetli ve özellikle duygusal ve kendi kendini sarhoş eden ne varsa; hep birlikte asıl devrimci tözü oluşturan ve Rousseau'da devrimden önce ete ve tine bürünmüş olan şey, – tüm bu öz, haince bir coşkuyla bir de aydınlanmayı koydu fanatik kafasına, aydınlanma aracılığıyla bu kafa da sanki nurlandırıcı bir ululuk içinde ışımaya başladı: o aydınlanma ki aslında çok yabancıydı bu öze ve kendi başına kalsa bir ışık pırlntısı gibi sessizce geçecekti bulutların arasından, uzun süredir hoşnuttu yalnızca bireyleri dönüştürmekten: bu yüzden ancak çok yavaş değiştirmişti halkların törelerini ve kurumlarını. Şimdi ama, şiddet kullanan ve fevri bir öze bağlandığında, aydınlanma da şiddet kullanır oldu ve fevrileşti. Böylelikle tehlikeliliği, büyük devrim hareketlerine onunla gelen özgürleştirici ve aydınlatıcı yararlılıktan handiyse daha büyük oldu. Bunu kavrayan, aydınlanmayı hangi karışımın içinden çekip al-

mak, hangi kirlenmeden arındırmak gerektiğini de bilecektir: sonra kendi üzerinde aydınlanmanın çalışmasını devam ettirmek ve devrimi sonradan, doğum sırasında boğmak, gerçekleşmemiş kılmak için.

222.

Ortaçağ'daki Tutku. – Ortaçağ en büyük tutkuların çağıdır. Ne Antik Çağ'da ne de bizim çağımızda vardır ruhun bu genişliği: ruhun uzamı asla daha büyük olmamıştır ve asla daha uzun birimlerle ölçülmemiştir. Barbar halkların balta girmemiş orman bedenselliği ve Hristiyan gizem havarilerinin aşırı uyanık, fazla parlak gözleri, en çocukça, en genç ve bir o kadar da en olgun olan, yaşlılıktan en yorgun olan, yırtıcı hayvanın vahşiliği ve geç Antik Çağ'ın tininin el üstünde tutulması ve şımartılması, – tüm bunların o zamanlar tek bir kişide bir arada olmasına hiç de ender rastlanmıyordu: o zaman, bir kişi tutkuya kapıldığında duygunun akış hızı her zamankinden daha muazzam, anaforu daha karışık, düşüşü daha derin olmalıydı. – Biz yeni insanlar, burada verilen kayıptan hoşnut olabiliriz.

223.

Gasp Etmek Ve Tasarruf Etmek. – Tüm tinsel hareketler ileri doğru giderler, büyüklerin gasp etmeyi, küçüklerin tasarruf etmeyi umabilecekleri şeyin peşinde. Örneğin Alman reformasyonu bu yüzden gitmiştir ileriye.

224.

Ş en R u h l a r . – İçkiye, sarhoşluğa ve küfürbazlığın pis kokan bir türüne çok uzaktan bile göz kırpılsa, eski Almanların ruhları neşelenirdi, – yoksa keyifsiz olurlardı; ama orada kendi tarzlarınca anlayışta-içtendiler.

225.

S e f a h a t l ı ç i n d e k i A t i n a . – Atina'nın balık pazarının da kendi düşünürleri ve şairleri olduğunda bile, Yunan sefahatinde hâla, her Romalı ya da Alman sefahatindekinden daha ferah, daha narin bir görüntü vardı. Juvenalius'un sesi, orada bir trompet gibi tınlamıştı: sevimli ve adeta çocuksu bir kahkaha ya-
nıtlamıştı onu.

226.

Y u n a n l ı l a r ı n A k ı l l ı l ı ğ ı . – Kazanmayı ve üste çıkmayı istemek alt edilemez bir doğal özellik olduğundan, her türlü saygıdan ve eşitlik sevincinden daha eski ve daha başlangıçsal olduğundan, eski Yunan devleti eşitler arasında jimnastik ve müzik yarışmaları düzenlemişti: yani her türlü dürtünün, siyasal düzeni tehlikeye sokmadan boşalabileceği bir oyun sahasının sınırlarını çizmişti. Jimnastik ve müzik yarışmasının nihai olarak yozlaşmasıyla birlikte, Yunan devleti iç karışıklıklara düşmüş ve dağılmıştı.

227.

"Ölûmsüz Epikuros". – Epikuros tüm zamanlarda yaşamıştır ve yaşamaktadır hâlâ, kendine Epikurosçu demiş bulunan ve diyenlerce bilinmeden, filozofların arasında tanınmadan. Kendisi de unutmuştu adını: en ağır yükü bu, üstünden attığı.

228.

Üstünlüğün Biçemi. – Üniversiteli Almancası'nın, Alman üniversitelilerinin konuşma tarzının kökeni, daha ciddi arkadaşları karşısındaki bir tür üstünlüğe, onlarda kültür, ahlaklılık, düzenlilik ve itidal açısından maskeleri düşürerek ve bu alanlardaki sözcükleri gerçi daha iyi, daha bilgin olanlar gibi sürekli telaffuz ederek ama bunu bakışlarındaki kötücülükle ve buna eşlik eden bir surat ekşitmeyle yaparak ulaşmayı bilen, üniversitede okuyan ama okuyup-araştırmayanlardadır.¹ Şimdi ister istemez devlet adamları ve gazete eleştirmenleri de bu üstünlük dilinde – Almanya'da özgün olan bu tek dilde konuşuyorlar: sürekli ironik bir alıntılamadır bu, gözün huzursuzca, sakinleşmeden bir sağa bir sola kayması, bir turnak işareti ve surat ekşitmesi Almancası.

229.

Gömülenler. – Saklı olana geri çekiliyoruz: ama şimdiki zamanın siyasal ve sosyal koşulları hoşumuza gitmiyormuş gibi herhangi bir kişisel keyifsizlik yüzünden değil, daha sonra günün birinde bu şimdiki zaman oldukça ve kendi görevini yerine getirdikçe kültüre tamamen gerekecek olan güçlerimizi ta-

sarruf etmek ve biriktirmek için geri çekilerek. Bir sermaye biriktiriyoruz ve onu sağlama almaya çalışıyoruz: ama tıpkı tamamen tehlikeli zamanlarda olduğu gibi, onu g ö m e r e k .

230.

Tinin Tiranları. – Çağımızda, Theophrastos'un ve Molière'in oyun kişilerindeki gibi, ahlaksal bir özelliğin kesin anlamını oluşturan kişiye hasta gözüyle bakılır ve "sabit fikirli" olduğu söylenir. Üçüncü yüzyılın Atina'sına ziyaret gerçekleştirebilseydik, delilerle dolu görünecekti orası bize. Şimdi kavramların demokrasisi hüküm sürüyor her kafada, – birçokları hep birlikte hükmediyor: egemen olmak isteyen tek bir kavrama şimdi, söylediğimiz gibi, "sabit fikir" deniliyor. Budur bizim tiranları öldürme tarzımız, – göz kırpanz tımarhaneye doğru.

231.

En Tehlikeli Yolculuk. – Rusya'da bir zekâ yolculuğu vardır: iyi kitaplar okumak ve yazmak için sınırlar aşılır. Oysa böylelikle, tinin terk ettiği anavatanı, Asya'nın öne uzanmış ve küçük Avrupa'yı yutmak isteyen canavarı yapmaya hep daha fazla katkıda bulunulur.

232.

Devlet-Soytarıları. – Yunanlılarda krala duyulan adeta dindar sevgi, krallığın sona ermesiyle birlikte, Polis'e yöneldi. Ve bir kavram, sevgiyi bir insandan daha fazla kaldırılabildiği

için, ve özellikle de sevilen insanların yaptıkları gibi, kendisini sevenleri sık sık incitmediği için (– çünkü sevilen insanlar sevil-diklerini ne denli bilirlerse, genellikle sonunda artık sevgiye la-yık olmayıncaya ve gerçekten bir kopma ortaya çıkana kadar acımasız olurlar), Polis'e ve devlete duyulan saygı, herhangi bir hükümdara duyulan saygıdan daha büyüktü. Yunanlılar eski ta-rihin devlet-soytarılarıdır, – yeni tarihtekiler başka halklar.

233.

Gözlerin İhmal Edilişine Karşı. – İngiltere'nin Times okuyan kültürlü sınıflarında, görme gücünde her on yıl-da bir azalma olduğu kanıtlanamaz mı?

234.

Büyük Yapıtlar Ve Büyük İnanç. – Onun büyük yapıtları vardı, yoldaşının ise bu yapıtlara büyük inancı vardı. Birbirlerinden ayrılmazlardı: ama belli ki birincisi tamamen ikincisine bağımlıydı.

235.

Dost Canlısı. – “Kendime iyi gelmiyorum” derdi biri, topluma yatkınlığını açıklamak için. “Toplumun midesi daha güçlü benimkinden, kaldırıyor beni.”

236.

Tinin Gözünü Kapaması. – Eylem üzerinde sonradan düşünmeye idmanlı ve alışkınsa kişi, eylem sırasında (mektup yazmak, yemek, içmek bile olsa bu) kapamalı iç gözünü. Ortalama insanlarla konuşurken, kapalı düşünür-gözüyle düşünmeyi bilmeli, – ortalama düşünceye ulaşmak ve onu kavramak için. Bu gözleri-kapama hissedilebilir, istençle gerçekleştirilebilir bir edimdir.

237.

En Korkunç İntikam. – Bir düşmandan kesinlikle intikam almak istiyorsa kişi, eli ona karşı oynayabileceği hakikatlerle ve haklılıkla tamamen doluncaya dek beklemeli aldırışsızca: böylelikle intikam almak, hakkını almakla örtüşür. İntikamın en korkunç biçimidir bu, çünkü hâlâ başvurulabilecek başka bir merci yoktur üstünde. Voltaire böyle aldı intikamını Piron'dan¹, berikinin tüm yaşamını, yaratısını ve istemini beş satırla yargıladı: bu kadar sözcük, bu kadar hakikat; böyle intikam aldı aynı kişi, Büyük Frederik'ten² (ona Ferney'den yazdığı bir mektupta).

238.

Lüks-Vergisi. – Dükkanda en gerekli ve en gündelik şeyler saun alınıyor ve daha fazla ödemek zorunda kalınıyor, çünkü orada satılmayı bekleyen ama nadiren alıcı bulan şeylerin bedeli de ödeniyor: lükse giren ve arzuya bağlı şeylerin. Böylece lüks, yokluğunu hissetmeyen sıradan insanları, sürekli bir vergi-

ye bağlamıştır.

239.

Dilencilerin Hala Yaşıyor Oluşunun Nedeni. – Bütün sadakalar merhametten ötürü veriliyor olsaydı, dilencilerin alayı ölürdü açlıktan.

240.

Dilencilerin Hala Yaşıyor Oluşunun Nedeni. – En büyük sadaka veren, korkaklıktır.

241.

Düşünür Bir Konuşmadan Nasıl Yararlanır. – İyi görmeyi ama kendini zaman zaman gözlerden uzak tutmayı bilen biri, kulak kesilmeden de çok şeyi duyabilir. Ama insanlar bir konuşmadan yararlanmayı bilmiyorlar; ne söylemek ve ne yanıt vermek istediklerine çok fazla yöneltiyorlar dikkatlerini; oysa gerçek bir dinleyici geçici yanıtlar vermekle ve bir şeyi nezaketin faiziymiş gibi söylemekle yetinir, buna karşılık ötekinin söylediği her şeyi, söyleyiş biçimindeki vurgu ve jestlerin yanı sıra, sinsi belleğine kaydeder. – Sıradan bir konuşmada herkes önder olduğunu düşünür, yan yana seyreden ve ara sıra birbirine hafifçe çarpan gemilerin, yandaki geminin kendisini izlediğine ya da kendisinin onu çektiğine iyice inanmaları gibi.

242.

Özür Dileme Sanatı. – Birisi bizden özür dilediğinde, bunu çok iyi yapmalı: yoksa kolaylıkla kendimizin suçlu olduğunu zannederiz ve nahoş bir duyguya kapılırız.

243.

Olanaksız İlişki. – Düşüncelerinin gemisi öyle derinden yüzüyor ki, onunla bu dostane, ciddi, anlayışlı insanların arasında yol alamayacağın kadar derinden yüzüyor. Sığ yerler ve kumluklar çok fazla orada: dönmek ve yön değiştirmek zorunda kalacaksın ve sürekli mahcup olacaksın, çok geçmeden onlar da mahcup olacaklar – nedenini çözemedikleri mahcubiyetin yüzünden.

244.

Tilkilerin Tilkisi. – Gerçek bir tilki, yalnızca ulaşamadığı üzümlere değil, ulaştığı ve başkalarından önce ele geçirdiği üzümlere de ekşi der.

245.

En Yakın İlişkide. – İnsanlar birbirlerine ne kadar yakın olsalar da: ortak ufuklarının içinde hâlâ tüm yönler bulunur, ve bazı anlarda fark ederler bunu.

246.

Tiksinti Suskunluğu. – Bazen birisi düşünür ve insan olarak, derin ve sancılı bir dönüşüm yaşar ve sonra bunun kanıtını açıkça koyar ortaya. Ve dinleyiciler hiçbir şey fark etmezler! Hala eski haliymiş gibi inanırlar ona! – Bu sıradan deneyim bazı yazarlarda şimdiden tiksinti uyandırmıştır: insanların entelektüelliğinin fazla yüksek olduğunu sanmışlardı ve hatalarını algıladıklarında, suskunluk yemini ettiler.

247.

İş - Ciddiyeti. – Bazı zenginlerin ve seçkinlerin işleri, çok uzun süredir bir alışkanlık haline gelmiş boş zamandan dinlenme tarzlarıdır: bu yüzden başka insanların ender boş zaman dinlenmelerine ve heveslerine sarıldıkları ciddiyetle ve tutkuyla sarılırlar işlerine.

248.

Gözün İkili Anlamı. – Nasıl ki su ansızın, pul pul bir titreme gibi dökülüyorsa senin ayaklarına, insan gözünde de vardır böyle apansız belirsizlikler ve muğlaklıklar, o anda sorar kişi: bir ürperme mi? Bir gülümseme mi? İkisi de mi?

249.

Pozitif Ve Negatif. – Bu düşünür kendisini çürütecek hiç kimseye gereksinmiyor: bu konuda kendisi yetiyor kendisine.

250.

Boş Ağların İntikamı. – Dikkatli olunmalı, meşakatli bir iş gününden sonra akşam boş ağlarla eve dönen balıkçının buruk hissine sahip olan tüm kişilere karşı.

251.

Hakkını İstememek. – Güç uygulamak külfetlidir ve cesaret gerektirir. Bu yüzden birçokları iyi, en iyi haklarını istemezler; çünkü bu hak bir tür güçtür, ama onlar, bunu uygulamayacak kadar tembel ya da korkaktırlar. Hoşgörü ve sabır denilir bu hataların kılıflarına.

252.

Işık Taşıyanlar. – Toplumda güneş ışığı olmazdı, doğuştan tatlı dille kandıranlar onu beraberlerinde getirmeselerdi, hani şu sevimli denilenler.

253.

En İyiliksever. – Bir insan az önce çok saygı görmüş ve biraz da bir şeyler yemiştir, en iyiliksever demindedir.

254.

Işığa. – İnsanlar daha iyi görmek için değil, daha iyi parıldamak için koşarlar ışığa. – Kimin önünde parıldanıyorsa, onun ışık olduğu kabul edilir seve seve.

255.

Hastalık Hastası. – Hastalık hastası, acılarına, kaybına, hatalarına özen gösterecek kadar zekâyâ ve zekâ sevgisine sahip bir insandır: ama beslendiği alan çok küçüktür; sonunda hasattan geriye kalmış en küçük sapları aramak zorunda kalıncaya kadar otlanıp bitirir bu alanı. En sonunda da hasetçinin ve cimrinin teki olup çıkar, – işte asıl o zaman çekilmez.

256.

Karşılığını Vermek. – Hesiodos, bize yardım etmiş olan komşumuza, karşılığını elimizden geldigince iyi ölçüde ve bol bol vermemizi tavsiye etmişti. Elbette komşu sevinecektir buna, çünkü bir zamanki iyilikseverliği faiziyle dönmüştür ona, ama karşılığı veren de sevinecektir, çünkü bir zamanlar yardıma muhtaç olma aşagılanmasını, küçük bir üstünlükle, hediye eden olarak, geri satın almaktadır.

257.

Gereğinden Daha Hassas. – Başkalarının bizim zayıflıklarımızı algılayıp algılamadıklarına ilişkin gözlem duyumuz, başkalarının zayıflıklarına ilişkin gözlem duyumuzdan çok daha hassastır: buradan, onun gerektiğinden daha hassas olduğu sonucu çıkar.

258

Gölgenin Işıltılı Türü. – Zifiri karanlık insanların

hemen yanında, adeta bir kural olarak, onlara bağlanmış gibi ışıklı bir can yer alır. Adeta onların saldığı negatif bir gölgedir.

259.

İntikam Almamak? – Öyle ince intikam türleri vardır ki, intikam almak için bir nedeni olan, aslında ne isterse yapabilir ya da yapmayabilir: bundan bir süre sonra dünya yine de onun intikam almış olduğunda birleşecektir. Demek ki intikam almamak bir insanın keyfine bağlı değildir: intikam almak istemediğini telaffuz etmeye bile hakkı yoktur, çünkü intikamın aşağılanması, çok yüce, çok duyarlı bir intikam olarak yorumlanacak ve duyumsanacaktır. – Buradan, gereksiz şeyler yapmamak gerektiği sonucu çıkar –

260.

Saygı Duyulanların Yanılgısı. – Herkes, bir düşünüre, kendisinin de onunla aynı düşüncelere ve hatta aynı anlatıma tamamen kendi başına vardığını göstermekle, o düşünürü onurlandıran ve güzel bir şey söylediğine inanır; oysa düşünür bu gibi bildirimlerden çok ender olarak keyif alır, genellikle kendi düşüncelerine ve onların anlatımına karşı kuşku duyar: ikisini de gözden geçirmeye karar verir sessizce. – Bir kimseyi onurlandırmak isteniyorsa, görüş birliğini dile getirmekten sakınılmalıdır: bu, eşit bir düzeye sokar. – Birçok durumda, bir görüşü bize ait değilmiş, hatta bizim ufkumuzun ötesindeymiş gibi dinlemek bir toplumsal edeplilik meselesidir: örneğin yaşlı, çok şey yaşamış birisi, günün birinde bilgi sandığını bir istisna olarak açtığında.

261.

Mektup. – Mektup habersiz bir ziyarettir, postacı nezaket-siz baskınların aracısıdır. Sekiz günde bir saati mektup almaya ayırmak ve bundan sonra da yıkanmak gerekir.

262.

Önyargısızlık. – Birisi diyordu ki: ben kendime karşı önyargısızım çocukluğumdan beri: bu yüzden her azarda biraz hakikat ve her övgüde biraz aptallık buluyorum. Övgüyü genellikle hafife alıyor ve azarı da abartıyorum.

263.

Eşitliğin Yolu. – Birkaç saatlik bir dağ çıkışı, bir namussuzu ve bir azizi oldukça eşit iki yaratık yapar. Yorgunluken kısa yoludur eşitliğin ve kardeşliğin – ve sonunda uykuyla birlikte özgürlük de eklenecektir.

264.

İftira. – Aslında alçakça olan bir suçlama ortaya çıkartıldığında, bunun kaynağını dürüst ve basit düşmanlarda aramamak gerekir; çünkü bunlar bizim hakkımızda bir şey uydurduklarında, düşmanımız olduklarından ötürü onlara inanan çıkmayacaktır. Ama bir süreliğine bizden en çok yararlanan, ancak herhangi bir nedenle bizden artık herhangi bir şey elde edemeyeceklerine gizliden gizliye emin olanlar, – işte böyleleri, alçaklığı çıkırından çıkarabilirler: öncelikle, kendilerine zarar verebi-

lecek bir şey uydurmayacakları kabul edileceği için, sonra da bizi daha yakından tanıdıkları için inanılır onlara. – Böyle kötü bir iftiraya uğramış kişi, avunmak için şunları söyleyebilir: iftiralar, başkalarının senin bedeninde ortaya çıkan hastalıklardır; toplumun (ahlaksal) bir beden olduğunu, bu yüzden başkalarına yarayacak tedaviye k e n d i üstünde başlayabileceğini kanıtlarlar.

265.

Çocuk - Cenneti. – Çocukların mutluluğu da, Yunanlıların anlattığı Hiperborlular'inki¹ gibi bir mitostur. Mutluluğun yeri yeryüzündeysen, demişlerdi, o zaman mutlaka olabildiğince uzaktadır bizden, herhalde dünyanın kenarında bir yerdedir. Yaşlı insanlar da böyle düşünürler: eğer insan mutlu olabilirse, o zaman mutlaka bizi m k i n d e n olabildiğince uzak bir yaşadadır, yaşamın sınırlarında ve başlangıçlarında. Kimi insanlar için, çocuklara bu mitosun perdesi arasından bakabilmek, tadabileceği en büyük mutluluktur: "Bırakın yavrucuklar yanıma gelsinler, çünkü onlarındır cennet" dediğinde, kendisi de cennetin ön avlusuna kadar gitmiş olur. – Çocuk-cenneti mitos, modern dünyada bir parça duygusallık olan her yerde bir biçimde işbaşındadır.

266.

Sabırsızlar. – Oluşmakta olan, tam da oluşmakta olanı istemez: çok sabırsızdır bunun için. İnsanlara ve olaylara ilişkin resminin uzun incelemeler, acılar ve yoksunluklardan sonra tamamlanmasını bekleyemez: bu yüzden kendisine sunulan hazır bir resmi güvenerek ve inanarak alır, sanki bu resmin kendi resminin çizgilerini ve renklerini öncelemesi gerekirmiş gibi, bir

felsefeciye, bir şaire yer verir gönlünde ve uzun bir süre angarya yapması ve kendini yadsıması gerekir. Çok şey öğrenir bu sırada: ama delikanlı genellikle unuttur en öğrenmeye ve bilmeye değer şeyi: kendini; yaşamı boyunca bir parti yandaşı olarak kalır. Ah, ne can sıkıntılarının aşılması, ne terlerin dökülmesi gerekir kendi renklerini, kendi fırçasını, kendi tuvalini buluncaya dek! – Ve yine de kendi yaşam sanatının ustası olmaktan uzaktır, – ama en azından kendi atölyesinde efendidir.

267.

Eğitimciler Yoktur. – Bir düşünür olarak, yalnızca kendi kendini eğitmekten söz edilmeli. Başkalarının verdiği gençlik-eğitimi ya henüz bilinmeyen, bilinemez olan üzerinde yapılmış bir deneydir, ya da yeni varlığı, her kim olursa olsun, egemen alışkanlıklara ve törelere uydurmak için yapılan, esaslı bir düzlemedir: demek ki her iki durumda da düşünüre yakışmayan bir şeydir. Gözüpek dürüstlerden birinin nos ennemis naturels' dediği, anne-babaların ve öğretmenlerin işidir. – Kişi uzun süre dünyanın görüşüne göre eğitildikten sonra, günün birinde kendisini keşfeder: işte şimdi düşünürün görevi başlar, şimdi zamanıdır onu yardıma çağırmanın – bir eğitici olarak değil, kendi kendini eğitmekte deneyim sahibi biri olarak.

268.

Gençliğe Acımak. – Bir gencin dişlerinin şimdiden döküldüğünü, bir başkasının gözlerinin körleştiğini duyduğumuzda, üzülürüz. Onun tüm varlığında gizlenen geri dönüşü olmayan ve çaresiz şeylerin tümünü bilseydik, ne kadar büyük ola-

caktı duyduğumuz üzüntü! – Burada niçin acı çekeriz aslında? Çünkü gençlik bizim başladığımız şeyi devam ettirecektir, ve onun gücündeki her kopma ve kınılma, onun eline düşen bizim yapımıza zarar verecektir. Kendi ölümsüzlüğümüzün kötü garantisinden duyulan üzüntüdür bu: ya da, kendimizi yalnızca insanlık-misyonunu yerine getiren biri olarak duyumsuyorsak, bu misyonun bizimkilerden daha zayıf ellere geçeceğinden duyduğumuz üzüntüdür.

269.

Yaşamın Dönemleri. – Dört mevsimin, yaşamın dört dönemiyle karşılaştırılması saygıdeğer bir budalalıktır. Yaşamın ne ilk ne de son yirmi yılı, bir mevsime karşılık düşer; saçlara düşen akların karlara benzetilmesiyle ve benzeri renk oyunları ile yetinilmediği sürece. İlk yirmi yıl genel olarak yaşama hazırlıktır, bir tür yılın ilk günü olarak, yaşamın yılına bir hazırlıktır; ve son yirmi yıl da, daha önce yaşantılanan her şeyi gözden geçirir, içselleştirir, kendi içinde bir uyuma sokar: tıpkı, yılbaşı gecesi, geçmiş tüm bir yıla küçük ölçüde yapıldığı gibi. Bunların arasında ise aslında, mevsimlerle benzetmeyi akla getiren bir zaman dilimi yer alır: yirminci yaş ile ellinci yaş arasındaki zaman dilimi (burada on yıllar üzerinden götürü bir hesap yaptık, herkesin bu kabaca yaklaşımı kendi deneyimine uyarak inceltmesi gerektiği açıktır). Bu üç çarpı on yıl, üç mevsime karşılık düşer: yaz, ilkbahar ve sonbahara, – insan yaşamının bir kış mevsimi yoktur, araya ne yazık ki hiç de ender olmayan bir biçimde serpiştirilmiş, katı, soğuk, yalnız, umutsuz, verimsiz hastalık dönemlerini, insanın kış dönemleri olarak adlandırmak istemiyorsak. Yirmili yaşlar: sıcak, zahmetli, fırtınalı, bol bol ye-

şerten, yorucu, insanın akşamleyin sona eren güne şükrettiği ve alnındaki terleri sildiği yaşlar: çalışmanın bize zor ama zorunlu görüldüğü yaşlar, – bu yirmili yaşlar yaz mevsimidir yaşamın. Buna karşılık otuzlu yaşlar ilkbahardır: hava bir sıcaktır bir soğuk, hep huzursuz ve çekici, her yerde kaynayan sular, yaprak bolluğu, çiçek kokuları, büyüleyici sayısız gündüz ve gece, kuş şakımalarının bizi çağırdığı iş, gerçekten gönülden yapılan bir çalışmadır, bir tür kendi zindeliğini tatmaktır, önceden tadılan umutlarla güçlendirilmiştir. Sonunda kırklı yaşlar: sessiz duran her şey gibi gizemli; temiz rüzgârların estiği, yüksek, geniş bir yayla gibi; üzerinde de berrak, bulutsuz, gündüz ve gece boyunca hep aynı uysallıkla bakan bir gökyüzü: hasadın ve en yürekten neşeliliğin mevsimi, – bu yaşlar sonbahardır yaşamın.

270.

Şimdiki Toplumda Kadınların Tini. – Kadınların şimdi erkeklerin tini hakkında ne düşündükleri, süslenme sanatlarında her şeyi, hatlarının ruhunu ya da yüzlerinin zeki ayrıntılarını özellikle vurgulamaktan daha önce düşünmelerinden anlaşılıyor: bu tür ayrıntıları daha çok gizliyorlar ve buna karşılık, örneğin saçları alına düşürerek, şiddetle arzulayan bir tensellik ve zekâ kıtlığı anlatımı vermeyi biliyorlar, bu özelliklere çok az sahip olduklarında. Kadınlardaki zekânın erkekleri ürküttüğüne inanmaları, zekâ duyusunun keskinliğini bile yadsımalarına ve basiretsizlik ününü kasıtlı olarak kazanmalarına kadar varıyor; böylelikle erkekleri daha uysallaştırdıklarına inanıyorlar: sanki, çevrelerinde davetkar yumuşak bir alacakarlık yayılıyormuş gibi.

271.

Büyük Ve Geçici. – Bakanları gözyaşlarına boğan, güzel ve genç bir kadının kocasına yönelttiği, kendinden geçmiş mutluluk bakışıdır. Her türlü sonbahar hüznü duyumsanır bunda, hem büyüklük hem de insan mutluluğunun geçiciliği karşısında duyulan.

272.

Kurban-Duyusu. – Kadınların bazısında intelletto del sacrificio¹ vardır ve kocası onu kurban etmek istemezse, artık yaşamından mutluluk duymaz: sonra artık aklını ne yapacağını bilemez ve yanlışlıkla kurbanlık hayvandan kurban rahibine dönüşür.

273.

Kadınca Olmayan. – “Bir erkek gibi aptal” der kadınlar: “Bir kadın gibi korkak” der erkekler. Aptallık, kadındaki kadınca olmayandır.

274.

Erkek Ve Kadın Mizacı Ve Ölümlülük. – Erkek cinsinin kadın cinsinden daha kötü bir mizaca sahip olması, erkek çocukların ölümlülüğe kız çocuklardan daha fazla maruz kalmış olmalarındandır, açık ki daha kolay “zıvanadan çıkukları” için: yabanılıkları ve uzlaşmazlıkları her türlü fenalığı kolaylıkla ölümcüllük noktasına kadar kötüleştirir.

Kyklop Yapıların Çağı. – Avrupa'nın demokratikleşmesi önlenemez: buna karşı duranın da, ancak demokratik düşünceyle herkesin sahip olabildiği araçlara gereksinimi vardır, ve kendisi de bu araçları daha kullanışlı ve daha etkili kılar: ve demokrasinin en esaslı karşıtları (devrimci kafaları kastediyorum) sanki yalnızca yarattıkları korkuyla, değişik partileri demokratik yolda daha hızla ilerletmek için var gibiler. Kişi, şimdi bilinçli ve dürüst bir biçimde bu gelecek için çalışanlar yüzünden endişelenebilir: yüzlerinde biraz ruhsuz ve monoton bir şey var, ve gri toz beyinlerine kadar ulaşmış görünüyor. Yine de, bizden sonraki kuşağın günün birinde bu endişemize gülmesi ve demokratik çalışma hakkında kuşaklar boyunca, taş barajların ve koruyucu duvarların inşasını düşünmemiz gibi düşünülmesi mümkündür – giysileri ve yüzleri zorunlu olarak çok fazla toza bulayan ve kaçınılmaz olarak işçileri de birazcık ahmaklaştıran; ama böyle bir işin bu yüzden yapılmamasını isteyen çıkacak mıdır? Öyle görünüyor ki, Avrupa'nın demokratikleştirilmesi, yeni çağın düşüncesi olan ve bizi Ortaçağ'dan ayıran o devasa ö n l e - yici kurallar zincirinde bir halkadır. Ancak şimdi geldi, kyklop yapıların çağı! Üzerlerinde tehlikesizce inşa edilebilsin diye, temellerin güvenliliği! Kültürün meyve bahçelerinin bir gece ansızın yabanıl ve anlamsız dağ suları ile mahvedilmesinin bundan böyle olanaksızlığı! Barbarlara karşı, salgınlara karşı setler ve koruma duvarları, bedensel ve tinsel köleleşmeye karşı! Ve tüm bunlar ilkin sözcük anlamıyla ve kaba, ama yavaş yavaş gitgide daha yüksek ve daha tinsel anlaşılacak, öyle ki burada değinilen tüm önlemler, asıl görevine ancak bunlar tamamen gereklesince yönelebilecek olan, bahçe sanatı-

nın en büyük sanatçısının zekice toplam hazırlığı olarak görününceye kadar! – Elbette: burada araç ile amaç arasında yer alan uzun zaman dilimlerinde, araçlardan bir tanesini yaratmak ya da sağlamak için gereken aşırı büyük, yüzlerce yılın kuvvetinin ve tininin toplandığı çabada, duvarın ve hereğin zaten amaç ve son amaç olduğunu açık açık ilan ediyorlarsa, günümüzün işçilerine pek sıkı güvenilemez; hereğin yapılma nedenini oluşturan bahçıvanı ve meyve fidanlarını henüz kimse görememiştir ortada.

276.

Genel Oy Hakkının Hakkı. – Genel oy hakkını halk kendi kendine vermedi, şimdi geçerli olduğu bu yerde bu hakkı teslim aldı ve geçerli olarak kabul etti: ama her halükarda, umutlarına karşılık düşmezse, onu geri vermeye hakkı var. Şimdi her yerde durumun bu olduğu görülüyor: çünkü bu hakkın kullanıldığı herhangi bir örnekte, tüm seçmenlerin üçte ikisinin, hatta çoğunluğunun sandığa gitmeyişi, genel olarak seçim sisteminin kendisine karşı kullanılmış bir oydur. – Hatta burada çok daha katı bir yargıda bulunmak gerekir. Çoğunluğun, herkesin esenliği hakkında son kararı vermesini belirleyen bir yasa, bu kararın verildiği temelin üzerinde inşa edilemez: zorunlu olarak daha geniş bir temeli gerektirir, ve bu temel de herkesin oy birliğidir. Genel oy hakkı yalnızca bir çoğunluk-istencinin anlatımı olamaz: tüm ülke bunu istemelidir. Bu yüzden, bu hakkı elverişsiz bularak bir kenara atmak için, çok küçük bir azınlığın ona karşı çıkması bile yeterlidir: bir oylamaya katılmama da, tüm seçim sistemini tuzağa düşüren böyle bir karşı çıkıştır. Bireylerin “mutlak vetosu” ya da, ayrıntıya girmemek için, birkaç bin kişinin vetosu bu sistemin üzerinde, adaletin tutarlı sonu-

cu gibi asılı durur: onun her kullanılışında, katılım tarzı gereğince, önce bu hakkın h a l a h a k l ı o l d u ğ u kanıtlanmalıdır.

277.

Kötü Çıkarım. – Bir bilim adamı olarak iyi çıkarım yapmaya çok alışkın olunsa bile, ne kadar da kötü çıkarımlarda bulunulur, kendi yerinde olunmadığında! Utanç vericidir bu! Büyükle dünya işlerinde, politika konularında, hemen hemen her gün karşımıza çıkan apansız ve sıkıştırıcı durumlarda, tam da bu kötü çıkarımın belirleyici olduğu açıktır: çünkü hiç kimse bir gecede yeni ortaya çıkmış bir şeyde, tamamen kendi yerinde değildir; politikanın her türlü, en büyük devlet adamlarında bile, sonunu bilmeden doğaçlama yapmaktır.

278.

Makine-Çağının Öncülleri. – Basın, makine, demiryolu, telgraf, bin yıl sürecek sonuçlarını çıkarmaya henüz kimsenin cesaret edemediği öncüllerdir.

279.

Kültürün Freni. – Şöyle şeyler duysak: orada erkeklerin üretken işlere vakti yok; silah eğitimleri ve geçit alayları bütün günlerini alıyor, nüfusun geri kalanı da onları beslemek ve giydirmekle uğraşıyor, ama kıyafetleri dikkat çekici, çoğu kez rengârenk ve çılgınlıkla dolu; orada insanları farklılaştıran çok az sayıda özellik kabul ediliyor, bireyler birbirlerine başka yerlerde olduğundan daha çok benziyor, ya da onlara aynılarmış gi-

bi davranılıyor; orada anlamadan itaat isteniyor ve gösteriliyor: emrediliyor ama ikna etmekten kaçınılıyor; orada az sayıda ceza var, ama bu az sayıdaki ceza çok sert ve çabucak en sonuncuya, en korkuncuna varılıyor; orada ihanet en büyük suç olarak kabul ediliyor; kötü durumların eleştirisine bile ancak en yürekli-ler cesaret edebiliyor; orada insan yaşamı çok ucuz, ve hırs ço-ğu kez yaşamı tehlikeye sokacak biçime bürünüyor; – tüm bun-ları duyan biri derhal diyecektir ki: “Barbarca, tehlike içinde dolaşan bir toplumun portresi bu.” Belki de birisi ekleyecektir: “Sparta’nın betimlenişi”; bir başkası ise dü-şüncelere dalacak ve burada bizim modern askeriye-mizin betimlendiğini tahmin edecektir, kültürümüzün ve top-lumumuzun ortasında, canlı bir anakronizm olarak, söylendiği gibi, barbarca, tehlike içinde dolaşan bir toplumun imgesi olarak, geçmişin, ölümünden sonraki, günümüzün dişli çarkları için yal-nızca bir fren değerinde olan bir yapıtı olarak. – Bu arada bir kül-tür freni de son derece gereklidir: kültür çok hızla yokuş aşağı ya da bu durumda belki yokuş yukarı gittiğinde.

280.

Bilenlere Daha Fazla Saygı! – Zanaat alanında, ürünlerin ve satıcıların rekabetinde halk yargıç kılınmıştır: oy-sa halkın kesin bir uzmanlık bilgisi yoktur ve malların gö-rüntüsüne göre yargıda bulunur. Bunun sonucunda görü-nüş sanatı (ve belki de lezzet) rekabetin hâkimiyetiyle yüksele-cektir, buna karşılık tüm ürünlerde niteliğin düşmesi gerekecek-tir. Bunun sonucunda, aklın değeri düşmediği sürece, günün bi-rinde bu rekabete bir son verilecek ve yeni bir ilke üstünlüğü ele geçirecektir. Zanaat hakkında yalnızca zanaat ustası yargıda bu-

lunmalıdır, ve kitle, yargılayanın kişiliğine ve dürüstlüğüne inanmalıdır. Buna göre, anonim bir çalışma olmamalı! En azından bir uzman kefil olarak var olmalı ve ürün sahibinin adı bulunmadığında, ya da belirsiz olduğunda, k e n d i adını güvence olarak ortaya koymalıdır. Bir ürünün kelepirligi de sıradan insanlar için bir başka görünüş ve aldatmacadır, çünkü bir nesnenin ne kadar kelepir olduğunu ancak d a y a n ı k l ı l ı ğ ı belirler; oysa buna karar vermek zordur ve sıradan insanların hiç yapamayacağı bir şeydir. – Demek ki: gözü etkileyen ve ucuz olan ne varsa, şimdi o ağırlık kazanıyor, – ve elbette bu da makine işi olacaktır. Yine makine, yani üretimdeki en büyük hızlılığın ve kolaylığın nedeni, s a t ı ş ı e n i y i o l a n çeşidi kayırır: yoksa makineyle büyük bir kazanç elde edilemez; fazla kullanılmayacak ve çoğu kez kapalı duracaktır. Satışı en iyi olan şeyin ne olduğuna ise halk karar verir, söylediğimiz gibi: bunun en aldatıcı, yani önce güzel görünen, sonra kelepir de görünen ürün olması gerekir. Demek ki ürün alanında sloganımız şu olmalı: “Bilenlere daha fazla saygı!”

281.

Kralların Tehlikesi. – Demokrasinin elindedir, hiçbir şiddet yöntemini kullanmadan, yalnızca sürekli uygulanan yasal bir baskıyla, krallığın ve imparatorluğun içini boşaltmak: geride bir sıfır kalıncaya kadar, belki, i s t e n i r s e , kendi başına bir hiç olan, ama doğru tarafa konulduğunda bir sayının etkinliğini on kat çoğaltan bir sıfırın önemliliğiyle. İmparatorluk ve krallık, demokrasinin sade ve işlevsel giysisinde görkemli bir süs olarak kalır, demokrasinin koruduğu, tarihi saygın atalar süslerinin tümünden geriye kalan güzel fazlalık, hatta bizzat tarihin

simgesi, – ve bu biricikliğiyle son derece etkili bir şey, dediğimiz gibi, kendi başına durmaz da doğru yere konulursa. – Kral-lar söz konusu içini boşaltma tehlikesini önlemek için, şimdi sa-vaş h ü k ü m d a r l a r ı unvanlarına dişleriyle tırnaklarıyla sarı-lıyorlar: bunun için savaşımlara, yani demokratik güçlerin yavaş yasal baskısının mola verdiği istisnai durumlara gereksiniyorlar.

282.

Öğretmen Zorunlu Bir Kötülük. – Üretken tin-ler ile aç ve alıcı tinler arasında olabildiğince az kişi bulunmalı! Çünkü aracı kişiler ilettikleri gıdayı bozuyorlar: sonra ara-cılıklarının bedeli olarak kendileri için çok fazla şeyi isti-yorlar, bu da özgün, üretken tinlerden alınıyor: yani ilgi, hay-ranlık, zaman, para ve başka şeyler. – Demek ki: ö ğ r e t m e n i en azından zorunlu bir kötülük olarak görmeli, tıpkı tüccar gi-bi: olabildiğince kü ç ü k tutulması gereken bir kötülük! – Na-sıl ki şimdi Alman durumlarındaki sıkıntının ana nedeni, birçok kişinin ticaret yaparak yaşamak ve iyi yaşamak (yani üreticilerin fiyatlarını olabildiğince düşürmeye ve tüketici fiyatlarını olabil-diğince yükseltmeye çalışarak, her iki tarafın olabildiğince bü-yük zarar görmesinden yarar sağlamak) istemesiyse: elbette tin-sel sıkıntının başlıca nedeninin de öğretmen bolluğu olduğu kabul edilecektir: onların yüzünden bu kadar az ve bu kadar kö-tü öğrenilmektedir.

283.

Saygı Vergisi. – Tanıdığımız, saygı duyduğumuz, bizim için bir şey yapan ve çalışan birisine, ister hekim olsun isterse sa-

natçı ya da zanaatçı, elimizden geldiğince çok, hatta çoğu kez servetimizi de aşan bir ücret öderiz: buna karşılık, insan tanımadığı birine olabildiğince az para verir; burada herkesin bir karış toprak için kavga ettiği ve kavga çıkardığı bir savaş vardır. Tanıdığımız kişinin işinde bize göre bedeli ödenemeyecek bir şey, çalışmasına bizim yüzümüzden eklediği duygu ve buluş vardır: bu duyguyu, kendimizce bir tür fedakarlık yapmaktan başka türlü dile getiremeyiz. – En ağır vergi, saygı vergisidir. Rekabet ne kadar egemen olur ve ne kadar çok yabancılardan satın alınır, yabancılar için çalışılırsa, bu vergi de o kadar düşük olur; bu arada özellikle insanlar-daki ruhsal-ilişkinin yüksekliğinin ölçütünü oluşturur.

284.

Gerçek Barışın Aracı. – Şimdi hiçbir hükümet, yeri geldiğinde fetih arzularını tatmin etmek için bir ordu beslediğini itiraf etmeye yanaşmıyor; sözde savunmaya yarıyormuş bu ordu. Kendilerine avukat olarak da, meşru müdafaaaya izin veren ahlakı seçiyorlar. Oysa bunun anlamı: kendimize ahlaklılığın, devletimiz meşru müdafaa araçlarını düşündüğüne göre, saldırgan ve fetih meraklısı olduğu düşünülmesi gereken komşu devlete de ahlaksızlığın yakıştırıldığıdır; ayrıca, bir orduya neden gereksin-digimize getirdiğimiz açıklamayla, tıpkı bizim devletimiz kadar, saldırı arzusunu yadsıyan ve kendi açısından da orduyu yalnızca meşru müdafaa amacıyla besleyen komşu devletin, masum ve beceriksiz bir kurbana hiç savaşımadan baskın vermek isteyen ikiyezli ve kurnaz bir suçlu olduğunu da ilan etmiş oluyoruz. Şimdi tüm devletler birbirlerine karşı böyle bir konumdalar: komşunun kötü niyetli, kendilerinin de iyi niyetli olduğunu var-

sayıyorlar. Ne ki bu varsayım insanlıktan uzaktır, savaş kadar, hatta savaştan daha da kötüdür: aslında savaşların nedeni ve davetiyesidir, çünkü söylendiği gibi, komşuya ahlaksızlık isnat eder ve böylelikle düşmanca anlayışı ve eylemi kışkırtıyor gibidir. Ordunun bir meşru müdafaa aracı olduğu öğretisine de, fethetme arzularına olduğu kadar tövbe edilmelidir. Ve belki de büyük bir gün gelecek, savaşlarla ve zaferlerle, en üst düzeyde askeri düzen ve askeri zekâ eğitimiyle öne çıkan ve bunlara en büyük kurbanları vermeye alışmış olan bir halk, gönüllü olarak şöyle seslenecektir: “Kılıçları parçalıyoruz” – ve tüm ordusunu en küçük birimine dek dağıtacaktır. En silahlı olduğu sırada bir duygu yüksekliğinden dolayı kendini silahsız¹ kılmak, – budur gerç ek barışın aracı ve her zaman bir zihniyet barışına² dayanmak zorundadır: şimdi tüm ülkede kol gezen sözümona silahlı barış ise, zihniyet barışsızlığıdır, kendisine ve komşusuna güvenmez ve yanı nefretten, yanı korkudan ötürü, silahları bırakmaz. Nefret etmek ve korkmaktansa, yok olmak daha iyi, kendinden nefret ettirmek ve korkutmaktansa, yok olmak iki kere daha iyi, – bu olmalıdır en yüce düsturu, her bir devlet toplumunun! – Bilindiği gibi, bizim sevgili liberal halk temsilcilerimizin insanların doğası üzerinde oturup düşünecek zamanları yok; olsaydı, “askeri gücün yavaş yavaş azaltılması” için çalışmakla, boşuna çalıştıklarını bilirlerdi. Dahası: ancak bu türden bir yokluğun en üst düzeyde olduğu yerde, burada tek yardımcı olabilecek tanrı türü de en yakındadır. Savaş zaferleri-ağacı yalnızca bir vuruşta, bir yıldırım çarpmasıyla yok edilebilir: ne var ki yıldırım, biliyorsunuz ya, buluttan³ gelir – ve yukandan. –

Mülkiyet Adaletle Dengelenebilir Mi? – Mülkiyetin adaletsizliği güçlü bir biçimde duyumsandığında –büyük saatin akrebi yine bu noktayı gösteriyor–, bunun çaresi olarak iki ilaç anılır: önce iyi bir bölüşüm, ve sonra da mülkiyetin ortadan kaldırılışı ve mülkün topluluğa geri dönüşü. Çalmayacaksın dediği için kadim Yahudi'ye kuzan sosyalistlerimizin gönlünde ikinci çare yatmaktadır. Onlara göre yedinci yasa, sahip olmayacaksın, biçiminde olmalıdır. – Birinci reçeteye uyan denemeler Antik Çağ'da gerçi hep küçük ölçeklerde de olsa sık sık yapılmıştır, ama bize hâlâ ders verebilecek bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. "Eşit topraksızlar" demek kolaydır; oysa bu sırada gerekli olan kopma ve ayrılma yüzünden, ata yadigâr mülkün yitirilmesi yüzünden ne büyük bir burukluk doğmakta, ne kadar çok dindarlık incinmekte ve feda edilmektedir! Sınır taşları alt üst edildiğinde, ahlaklılık da alt üst edilmiş olur. Ve yeniden, gerçekten eşit iki topraksız hiçbir zaman olmadığı için; ve olsa bile, insan komşusuna duyduğu hasetten, onun eşit olduğuna inanamayacağı için; yeni mülk sahipleri arasında ne çok yeni burukluk, ne çok kıskançlık ve çekememezlik yaşanacaktır. Ve daha kökünden zehirlenmiş ve sağlıksız bu eşitlik ne kadar sürecektir! Birçok soyda, kimi yerde miras yoluyla beş kafaya bir hisse, kimi yerde de bir kafaya beş hisse düşmüştür: katı miras yasalarıyla bu dengesizliklerin önlenmesi durumunda gerçi hâlâ eşit topraksızlıklar olurdu, ama bu arada akrabalarına ve komşularına haset etmekten ve tüm düzenin bozulmasını istemekten başka bir şeye sahip olmayan yoksullar ve hoşnutsuzlar da olurdu. – İkinci reçeteye göre, mülkiyet topluluğa geri verilir ve bireyler geçici kiracılar yapılırsa, tarlalar bozulur. Çünkü insan

yalnızca bir süreliğine sahip olduğu her şeye karşı özensiz ve özverisizdir; ona karşı bir haydut ya da hain bir savurgan gibi sömürücü davranır. Bencilliğin mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla ortadan kalkacağını söyleyen Platon'a, ona bencilliğin ortadan kalkmasıyla birlikte insanlarda dört ana erdemin de kalmayacağı yanıtı verilebilir, – söylemek gerekir ki: en berbat veba bile bir gün kibrin elinden gitmesi kadar zarar veremez insana. Kibir ve bencilik olmadıkça -- nedir ki insan erdemleri? Lafı dolaştırmadan söylemek gerekirse, sadece adları ve maskeleridir kibrin ve bencilliğin. Platon'un şimdi hâlâ sosyalistler tarafından söylenen ütöpik temel ezgisi, insanlar hakkındaki eksik bilgiye dayanmaktadır: Platon'da ahlaksal duyguların tarihi, insan ruhunun yararlı iyi özelliklerinin kökeninin kavranışı eksikti. Platon da, Antik Çağ'ın tümü gibi, ak ve karaya inanır gibi inanıyordu iyi ve kötüye: yani iyi ve kötü insanların, iyi ve kötü özelliklerin radikal bir farklılığına inanıyordu. – Mülkiyetin bundan böyle daha çok güven uyandırması ve daha ahlaklı olması için, küçük servete giden tüm çalışma yolları açık tutulmalı, ama zahmetsizce, aniden zenginleşme engellenmelidir; büyük servetin yığılması için elverişli olan tüm ulaşım ve ticaret dalları, özellikle de para ticareti özel kişilerin ve şirketlerin ellerinden alınmalı – çok fazla şeye sahip olanlara ve hiçbir şeye sahip olmayanlara herkes için tehlikeli varlıklar gözüyle bakılmalı.

286.

İşin Değeri. – İşin değeri, bunun için ne kadar zaman, çaba, iyi ya da kötü niyet, zorlama, buluş yeteneği ya da tembellik, dürüstlük ya da sahtelik harcandığına göre belirlenecek olursa, bu değer asla a d il olamaz; çünkü kişinin terazinin ke-

fesine bir bütün olarak konulması gerekir ki, bu da olanaksızdır. Burada “yargılamayın!” demek gerekir. Oysa adalet çağrısını şimdi emeğe biçilen değerden hoşnut olmayanlardan duyuyoruz. Düşünmeye devam edilirse, her kişinin kendi ürünü, kendi emeği açısından sorumsuz olduğu görülür: demek burada asla bir yararlılık sonucu çıkarılamaz, her iş kuvvetlerin ve zayıflıkların, bilgilerin ve arzuların şu ya da bu zorunlu takımlanışında olması gerektiğine göre iyi ya da kötüdür. Çalışıyor oluşu işçinin arzusuna bağlı değildir; nasıl çalıştığına da bağlı değildir. Yalnızca dar ve geniş yarar görüş açıları, işe değer biçilmesini yaratmışlardır. Şimdi adalet dediğimiz şeyin, burada yalnızca o anı dikkate alan ve fırsattan yararlanan değil, tüm durumların kalıcılığını düşünen, ve bu yüzden işçinin esenliğini, bedensel ve ruhsal hoşnutluğunu da –böylelikle işçi ve gelecek kuşakları bizim gelecek kuşaklarımız için de çalışsınlar ve tek bir insan ömründen daha uzun zaman dilimleri boyunca güvenilir olsunlar diye– dikkate alan son derece incelmış bir yararlılık olarak tam sırasıdır. İşçilerin sömürülmesi, şimdi kavradığımız gibi, bir aptallıktı, bedelini geleceğin ödediği bir kaçak-inşaattı, toplumun tehlikeye sokulmasıydı. Şimdi handiyse savaştayız: ve her halükarda, barışı korumanın, anlaşmalar yapmanın ve güveni sağlamanın maliyetleri daha da büyük olacaktır; çünkü sömürücülerin budalalığı çok büyük ve uzun süreliydi.

287.

Toplum-Bedeninin İncelenmesi Üzerine. – Şimdi Avrupa’da, özellikle de Almanya’da ekonomi ve politika okumak isteyen biri için, en kötü şey, kurallar yerine gerçek durumları örnekleyerek açıklamak, istisna ya da geçiş ve so-

nuç aşamalarını örnekleyerek açıklamaktır. Bu yüzden gerçekten var olanın ötesini görmeyi öğrenmek ve örneğin bakışları Kuzey Amerika'ya kadar uzağa çevirmek gerekir, – i s t e – n i r s e toplumsal bedenın başlangıçsal ve normal devinimlerinin hâlâ gözle görülebileceği ve ziyaret edilebileceği yere, – oysa Almanya'da zor tarihsel incelemeler ya da, söyledigimiz gibi, bir dürbün gereklidir bu iş için.

288.

Makine Ne Bakımdan Aşağılar. – Makine kişisel değildir, bir parça işin gururunu, makine işi olmayan her işe yaşıyan bireysel iyi ve hatalı yönünü alır, – yani bir parça insanlığı. Eskiden zanaat ürünlerinin satın alınması, markalarıyla çevrili olduğumuz kişilerin mükafatlandırılmasıydı: eşyalar ve giysiler böylelikle karşılıklı değer vermenin ve kişisel ciddiyetin simgesi olmuştu, oysa şimdi anonim ve kişisel dışı bir köleliğin ortasında yaşıyor gibiyiz. – Çalışmanın kolaylaştırılmasını pahalıya satın almamalı.

289.

Yüz Yıllık Karantina. – Demokratik kurumlar, tiranca arzuların eski vebasına karşı karantina-tesisleridir: bu halleriyle çok yararlı ve çok sıkıcıdırlar.

290.

En Tehlikeli Yandaş. – En tehlikeli yandaş, yokluğu tüm partiyi yok edebilecek olandır: yani en iyi yandıştır.

291.

Yazgı Ve Mide. – Jokeyin karnındaki, gereğinden fazla ya da eksik bir dilim tereyağlı ekmek, bazen yarışların ve bahislerin sonucunu belirler, yani binlerce insanın şansını ya da şanssızlığını. – Halkların yazgısı hâlâ diplomatların midesine bağlı olduğu sürece, diplomatların midesi her zaman vatanseverce bir sıkışmanın nesnesi olacaktır. Quousque tandem¹ –

292.

Demokrasinin Zaferi. – Şimdi tüm politik güçler, kendilerini güçlendirmek için, sosyalizmden duyulan korkuyu sömürmeye çalışıyorlar. Ama uzun vadede yine de tek başına demokrasi kârlı çıkacak bundan: çünkü tüm partiler şimdi “halk”a yağcılık yapmak, ona her türden kolaylıklar ve özgürlükler sunmak zorundalar ki, böylece sonunda halk iktidarsızlaşsın. Halk, mülkiyet edinmenin değiştirilmesi öğretisi olarak sosyalizme en uzak kesimdir: ve meclisinin büyük çoğunlukları aracılığıyla vergileri artırma gücü kazandığında, gelire göre kademeli olarak yükselen vergi aracılığıyla kapitalist, tüccar ve borsacılar krallığını sıkıştıracak ve sosyalizmi atlatılmış bir hastalık gibi unutabilecek bir orta sınıfı zamanla oluşturacaktır. – Bu yayılan demokratikleşmenin pratik sonucu, öncelikle her bir halkın, coğrafi amaçlara uygun olarak sınırlandırılmış bir kantonun konumuna ve özel ayrıcalıklarına sahip olduğu bir Avrupa halklar birliği olacaktır: bu sırada, şimdiye kadarki halkların tarihsel anıları pek hesaba katılmayacaktır, çünkü bu anıların hürmetli anlamı, demokratik ilkenin yenilik düşkünü ve

deneme meraklısı iktidarında yavaş yavaş kökünden temizlenmiş olacaktır. Bu arada sınırlarda gereklilik oluşturan düzeltmeler, herhangi bir sararmış geçmişin belleğinin değil, büyük kantunun ve aynı zamanda birliğin genelinin yararına olacak şekilde yapılacaktır; bu düzeltmelerin yapılacağı görüş açılarını bulmak, aynı zamanda kültür araştırmacısı, tarımcı ve ulaşımdan anlayan kişiler olmaları gereken ve arkalarına orduları değil, gerekçeleri ve yararlılıkları alan, geleceğin diplomatlarının görevi olacaktır. Ancak bundan sonra dış politika, iç politikayla ayrılmaz bir biçimde bağlanmış olacaktır: oysa şimdi ikincisi, gururlu efendisinin peşinden gitmekte ve birincisinin hasadından arta kalan başakları toplamaktadır sepetçiklere.

293.

Demokrasinin Hedefi Ve Aracı. – Demokrasi, olabildiğince çok kişiye bağımsızlık sağlamak ve onu güvencelemek ister, görüşlerin, yaşam tarzının ve iş sahibi olmanın bağımsızlığını. Bu nedenle hem mülksüzlere hem de gerçek zenginlere siyasal oy hakkı tanımak zorundadır: demokrasinin işlevini hep yeniden sorguladıkları için sürekli onları ortadan kaldırmaya çalışmak zorunda olan, caiz olmayan iki sınıftır bunlar. Ayrıca, partilerin örgütlenmesini hedefliyor görünen her şeyi engellemesi gerekir. Çünkü söz konusu üç anlamdaki bağımsızlığın en büyük üç düşmanı çulsuzlar, zenginler ve partilerdir. – Demokrasiden gelecekteki bir şey olarak söz ediyorum. Şimdi den bu adı taşıyan şeyin ise, eski yönetim biçimlerinden tek farkı, yeni atlarla yol almasıdır: yollar hâlâ eski yollardır, tekerlekler de eski tekerlekler. – Halkın esenliğinin bu at arabasındaki tehlike gerçekten azalmış mıdır?

294.

Temkinlilik Ve Başarı. – Aslında erdemlerin erdemi, onların en büyük anası ve kraliçesi olan, büyük temkinlilik erdemi, sıradan yaşamda her zaman başarıyla taçlanmaz: ve yalnızca başansı uğruna bu erdemin kapısını çalmış olan bir talip-li, kendini aldatılmış hissedecektir. Bu erdem, p r a t i k insanlar arasında kuşkulu kabul edilir ve kalleslikle ve ikiyüzlü sinsilikle karıştırılır: buna karşılık belirgin bir biçimde temkinlilikten uzak olan birisi, – derhal hamle yapan ve orada bir yanlış hamle de yapan bir adam, kendisinin temiz yürekli, güvenilir bir arkadaş olduğu önyargısına sahiptir. Bu yüzden pratik kişiler, temkinli kişiyi sevmezler, böyle birinin kendileri için bir tehlike olduğunu düşünürler. Öte yandan temkinli kişinin ürkek, tutuk, kılık kırk yarıcı olduğu kabul edilir kolaylıkla, – özellikle de pratik olmayan ve ehli keyif kişiler, tam da kendileri gibi, ticareti ve ödevlerini düşünmeden, kaygısızca yaşamadığı i ç i n , rahatsız edici bulurlar onu: onların arasında vicdanlarının ete kemiğe bürünmüş hali gibi dolaşır, ve onu gördüklerinde günleri kararır. Bu yüzden temkinli kişi başarıdan ve herkesin sevdiği birisi olmaktan uzak kalırsa, şöyle avutmalıdır kendini: “Bu kadar yüksek işte, insanlar arasındaki en değerli mülke sahip olmanın bedeli olarak ödemem gereken v e r g i l e r , – değer buna!”

295.

Et In Arcadia Ego¹. – Aşağıya baktım tepeliklerin üzerinden, sütlü yeşil bir göle doğru, yaşlı ciddi ladinlerin arasından: etrafımda her çeşidinden kaya parçaları, zemin çiçeklerden ve otlardan rengârenk. Önümde bir sürü deviniyor, uzuyor

ve yayılıyordu; inekler tek tek ve daha uzakta gruplar halinde, en keskin akşam ışığında, ıgneyapraklıların yanbaşımda; ötekiler daha yakında, daha karanlık; her şey sakin ve akşam doygunluğu içinde. Saat beş buçuk sularındaydı. Sürünün boğası beyaz beyaz köpüren dereye girmişti ve yavaş yavaş direnerek ve boyun eğerek, derenin aşağı doğru akışını izliyordu: bundan kendince müthiş zevk alıyordu anlaşılan. Koyu kahverengi, Bergamo² kökenli iki yaratık çobanlık ediyordu: kız hemen hemen bir erkek çocuk gibi giyinmişti. Solda geniş orman kuşakları üzerinde kayalık sırtlar ve karlı alanlar, sağda buz kaplı muazzam iki sivri, benden yüksekte, güneşin tutsüsünün örtüsünde yüzüyor gibi, – hepsi büyük, sessiz ve parlak. Tüm bu güzellik ürpermeye, vahyediliş anına sessizce tapınmaya neden oluyordu; ister istemez, sanki daha doğal bir şey olamazmış gibi, (özleyen, bekleyen, ileriye ya da geriye bakan hiçbir şeyi içermeyen) bu temiz, keskin ışık dünyasının içine Yunan kahramanlarını yerleştiriyordu insan; Poussin³ ve öğrencileri gibi duyumsamak gerekiyordu: kahramanca ve hem de pastoral. – Tek tek insanlar böyle y a ş a m ı ş l a r d ı da, dünya içindeki kendilerini ve kendi içlerindeki dünyayı sürekli böyle d u y u m s a m ı ş l a r d ı , ve aralarında en büyük insanlardan biri, kahramanca-pastoral bir felsefe yapma tarzını bulan kişi de vardı: Epikuros.

296.

Hesaplamak Ve Ölçmek. – Birçok şeyi görmek, birbirleriyle enine boyuna karşılaştırmak, birbirlerine göre artılarını eksilerini hesaplamak ve onlardan hızlı bir sonuca, oldukça kesin bir toplama varmak, – budur büyük politikacıyı, komutanı, tüccarı oluşturan: – yani bir tür zihinden hesaplama hızı. B i r

konuyu görmek, onun içindeki biricik eylem güdüsünü, diğer tüm eylemlerin yargıcını bulmak, kahramanı da, fanatığı de oluşturan budur, – yani bir ölçütle ölçme becerisi.

297.

Zamansız Görmek İstememek. – Bir şey yaşanıldığı sürece, yaşantılanana boyun eğmeli ve gözleri kapamalı; yani hemen burada gözlemciyi oynamamalı. Yoksa, yaşantının iyi hazmedilmesine engel olunur: bir bilgelik yerine bir hazımsızlık kalır geriye.

298.

Bilgelerin Pratiginden. – Bilge olmak için, belirli yaşantıları yaşantılamayı istemek, yani onların ağzından içeri yürümek gerekir. Çok tehlikelidir elbette bu; bazı “bilgeler” yutulurlar bu sırada.

299.

Tin Yorgunluğu. – Zaman zaman insanlara karşı aldırışsız ve soğuk oluşumuz, katılık ve karakter eksikliği olarak yorumlansa da, çoğu kez yalnızca tin yorgunluğudur: bu durumdayken başkaları, ve kendimiz de, bize önemsiz ya da can sıkıcı gelir.

300.

“Bir Şey Gerekli.” – Akıllı olduğunda, yalnızca

gönlünü ferah tutmaya bakmalı. – Ah, diye ekledi birisi, akıllıysa kişi, bilge olmaya bakmalı en iyisi.

301.

Aşkın Bir Kanıtı. – Birisi dedi ki: “İki kişi hakkında asla enikonu düşünmedim: onlara duyduğum sevginin kanıtıdır bu.”

302.

Kötü Argümanlar Nasıl İyileştirmeye Çalışılır. – Kimileri, kötü argümanlarının ardından kendi kişiliğinden de bir parça salar ortaya, böylelikle doğru rotayı bulacaklar ve düzgün ve iyi argümanlara dönüşeceklermiş gibi; tıpkı bowling oynayanların, topu attıktan sonra, jestlerle ve yön göstermelerle, topu doğru yöne sokmaya çalışmaları gibi.

303.

Yasalara Uygunluk. – Kişinin yasalar ve mülkiyet açısından bir örnek-insan olması yetmez; örneğin bir erkek çocukken, yabancı bahçelerden hiç meyve aşırırmamış, erkek olarak biçilmemiş çimlerin üzerinde yürümemiş olması, – bilindiği gibi bu tür örnek oluşun kanıtını büyük şeylerden daha iyi verdikleri için, küçük şeyleri saydık. Henüz yetmez bu kadar: kişi ancak bir “toplum”un, bir insan-yumagının ahlaklılık derecesine varmaya yetkin olduğunda bir “tüzel kişi”dir.

304.

İnsan! – Nedir ki en kibirli insanın kibirliliği, en mütevazı insanın kendini doğada ve dünyada “insan” olarak hissettişindeki kibirlilik karşısında!

305.

En Gerekli Jimnastik. – Küçük çapta kendine hâkim olmanın eksikliği yüzünden, büyük çapta kendine hâkim olma yeteneği kınılır. Hiç olmazsa bir kez küçük bir şeyde başarısız olunmayan her gün kötü kullanılmıştır ve bir sonraki gün için bir tehlikedir: kişi kendi kendisinin efendisi olma sevincini korumak istiyorsa, bu jimnastik kaçınılmazdır.

306.

Kendini Yitirmek. – Kişi kendini bir kez bulduğunda, zaman zaman yitirmeyi de bilmelidir – ve sonra yine bulmayı: eğer ki bir düşünürse. Çünkü her zaman bir kişiye bağlı olmak sakıncalıdır düşünür için.

307.

Veda Etmek Ne Zaman Gerekli. – Bilmek ve ölçmek istediğin şeylere veda etmelisin, en azından bir süreliğine. Ancak şehirden uzaklaşırsan görürsün, kulelerin binaların üzerinden ne kadar yükseğe uzandığını.

308.

Öğlen. – Yaşamının sabahı eylemli ve fırtınalı geçmiş kişi, yaşamın öğleninde, aylar ve yıllar sürebilecek tuhaf bir dinginlik tutkusuna kapılır. Çevresi sessizliğe bürünür, sesler uzaktan ve daha uzaktan gelir; güneşin ışınları dik iniyordur ona. Ormanda saklı kalmış bir çimenlikte, büyük Pan'ın uyuduğunu görür; doğadaki her şey Pan'la birlikte uykuya dalmıştır, bir bengilik anlatımı vardır yüzünde – ona öyle gelmektedir. Hiçbir şey istemez, hiçbir şey için endişelenmez, yüreği sakindir, yalnızca gözü canlıdır, – açık gözlerle bir ölümdür bu. Bu sırada, daha önce hiç görmediği birçok şeyi görür insan, ve gördüğü sürece her şey bir ışık ağıyla sarılmış ve adeta bu ağa gömülmüştür. Kendini mutlu hisseder bu sırada, ama ağır, ağır bir mutluluktur bu. – Sonunda ağaçlarda rüzgâr ayaklanır, öğlen sona ermiştir, yaşam yeniden çeker onu kendine: gözü kapalı yaşam, ardından sükun eder mayiyeti: arzu, hile, unutmama, tadını çıkarma, yok etme, geçicilik. Ve böyle çöker akşam, sabahtan daha fırtınalı ve daha eylem dolu. – Asıl eylemci insana, daha uzun süren bilme durumları adeta tekinsiz ve hastalıklı görünürler, ama nahoş değil.

309.

Kendini Bir Ressamdan Sakınmak. – Bir portrede, bir insanın yetkin olduğu en dolu anlatımı ve anı açığa çıkarmış ve tuvale geçirmiş büyük bir ressam, gerçek yaşamda o insanla bir kez daha karşılaşır, hemen hemen her zaman yalnızca bir karikatür gördüğüne inanacaktır.

310.

Yeni Yaşamın İki Temel İlkesi. – Birinci ilke: kişi yaşamı en kesin, en kanıtlanabilir olana doğru kurmalı: şimdiye kadar yapıldığı gibi, en uzak olana, en belirsiz, ufuğu ve bulutu andırana doğru değil. İkinci ilke: kişi yaşamını kurmadan ve ona kesin bir yön vermeden önce, en yakın ve yakın olanın, en kesin ve daha az kesin olanın sıralamasını saptamalı.

311.

Tehlikeli Fevriyetlik. – Yetenekli ama üşengeç insanlar, arkadaşlarından biri sıkı bir işi tamamladığında hep biraz fevri görünürler. Kıskançlıklarını depreşir, kendi tembelliklerinden utanırlar – ya da daha çok, çalışkan arkadaşın kendilerini şimdi eskisinden daha çok aşağılamasından korkarlar. Bu ruh hali içinde yeni yapıtı eleştirirler – ve eleştirileri, yapıt sahibinin büyük şaşkınlığıyla, bir intikama dönüşür.

312.

Yanılsamaların Bozulması. – Yanılsamalar elbette pahalı eğlencelerdir: ama yanılsamaların bozulması daha da pahalıdır – kimi insanlar için yadsınamaz bir biçimde bir eğlence olarak düşünülürse.

313.

Bilgenin Tekdüzeligi. – Kimi zaman soru olma yolunda donup kalmış bir şaşkınlık anlatımı vardır ineklerin yü-

zünde. Buna karşılık, daha yüksek zekânın gözlerinde nil admirari¹ serilidir, bulutsuz gökyüzünün tekdüzeliği gibi.

314.

Uzun Süre Hasta Olmamak. – Uzun süre hasta olmaktan sakınılmalı: yoksa, seyirciler bildik merhamet gösterme ödevi yüzünden, bu durumu uzun süre sürdürmekte zorlandıkları için sabırsızlaşırlar – ve sonra vardıkları sonuçla doğrudan doğruya karakterinizi suçlamaya başlarlar: “Hak ediyorsunuz siz hasta olmayı, ve bizim merhamet göstererek kendimizi daha fazla yormamıza gerek yok.”

315.

Kendinden Geçene Göz Kırpmak. – Coşkuya kapılmak ve kendini kolayca yukarıya çıkarmaktan hoşlanan kişi, fazla ağır olmamaya bakmalı, yani örneğin çok şey öğrenmemeli ve özellikle kendini bilimle doldürmeme. Bilim ağırlaştırır! – kendinize dikkat edin, kendinden geçenler!

316.

Kendini Gafil Avlamayı Bilmek. – Kendini olduğu gibi görmek isteyen, elinde meşaleyle, kendini gafil avlamayı bilmeli. Çünkü bedensel olanda durum nasılsa, tinsel olanda da aynadır: aynaya bakmaya alışkın olan, hep unuttur çirkinliğini: ancak ressam aracılığıyla yeniden edinir bu izlenimi. Ne var ki, resme de alışır ve ikinci kez unuttur çirkinliğini. – İnsanın değiştirilemez-çirkin olana katlanamayışı genel yasasına uygundur

bu: bir an dışında; unuttur onu ya da her durumda yadsır. – Ahlakçılar, hakikatlerini sunabilmek için o anı hesaplamalıdır.

317.

Görüşler Ve Balıklar. – Balıkların sahibi olduğu kadar sahiptir görüşlerine kişi, – elbette bir balık gölüne sahip olduğu sürece. Balık tutmaya gitmeli ve şansı yaver gitmelidir, – sonra elindedir balıkları, görüşleri. Burada canlı görüşlerden, canlı balıklardan söz ediyorum. Diğerleri ise yetinirler, sahip oldukları fosil koleksiyonuyla – ve kafalarındaki “kanılarla”. –

318.

Özgürlük Ve Özgürsüzlük Belirtisi. – Zorunlu gereksinimlerini yetersiz de olsa olabildiğince kendi başına karşılamak, tinin ve kişiliğin özgürlüğü doğrultusundadır. Aralarında gereksizlerin de bulunduğu birçok gereksinimi, başkalarının ve olabildiğince eksik karşılamasına izin vermek, – özgürsüzlüğe eğitir. İçine ve dışına giydiği her şeyi kendisi dokumuş, kendisi dikmiş olan sofist Hippias, böylelikle tinin ve kişiliğin en üst özgürlüğü doğrultusuna karşılık düşer. Her şeyin aynı ölçüde iyi ve mükemmel işlenmiş oluşu değildir önemli olan: gurur en yıpranmış yerleri bile onarır.

319.

Kendine İnanmak. – Günümüzde, kendine inanan herkesten kuşku duyuluyor; eskiden kendine inandırmaya yetiyordu oysa. Şimdi inanılır olmanın reçetesi şöyle: “Kendine

acıma! Kendi görüşüne inandırıcı bir ışık düşürmek istiyorsan, kendi kulübeni tutuştur önce!"

320.

Hem Daha Zengin Hem Daha Yoksul. – Bir insan tanıyorum, daha çocukluğunda alışmıştı insanların entelektüelliği, yani tinsel olaylar bağlamındaki gerçek özverileri, doğru kabul edileni bencillikten uzak bir biçimde tercih etmeleri ve benzeri özellikleri hakkında iyi düşünmeye, buna karşılık kendi kafası (yargıları, belleği, çabuk karar verme yeteneği, hayal gücü) hakkında mütevazı, hatta düşük kavramlara sahip olmaya. Başkalarıyla kıyasladığında hiçliyordu kendini. Ancak, yılların akışı içinde önce bir defa ve sonra yüzlerce defa mecbur kaldı, bu konuda farklı düşünmeye, – kendi neşesi ve hoşnutluğu için, diye düşünülebilir. Aslında pratikte bunun da biraz payı vardı; ama "onun bir defasında söylediği gibi, en acısından bir acı eklenmişti, daha önceki yaşamımda bilmediğim: çünkü insanları ve kendimi tinsel gereksinimler bakımından daha adil bir biçimde değerlendirdiğinden beri, tinim daha az işe yarar görünüyor bana; bununla henüz bir iyilik yapamayacağıma inanıyorum, çünkü ötekinin tını almasını bilmiyor onu: şimdi hep önümde görüyorum, yardıma hazır olan ile yardıma muhtaç olan arasındaki uçurumu. Bu yüzden eziyet veriyor bana, kendi tinime tek başıma sahip olma ve ondan yalnız başıma tat alma zorunluluğu, tat alınabilir olduğu sürece. Ne ki, vermek daha mutludur sahip olmaktan: nedir ki en zengin kişi, bir çölün ıssızlığında!"

321.

Nasıl Saldırmalı. – İnsanların bir şeye inanmalarını ya da inanmamalarını sağlayan gerekçeler, en nadir insanlarda, olabileceklerinden daha güçlüdür. Genellikle inancı biraz sarsmak için, saldırının en ağır topunu hemen öne çıkarmak hiç de gerekmez; birçok durumda, saldırıyı bir parça gürültüyle gerçekleştirmek hedefe ulaştırır: bunun için bayram fişekleri yeterlidir çoğu kez. Çok kibirli kişilere karşı da en ağır saldırı çehresini takınmak yeter: çok ciddiye alındıklarını görürler – ve seve seve teslim olurlar.

322.

Ölüm. – Ufukta kesin ölümün görünmesi, her yaşama değerli, güzel kokan bir kaygısızlık damlası karıştırabilirdi – oysa siz harika eczacı-ruhlar, bunu kötü kokan bir zehir damlası haline getirdiniz, tüm yaşamı iğrenç kılan!

323.

Pişmanlık. – Asla pişmanlığa yer vermemeli, hemen demeli ki: bir aptallığa bir ikincisini eklemek olur bu. – Zarara yol açıldıysa, iyiliğe yol açmayı düşünmeli. – Eylemleri yüzünden cezalandırılan kişi, böylelikle şimdiden bir iyiliğe yol açtığı duygusuyla katlanmalı cezaya: başka kişilerin aynı aptallığa düşmekten caydırılmış olmasıyla. Cezalandırılan her kötülükçü, insanlığın iyilikçisi olarak hissedebilir kendini.

324.

Düşünür Olmak. – Gününün en az üçte birini tutkular-
lardan, insanlardan ve kitaplardan uzak geçirmeyen biri, nasıl
bir düşünür olabilir ki?

325.

En İyi İlaç. – Ara sıra biraz sağlık, en iyi ilacıdır hastaların.

326.

Dokunma! – Bir sorunu, onu çözmek yerine, bu sorunla
ilgilenmek isteyen herkes için dolaştıran ve daha zor çözülür kı-
lan korkunç insanlar vardır. Çivinin başına isabet ettiremeyen-
den onu hiç eline almaması rica edilmeli.

327.

Unutulmuş Doğa. – Doğadan söz ediyoruz ve kendi-
mizi unutuyoruz bu arada: biz kendimiz doğayız, quand même!
–. Dolayısıyla doğa, onun adını anarken hissettiğimiz şeyden
çok farklı bir şeydir.

328.

Derinlik Ve Can Sıkıcılık. – Derin insanlarda da
derin kuyularda olduğu gibi uzun sürer, içine düşen bir şeyin
dibe ulaşması. Genellikle uzun süre beklemeyen izleyiciler, ko-
layca düşünürler bu tür insanların durgun ve sert olduğunu – ya

da aynı zamanda can sıkıcı.

329.

Kendine Güven Vermenin Zamanı. – Bizim yeteneğimize aykırı bir tinsel yöne saparsınız; bir süre savaşınız taşkınlarla ve rüzgârla, aslında kendi kendimizle; ortaya koyduğumuz şey gerçek bir sevinç hissettirmez bize, bu başarılarda çok zarara uğradığımızı düşünürüz. Hatta verimliliğimizden, geleceğimizden de kuşku duyarız, zaferin ortasında belki de. Sonunda, sonunda yön değiştiririz – ve şimdi rüzgâr bizim yelkenimize üflemede ve bizim seyir yolumuzda itmektedir bizi. Ne mutluluk! Kendimizi ne kadar da zaferden emin hissederiz! Şimdi biliyoruzdur, ne olduğumuzu ve ne istediğimizi, şimdi güven veririz kendimize ve hakkımız vardır buna – bilen kişi olarak.

330.

Hava Kahinleri. – Nasıl ki yükseklerdeki rüzgârların nereye doğru estiklerini bulutlar belli ediyorsa bize, en hafif ve en özgür tinler de yönleriyle önceden bildirirler havanın nasıl olacağını. Vadideki rüzgâr ve bugünün piyasasındaki görüşler, neyin geleceğini değil, neyin geçtiğini gösterirler.

331.

Sürekli Hızlandırma. – Yavaş yavaş başlayan ve bir konuya zor dahil olan kişiler, daha sonra bazen sürekli hızlanma özelliğine sahiptirler, – öyle ki sonunda hiç kimse bilemez, akıntının onları daha nereye sürükleyeceğini.

332.

İyi Üçlü. – Dinginlik, büyüklük, güneş ışığı, – bu üçü bir düşünürün arzuladığı, kendisinden de beklediği her şeyi kapsar: umutlarını ve ödevlerini, entelektüel, ahlaksal ve gündelik yaşamdaki, hatta konutunun manzarasındaki taleplerini. Bu üçlüye önce yüceltici, sonra dinlendirici, üçüncü olarak da aydınlatıcı düşünceler karşılık düşer, – dördüncü olarak ise, bu üç nitelikte de payı olan, onlarda dünyevi olan her şeyin nurlandığı düşünceler: büyük neşe üçlemesinin hüküm sürdüğü ülkedir burası.

333.

“Hakikat” Uğruna Ölmek. – Görüşlerimiz uğruna yaktırmayız kendimizi: o denli emin değilizdir onlardan. Ama belki, görüşlere sahip olma ve onları değiştirme hakkımız uğruna yaktırınız.

334.

Fiyatı Olmak. – Tam da olduğu kadar kabul edilmek istiyorsa kişi, fiyatı olan bir şey olmalı. Oysa yalnızca sıradan olanın bir fiyatı vardır. O halde bu istek, ya anlayışlı bir mütevazılığın sonucudur – ya da aptalca bir arsızlığın.

335.

Ev Yapanlar İçin Ahlak. – Ev tamamlandığında, iskele sökülmelidir.

336.

Sophokleizm . – Kim Yunanlılardan daha fazla su içmiştir, şarabın içinde! Yavanlık ve cazibe bir arada – buydu Atinalıların soyluluk ayrıcalığı, Sophokles'in zamanında ve sonrasında. Yapabilen taklit etsin bakalım! Yaşamda ve yaratıda!

337.

Kahramanca . – Kahramanca olan, kişinin büyük bir şeyi, kendini başkalarının önünde, başkaları ile rekabet içinde hissetmeden yapmasına (ya da büyük bir tarzda yapmamasına) dayanır. Kahraman, ıssız ve ayak basılmaz kutsal sınır bölgesini hep taşır yanında, nereye giderse gitsin.

338.

Doğanın Dublörlüğü . – Kimi doğa yörelerinde, kendimizi keşfederiz yeniden, hoş bir ürpertiyle; en güzel dublörlüktür bu. – Nasıl da mutlu olabilmelidir, bu duyguyu tam da burada barındıran, bu sürekli güneşli ekim havasında, rüzgârın akışının sabahtan akşama kadarki bu muzip mutlu oyununda, bu en temiz berraklıkta ve en ılımlı serinlikte, bengi karn dehşetlerinin yanıbaşında hiç korkmadan konaklamış bulunan bu yaylanın sevimli ciddi tepe, gül ve orman genel karakterinde, burada, İtalya'nın ve Finlandiya'nın birlik oluşturduğu ve doğanın tüm gümüşlü renk tonlarının vatani görünen bu yerde: – nasıl da mutludur, şunları söyleyebilen: "Elbette çok daha büyükleri ve güzelleri var doğada, ama burası içten ve tanıdık geliyor bana, yakın akraba, hatta daha fazla."

339.

Bilgelerin Kibarlığı. – Bir bilge, farkında olmadan alçakgönüllü davranacaktır insanlara, bir prens gibi, ve onlara, tüm yetenek, zümre ve ahlak farklılıklarına karşın, kolaylıkla eşitlermiş gibi davranacaktır: fark edildiği andan itibaren, çok kötü karşılanacaktır bu yaptığı.

340.

Altın. – Altından yapılma her şey parıldamaz. En soylu metale özgüdür, yumuşak bir ışıltı.

341.

Tekerlek Ve Fren. – Tekerleğin ve frenin görevleri farklı farklıdır, ama bir tanesi de ortaktır: birbirlerine acı vermek.

342.

Düşünürün Aksaklıkları. – Düşünür, düşüncelerini kesintiye uğratan (denildiği gibi, aksatan) her şeye sakince bakmalıdır, kendini sanatçıya tanıtmak için kapıdan içeri giren yeni bir modele bakar gibi. Kesintiler, yalnız kişiye yemek getiren kargalar gibidir.

343.

Çok Zeki Olmak. – Çok zeki olmak genç tutar: ama

tam da bu yüzden, olduğundan daha yaşlı kabul edilmeye katlanmalı kişi. Çünkü insanlar zekânın el yazılarını, yaşam deneyiminin izleri gibi okurlar, yani çok ve kötü şeyler yaşamış olmanın, acı çekmenin, yanılmanın, pişmanlığın izleri gibi. Demek ki: kişi insanlara hem daha yaşlı, hem de olduğundan daha kötü görünür, çok fazla zeki olduğunda ve bunu belli ettiğinde.

344.

Nasıl Zafer Kazanmalı. – Rakibini kıl payı geçme ümidi varsa, zafer kazanmak istememeli. İyi bir zafer, galip geleni neşelendirmeli, u t a n m a y ı ortadan kaldıran tanrısal bir yönü olmalı.

345.

Üstün Tinlerin Kuruntusu. – Üstün tinler, kendilerini bir kuruntudan kurtarmakta güçlük çekerler: yani, ortalama insanlarda haset uyandırdıkları ve bir istisna olarak duyumsandıkları kuruntusuna kapılırlar. Gerçekte ise, fazlalık olan ve yokluğunda yokluğu hissedilmeyecek olan bir şey olarak duyumsanırlar.

346.

Temizlik Gerekliliği. – Kişinin görüşlerini değiştirmesi, bazı yaratılışlar için, tıpkı giysilerini değiştirmek gibi bir temizlik gerekliliğidir: başka yaratılışlar için ise, yalnızca onların kibirlerinin gerektirdiği bir şeydir.

347.

Bir Kahramana Bu Da Yakışır. – İşte şurada, meyveler olgunlaştığında ağacı sallamaktan başka bir şey yapmamış olan bir kahraman duruyor. Bunu az mı buluyorsunuz? Hele salladığı ağaca bir bakın da!

348.

Bilgelik Neye Göre Ölçülür. – Bilgelik artışı, tam olarak safranın azalışıyla ölçülür.

349.

Yanılgıyı Hoş Olmayan Bir Biçimde Söylemek. – Hakikatin hoş bir biçimde söylenmesi, herkesin zevkine uymaz. Ama en azından hiç kimse inanamaz, yanılgının hoş olmayan bir biçimde söylendiğinde hakikat olacağına.

350.

Altın Parola. – İnsana birçok zincir vurulmuştur, bir hayvan gibi davranmayı unutsun diye: gerçekten de tüm hayvanlardan daha yumuşak, daha zeki, daha neşeli, daha temkinli olmuştur. Ama şimdi, zincirlerini taşıdığı sürece temiz havadan ve özgürce devinmekten yoksun olmanın acısını çekmektedir: – oysa bu zincirler, bıkmadan usanmadan yineliyorum ki, ahlaksal, dinsel, metafizik düşüncelerin ağır ve anlamlı yanılgılarıdır. Ancak zincir-hastalığı da aşıldığında, tam olarak ulaşılmış olacaktır büyük hedefe: insanın hayvanlardan ayrılmasına. –

Şimdi zincirleri çözme çalışmamızın ortasındayız ve büyük bir dikkat göstermemiz gerekiyor. Yalnızca asilleşmiş insana verilebilir, tinin özgürlüğü; yaşamın hafifletilmesi yalnızca ona yakınlaşır ve merhem olur yaralarına; ilk önce o söyleyebilir, başka hiçbir amaç için değil, sevinç için yaşadığını; ve diğer tüm ağızlarda tehlikelidir, onun seçim sloganı: barış olsun etrafımda ve hoşnutluk duyulsun tüm yakın şeylerden. – Bireyler için bu seçim sloganıyla eski bir büyük ve etkili sözü anar, herkes için geçerli olan ve tüm insanlık üzerinde bir slogan ve alamet gibi durmuş olan, onu bayrağına erkenden işleyen herkesin ölmek zorunda olduğu, – Hristiyanlığın da ölümüne neden olan. Öyle görünüyor ki, henüz gelmedi zamanı, tüm insanların yaşamasının, üzerlerindeki gökyüzünü aydınlanmış gören ve şu sözleri duyan çobanların yaşadıklarını: “Yeryüzünde barış ve insanların birbirlerinden hoşnutluk duymaları.” –Henüz bireylerin zamanındayız hala.

* * *

* * *

Gölge: Tüm bu ortaya koydukların arasında hiçbir şey bir müddeden daha çok hoşuma gitmedi: yeniden en yakın şeylerin iyi komşuları olmak istiyorsunuz. Biz zavallı gölgelere de iyi gelecek bu. Çünkü, itiraf edin ki, şimdiye kadar zevkle kara çaldınız bize.

Gezgin: Kara çalmak mı? Peki niye hiç savunmadınız kendinizi? Kulaklarımız yakındı oysa size.

Gölge: Sanki, size kendimizden söz edebilmek için fazla yakınmışız gibi geldi bize.

Gezgin: Hoş! Çok hoş! Ah, siz gölgeler bizden “daha iyi insanlarsınız”, fark ediyorum bunu.

Gölge: Yine de “ısrarcı” diyorsunuz bize, – en azından bir şeyden iyi anlayan bizlere: susmaktan ve beklemekten – hiçbir İngiliz daha iyi anlamaz bundan. Doğrudur, sık, çok sık buluyorlar bizi insanın maiyetinde, ama onun köleliğinde değil. İnsan ışıktan ürktüğünde, insandan ürkeriz biz: buraya kadardır bizim özgürlüğümüz.

Gezgin: Ah, ışık daha sık ürker insandan, ve sonra terk de edersiniz onu.

Gölge: Seni çoğu kez acıyla terk ettim: bilgiye susamış olan benim için, çok karanlık yön kaldı insanda, her zaman çevresinde duramadığım için. İnsan hakkındaki tam bilgi karşılığında, senin kölen olmak da isterim.

Gezgin: Ne biliyorsun ki, ne biliyorum ki, böylece yanlışlıkla bir köleyken bir efendi olup olmayacağını? Ya da gerçi köle olarak kalacağını, ama efendini aşağılayarak bir aşağılanma, bir tiksinti yaşamı sürdüreceğini? Özgürlüğün sana kalan haliyle yeti-

nelim ikimiz de – sana ve bana! Çünkü özgür olmayan birini görmek en büyük sevincimi zehir eder bana; en iyi şey iğrenç gelir, birisi onu benimle paylaşmak zorunda olduğunda, – etrafımda köleler görmek istemiyorum. Bu yüzden sevmiyorum köpeği de, ancak insanların kölesi olarak “köpekleşen” bu tembel, kuyruk sallayan ve hatta insanların onunla iftihar ettikleri bu asalağı, efendisine sadık olduğu ve peşinden gittiği için, tıpkı onun –

Gölge: Tıpkı onun gölgesi gibi, diyorlar. Belki ben de senin fazla peşinden geldim bugün? En uzun gündü bugün, ama sonuna geldik, bir süre daha sabrederim. Çim ıslak, donuyorum.

Gezgin: Ah, geldi mi şimdiden, ayrılık vakti? Sonunda bir de acı çektirdim sana; görüyorum, daha da koyulaştın bu sırada.

Gölge: Kızardım, kızarabildiğim renkte. Ayaklarının önüne çok sık uzandığım geldi aklıma, bir köpek gibi, ve sonra sen –

Gezgin: Son bir hızla hoşuna gidecek bir şey yapamaz mıyım? Yok mu bir arzun?

Gölge: Felsefi “köpeğin” Büyük İskender’in karşısında söylediğinden başka bir arzum yok: güneşimi kapatma, üşüyorum.

Gezgin: Ne yapayım?

Gölge: Ladinlerin altına git ve dağlara bak; güneş batıyor.

Gezgin: – Neredesin? Neredesin?

* * *

İnsanca, Pek İnsanca 2

Üzerine¹

Giorgio Colli

Bir yıldan daha az bir süre içinde kaleme alınmış bulunan *Karışık Kanılar Ve Özdeyişler ile Gezgin Ve Gölgesi*, Nietzsche'nin yaratisında bir kendine geri çekilişin belgeleridir: Nietzsche'nin yaşamında, örneğimizde olduğu gibi, kimi zaman örtülü de olsa çevrimsel bir biçimde hep yeniden ortaya çıkan bir ruh durumudur bu. Nesneler onu etkilememektedir, insanlar onu yalnız bırakmışlardır, böylece yazar kendisiyle daha fazla ilgilenebilmektedir – tıpkı burada, kendi gölgesiyle konuşmak zorunda kalan gezgin gibi. Kişi, kendi kendisiyle konuşurken, kendisinden daha kolay söz eder. Bu durum kolay kolay açıklık kazanmaz, çünkü nesnelerle, tarihin, sanatın ve ahlakın somut konularıyla karşı karşıyayızdır. Ayrıca bu dönem, Nietzsche'nin tüm yaratımı içinde tartışmasız en tarafsız, en bilimsel, kısacası en nesnel dönemdir. Ne var ki bu nesnellige, paradoksal bir biçimde –ve bu mekanizmayı görmek kolay değildir– kendi üzerine yoğunlaşma ve içe bakış yoluyla ulaşılmıştır. Ve belki de bu, Nietzsche'nin bir hilesi, onun kendine özgü nesnel olma tarzı-

dır. Bunu kendisi de itiraf ediyor: “Benim, tarihsel bir şeyler anlatma tarzım, aslında kendi yaşantılarımı geçmiş zamanlar ve insanlar vesilesiyle anlatmamdır. Bizim edebiyat tarihçilerimiz can sıkıcıdırlar çünkü, kendilerini her şey hakkında konuşmaya ve hiçbir şey yaşantılamadıkları durumda bile yargıda bulunmaya zorlarlar.” (Cilt 8, 30 [60].)

Nietzsche'nin geride bıraktığı, yayımlanmamış fragmanlar (Cilt 8) olmasaydı, Nietzsche'nin gelişmesindeki bu üretken tavrı yeniden keşfetmek zorlaşırdı. Nietzsche'nin 1878–1879 yıllarına ait not defterleri, çocukluk ya da ilkgençlik dönemine ait kişisel, alelacele çiziktirilmiş anılarla doludur. Manzaralara ya da belirli yerlere ilişkin anılara da sık sık rastlanır. Nietzsche, kendi geçmişinin derin izlenimlerinden, insanlığın geçmişi hakkında görüşler ve yargılar bildirme isteğini alır. Alışlagelmiş serimleme biçimlerinin zincirleri kırılır, duygular bile susturulur: rüyamsı anımsama anları tını özgürleştirirler, ona öngörülülük kazandırır. Bu durum *Tragedya'nın Doğuşu*'nda “Apolloncu” durum olarak tanımlananın tam karşıtıdır. Böyle bir görüşten oluşan dünya, hayaletimsi kalır ve *Karışık Kanılar Ve Özdeyişler*'in sonundaki Hades'e Yolculuk, yalnızca yazarın başat ruh durumunun değil, onun en azından bu evredeki gölgemsi felsefesinin de bir belgesidir: içinde “nesnelerin” cisimselliklerini yitirdikleri ve tam da şimdi yalnızlığın çağrısını ve yazgısını keşfetmiş olan bir insana uygun düşen, suskun bir felsefe. Bu dönemde, Nietzsche'nin yayımlanmamış bıraktığı çalışmalar arasında yer alan bilmecemsi bir fragman, bu yöne işaret eder: “Hephaistos'un kalkanı üzerindeki canlı hayvanlara benziyoruz, – estetik ama vahşi fenomenler!” (Cilt 8, 30 [42].) Ayrıca, bu gibi düşünmelerin yansıdığı somut sorunların, sadece sözü edilmiş, ama herhangi bir biçimde sistematik olarak geliştirilmeden

hemen yeniden unutulmuşlardır, kesilmişlerdir, muallakta bırakılmışlardır.

Ele alınan konular ya Nietzsche'nin devamını getirmek istediğini açıkladığı *İnsanca, Pek İnsanca* fin konular alanına girerler ya da *Tan Kızılığı*'na götüren ahlaksal sorunların geliştirilmesidirler. Tek tek konular, örneğin istencin özgürlüğü, cezalandıran adalet ve suçlu kuramı, özel bir ısrarla sunulmuşlardır; başka örneklerde ise, intikam kavramında olduğu gibi, ima edilmiş ve parça parça öncelemeler bulunur.

Bu yöntemin en önemli sonuçlarından biri (bizi özellikle eğitici etkisinden ötürü yakından ilgilendirmektedir) "çağa aykırılık" dürtüsünün derinleştirilmesi, zamansal olarak genişletilmesi ve yeni serimlenişidir. Tarihsel ve psikolojik dil, çağa aykırı bir görüşü iletme aracı olur; genellikle okurun bu görüşe ulaşması, salt onu dile getirenin kaçınılmaz olarak, günümüzün imgelerini, kavramlarını ve kişilerini görmezden gelmek zorunda oluşu gerçeğinden ötürü bile zorludur. Nietzsche bu tehlikeyi (yani çağdaşların ilgisizliğini) atlatır ve tamamen şimdiki zamanın içine dalmış olduğunu öne sürerek, tam da şimdiki zamanla arasındaki mesafeyi gerçekleştirir. Bu onun gizemlerinden, en gizemli başarımlarından biridir; ve çağa aykırı olan yoluyla ilgi uyandırma sanatı, tam da bu dönemde mükemmelliğe erişir. Nietzsche, Basel döneminde, çağa aykırı bir pozisyonu, çok eskilerde kalmış ve geri getirilemez olan Yunan Tragedyası deneyimini, modellğe yükselterek daha dolaysız bir yoldan dile getirmeyi denemişti. Şimdiki zamandan radikal kopuş, Antik Yunan'a bu kaçışın ön koşuluydu, ancak bu girişimin inandırıcılığı, Wagnerci müzik kavrayışıyla, yani daha sonra Nietzsche'nin kendisinin de açıkladığı gibi, bu zaman diliminde "çağa uygun olan"ın özünü oluşturan bir şeyle karışması yüzünden bulanık-

laşmıştı. Kendini, kendi döneminden, tam da ona çok fazla ait olduğu için koparmak: Basel dönemi yazıları için haklı olarak söylenebilecek olan budur – şimdi incelenen dönem ise şöyle karakterize edilebilir: şimdiki zamana uyanık bir bakışla, ondan derinliklere doğru uzaklaşmak.

Burada “Eğitici Olarak Nietzsche”den söz edilebilir. İnsanın yaşamı Schopenhauer’in gözüyle, değişmez bir doğal olay olarak görülür, ama insanın zamanda görünüşü, kısacası tarih, görünüş değil, bize verilen biricik gerçekliktir. Nietzsche, kendini ve okurlarını, kendi zamanından koparmaya çalışır; bunu bir filozof olarak yapar, bir felsefi bakışı oluşturan da budur zaten. Ne var ki gerçeklik, şimdiki zamanı ve elbette şimdiki zamanın düşünceleriyle ve onun ortaya çıkardığı sorunlarla değil, tüm bunlarda geçmişin “yükünü” sırtlanarak yaşamaya ve yargılamaya dayanır; bu da, yüzlerce ve binlerce yıl geriye gitmek ve bu sırada geçmişe yönelik yeni bir bakış, duru bir bakış edinmek anlamına gelir.

İnsanca, Pek İnsanca II’de bu pozisyon yeni kazanılmıştır, bu pozisyonla atbaşı giden ruh durumu, bir “iyileşmekte olanın” bitkinliğidir; anlatımcı temel sesi de fısıltı gibi, kırık ve yumuşaktır. Vurgulanmış çeşitliliğin, dönüşlerin ve çöküşlerin yazarı burada ara anlardan birinde, ender bir soğukkanlılık arasında, bir bilgi atmosferine dalmış olarak yaşantılanabilir. Nietzsche’nin çok geçmeden, şiddetli kavgalarda boşalacak olan çağa aykırı dürtüsü, (*Tan Kızılığı*’nda daha keskin vurgulamalarla karşılaşılacaktır, oysa orada yine de daha az içsel bir itilimle koşullanmış, daha geniş bir nesnellik anı bulunur.) Şimdi sık sık Epikuros’a ve Epiktetos’a gönderme yapmaktadır. Xenophon’un, Sokrates’in figürünü betimlerken kullandığı meseleye yönelik sempati, bu evre için karakteristiktir: bilindiği gibi burada, Ni-

etzsche'nin yaşamında başka zamanlarda, onun radikalizminin aşın ve yazgısal bir veçhesini cisimleştiren, bir figürün "akılcı", adeta yumuşak bir yorumu söz konusudur. Ayrıca bu dönemin yazılarında, Nietzsche'nin Hristiyanlığa yönelik eleştirisi bile, dalıncısal, çekingen yollarda ilerlemektedir. *Gezgin Ve Gölgesi*'nin 84. aforizması şöyle başlar: "Bir sabah, tutsaklar çalışma avlusuna geldiler; gardiyan yoktu ortalıkta. Bazıları, her zaman yaptıkları gibi, hemen çalışmaya koyuldular, diğerleri ise aylak aylak dolaşıp ısrarla çevreyi kolaçan ettiler. Sonra içlerinden birisi öne çıkıp bağırdı: 'İstediginiz kadar çalışın ya da hiçbir şey yapmayın: hiç fark etmez! Gizli niyetleriniz açığa çıktı, gardiyan geçenlerde sizi gizlice dinledi ve önümüzdeki günlerde hakkınızda korkunç bir karar verilecek. Tanırsınız onu, serttir ve intikamcıdır. Şimdi şu sözlerime kulak verin: bugüne kadar kim olduğumu anlayamadınız; görüldüğüm kadar değilim, daha fazlasıyım: gardiyanın oğluyum ben ve o benim her istediğimi yapar. Sizi kurtarabilirim, sizi kurtarmak istiyorum; ama şunu da bilin ki yalnızca bana inananları, gardiyanın oğlu olduğuma inananları; diğerleri inançsızlıklarının karşılığını göreceklidir.' " (s. 63)

Gezgin Ve Gölgesi

İnsanca, Pek İnsanca 2

Colli-Montinari Eleştirel Toplu Basım'ın Notları

Kısaltmalar

Nietzsche'nin Yazıları ve Kitapları

KGW = Eleştirel Toplu Basım (Nietzsche'nin Tüm Yapıtlarının Eleştirel Toplu Basımı, yay. haz. G. Colli ve M. Montinari, Berlin 1967, W. De Gruyter, 8 bölümde yaklaşık 33 cilt.)

KGB = Eleştirel Toplu Mektuplar (Nietzsche'nin Tüm Mektupları'nın Eleştirel Toplu Basımı, yay. haz. G. Colli ve M. Montinari, Berlin 1975, 4 bölümde 22 cilt.)

KSA = Eleştirel Toplu Basım'ın, Nietzsche'nin yayımlanmış kitaplarını ve yayımlanmamış fragmanlarını içeren, inceleme edisyonu (Türkçe basıma kaynak alınan edisyon, 15 cilt.)

YTF = Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe

SYT = Sokrates Ve Yunan Tragedyası

TD = Tragedya'nın Doğuşu

DS = Zamana Aykırı Bakışlar I, David Strauss

TY = Zamana Aykırı Bakışlar II, Tarihin Yaşam İçin Yararı Ve Sakıncası

- ES = Zamana Aykırı Bakışlar III, Eğitici Olarak Schopenhauer
 WB = Richard Wagner Bayreuth'ta
 IPI I = İnsanca, Pek İnsanca I
 IPI II = İnsanca, Pek İnsanca II
 KK = Karışık Kanılar ve Özdeyişler (İnsanca, Pek İnsanca IIa)
 GG = Gezgin Ve Gölgesi (İnsanca, Pek İnsanca IIb)
 TK = Tan Kızılığı
 MI = Mesine İdilleri
 ŞB = Şen Bilim
 BZI = Böyle Dedi Zerdüşt I
 BZII = Böyle Dedi Zerdüşt II
 BZIII = Böyle Dedi Zerdüşt III
 BZIV = Böyle Dedi Zerdüşt IV
 IK = İyinin Ve Kötünün Ötesinde
 AS = Ahlakın Soykütüğü
 WO = Wagner Olayı
 NCW = Nietzsche Contra Wagner
 D = Deccal
 EH = Ecce Homo
 DD = Dionysos Dityrambosları

Nietzsche'nin Müsvedde Defterleri ve Dosyaları

NND = Nietzsche'nin not defterleri

M I 1 = Nietzsche'nin 1876-1882 dönemi müsveddelerinin yer aldığı, Colli-Montinari'nin M serisi olarak sınıflandırdığı defterlerden, 100 sayfalık bir çeyrek forma defter: Heinrich Köselitz (Peter Gast) tarafından yazılmış, Nietzsche tarafından düzeltilmiştir. Sadece 63-65'inci sayfalar Nietzsche'nin elyazısıyla yazılmıştır.

M I 3 = Nietzsche'nin, GG notlarının ve TK'ya 12 Ağustos 1879'da yazdığı devamın yer aldığı, 94 sayfalık çeyrek forma defter.

W I 8 = Colli-Montinari'nin W serisi olarak sınıflandırdığı, Nietzsche'nin, *çeyrek forma defterlerden* (1884-1889 dönemi), Insanca, Pek Insanca'nın taslaklarının yer aldığı 8'inci defter.

Mp XIV 1 = Colli-Montinari'nin Mp serisi olarak sınıflandırdığı, *değişik formatlardaki, değişik kökenli tek yaprakların toplandığı dosyalar dizisinde yer alan bir dosya*. Bu dosyada Nietzsche'nin IPl için notlarının yer aldığı "Sorrent Kağıtları" bulunuyor. Temize çekenler (kısmen): Albert Brenner, Heinrich Köselitz (Peter Gast).

* * *

Notlarda Kullanılan Kısaltmalar

- BhN = Nietzsche'nin elinden çıkma, baskıya hazır müsvedde
 En1 = Elyazısı nüsha 1
 En2 = Elyazısı nüsha 2
 İb = İlk basım
 Dn = Düzelti nüshası
 Dn1 = Nietzsche'nin iyileştirmesinden önceki düzelti nüshası
 Dn2 = Nietzsche'nin düzelti nüshasındaki iyileştirmesi
 Bh = Baskıya hazır müsvedde, ilk basım için elyazısı numune
 Tk = Temiz kopya, baskıya hazır müsveddenin numunesi
 Öa = Ön aşama, temiz kopyadan önceki notlar
 Pb = Prova baskı
 N = Nietzsche
 NK = Nietzsche'nin kitaplığında bulunan kitaplar
 [] = Nietzsche'nin üstünü çizdiği bölümler
 - - - = Kesilmiş, eksik kalmış cümle
 / = Elyazısında satır sonu (çoğunlukla şiirlerde)
 [?] = Emin olunamayan okuma
 [-] = Okunamayan sözcük
 [+] = Boşluk
 Ê ~ = Nietzsche'nin eklemesi
 [] = Yayına hazırlayanın notu
 < > = Yayına hazırlayanın tamamlaması
 çıkış = belirtilen parçanın çıktığı, ona kaynak oluşturan metin parçası ya da cümle.

Metindeki tüm italik bölümler, yayına hazırlayanlara (G. Colli ve M. Montinari) aittir.

Notlarda çok sık kullanılan açıklama yöntemi aşağıdaki gibidir:

105 kalkar ... çalışır] kaybolur. Öa.

Burada 105, metindeki fragman numarasını, köşeli tek parantezden önce verilenler, metindeki gönderme yapılan parçanın başlangıç ve son sözcüklerini, köşeli tek parantezden sonra verilenler ise, ilgili parçanın bir başka versiyonunu, ön aşamasını vb. göstermektedir.

Parantezden sonra italik olarak verilen açıklama, doğrudan metine ilişkin bir açıklamadır.

Burada, G. Colli ve M. Montinari'nin, KSA'nın 14. cildinde, IPI II'ye ilişkin notlarının büyük bir bölümü çevrilmiştir. Türkçe'ye çevrildiğinde, Almanca ve Türkçe'nin sözdizimi farklılıklarından ötürü anlamsızlaşan ya da çevirisi olanaksızlaşan notlar, ayrıca Nietzsche'nin Türkçe'ye henüz kazandırılmamış not defterlerine sadece gönderme yapılan notlar alınmamıştır. (M.T.)

* * *

Gezgin Ve Gölgesi

[Giriş] *Tk'da Nietzsche'nin Peter Gast'a şöyle bir notu var: M I 3, 88: (Bu "St. Moritz Düşünce Zincirleri"nin girişi ve önsözü olacak!) M I 3, 89: Yeni bir kişi konuşmaya başlayınca s a t ı r b a - ş ı yapılacak! M I 3, 89: D e v a m ı bu defterde. Kitabın sonunda bir tür sonsöz olarak basılacak olan da.*

Gölge: Aklımızın sesi ... aptal olur] İkimizin birbirine karşı aynı tarzda yardım etmeyi bilmesi iyi bir şey: böylece [birbirimize sinirlenmeyeceğiz] belki konuşurken birbirimizle kötü ol<may>acağız ve birimizin diğerini ansızın anlamıyor oluşunu da anlayacağız. Kişi o sırada bir yanıt veremiyorsa, ötekinin sıkılmaması için, herhangi bir şey söylemesi de yeterlidir. Benim konuşmamın [sohbet etmemin] asgari koşulu budur. *Tk*

Gezgin: ... dile getirmiş değilim] dile getirmiş değilim. [Gölge: Doğru ya da yanlış, sözlerin bana iyi geliyor: Aynı zamanda içtenlikle mi dile getirildiler? Sanki onları sana, senin kibirliliğin fısıldamış gibi geliyor bana. Konuşan bir gölgeye ise ender rastlanır, kibirli olmaya hakkı vardır onun; bu yüzden içten buluyorum sevincini. *Gezgin*: Demek, gönlümü duyamıyorsun ama, orada neler yazılı olduğunu tahmin etmeyi seviyorsun. Ben de seviyorum. *Gölge*: Sensin şimdi aramızda bir eşitlik olduğunu algılayan.] *Tk*

1. Bilgi ağacı.] *bkz. Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, Tekvin 2, 9.*

3. "Başlangıçta ... vardı"] *bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Yuhanna'ya Göre İncil, 1, 1.*

5. *Öa*: Yaşamak için yemek yenmez. – İnsanlar en ciddiye aldıkları şeyi itiraf etmiyorlar.

6. *Öa*: Soğuk duru havada güzel kokular. Yumurtalar uzun-

ca. Fırtına belden aşağısı için faydalı. Tat alma duyusu ağzın değişik noktalarında farklı farklı.

“felaket çayın”] bkz. *Empedokles (Diels-Kranz edisyonu) Fragment 121, 3-4; 158; ayrıca bkz. TK 77.*

7. *Öa*: Epikuros’un her türlü metafiziğe uyarladığı o iki sakinleştirici özdeyiş, en basit biçime sokularak şöyle anlatılabilir. 1) Diyelim ki böyledir, o halde bizi ilgilendirmez. 2) Böyle olabilir, ama başka türlü de olabilir.

“tanrılar ... ilgilendirmeyiz”] bkz. *Diogenes Laertios X 123-124 (Epicuro 4, ed. Arrighetti, Torino 1960).*

Diğer durumlarda ... olabilecekti] bkz. *Diog. Laert. X 85-87 (Epicuro 3, ed. Arrighetti).*

11. *Öa*: Ticarete bireyler olarak özgür değilizdir, bilgi’de de özgür değilizdir, ama ticaretin bireyleri olarak özgürüz. Daha öteye bakınız ve bakışımızla çok sayıdaki bireyi görmeyiz. Olguları ve boş ara uzamları gördüğümüze inanınız: yanlış gözlem! Eylemimiz ve düşüncemiz de madde gibi sonsuza dek bölünebilir; yani bölümlerden oluşmaz, bir akıştır. – İstenç özgürlüğü, yalıtılmış olgular yanılışına dayanır; – olguları da karakterler gibi tam göremeyiz. Bu yüzden olgular arasında bulunmayan bir eşitliği kurarsınız. **Yalnızca** eşit olgular varsayımıyla över, kınar ve sorumlu kılarız. – Kavram ve sözcük, şeyleri, öyle olmadıkları halde yalıtır ve basitleştirir. Dil, istenç özgürlüğüne inanmanın yoludur.

12. *Öa*: *NND IV 3, 6*: Her türlü ruhsal haz ve acı eşitlik (yeniden anımsama) ve istenç özgürlüğü (“bu başka türlü olabilir” vs.) yanılışına dayanır. – Haz ve acı önce, belirli on yargılar olmadan sahip olamayacağımız biçimde (ruhsal haz ve acı) ve sonra salt fiziksel biçimde. – Tüm insanlık ruhsal haz ve acının varlığına bağlanmıştır, yani yanılışlar üzerine kurul-

muştur. *NND IV 3, 4*: İstenç özgürlüğüne dayalı edim bir mucize, doğa-zincirinin kopması olurdu. İnsanlar mucize yaratanlar olsalardı.

14. *Öa*: sayısız yıldız, kabuğuna bu canlılık itilimini almış olduğu ve bu hastalıktan iyileştiği için (: yaşamak acı çekmekse)

15. yaşamı iyi ... insan!] yaşamak için. *Öa*

16. *Öa*: Bilimden ilk şeyler hakkında kesin bir şey beklememeli! Bu alanda kesinliklere sahip olma dürtüsü dinsel bir artçı dürtüdür. İnsan için de kanınca için olduğu kadar gereksizdir. Ancak bu şeylere atfettiğimiz önemliliğin nereden kaynaklandığını bilmeliyiz: etik duyumsamaların tarihinden. Tarih verir onu; tarih yeterlidir. Etik kavramları (suç ve ceza) her yere sürükledik, bizim için hiç bilinmeyen alanlara (ve özellikle, bilinmez kaldıkları sürece). O halde inanca karşı [dogmatik] bilgi değil! İnanca karşı aldırıışsızlık! Ve sözümona bilgi!

"metafizik gereksinim"] *Schopenhauer'den*

17. Bir yazarın ... Her şeyden önce] Metafizik dürtünün, yani metafizik açıklanamaz açıklamalar dürtüsünün felsefeciye nasıl tokat atıp onu kötü bir gözlemci yapabileceğinin güldürücü bir örneğini, *Schopenhauer'in* kadınların hamileliği hakkındaki görüşleri sunuyor. (Par<agraf> <şöyle>. Her şeyden önce... *Tk* "Paragraf şöyle" notu *Gast* için yazılmıştı; ama *Nietzsche*, *Schopenhauer'de* ilgili paragrafı bulduğunda, bu aforizmanın başlangıcını *Bh'da* yeniden yazdı; *Schopenhauer'deki* paragraf: *Parerga 2*, s. 338 vd.

18. *Bkz. Diog. Laert. VI 2, 6, 41.*

Öa: (modern *Diogenes*). Şimdi insanı arayanın, kিনিğin fenerini önceden bulmuş olması gerekir. *Tk*

21. *Öa.*: Ölçü ve ölçmek, tartı ve tartmak, insanların düşlemini çok ileriye götürdü, aslında kesinlikle ölçülemez ve tartıla-

maz alanlara. İnsan ölçen. Büyüklerin çokların ve ağırların yararına önyargı.

22. Uzunca bir süre ... pahaliya satmak] bkz. H. C. Carey, *Lehrbuch der Volkswirtschaft und Sozialwissenschaft*, Almancaya çev. Karl Adler, Viyana² 1870, NK, 103 vd.

“göze göz diş diş”] bkz. *Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, Çıkış 21, 24.*

31. Öa: NND IV 1, 3: Kibirlik üstünlük-dürtüsünün artıcı dürtüsü. Üstünlüğümüzün ne olduğumuza göre değil, ne olarak kabul ediliğimize göre belirlendiği kavrayışı da tamamen doğru (başlangıçta yararlılık).

NND IV, 1, 9: Anarşide (Korkira) denge sona erer. Doğal durum. – Denge zorla ulaşılmış bir durumdur. Güvenlik ne denli büyükse, eşitsizlik de bir o kadar büyüktür (zümrelerin vb.).

Thukydides] *Thukydides*, III 70-85.

32. Öa: *aequus* “hakkanîyet” belirler hukuku. Topluluk düzenini çığnemeyenlerin arasında geliştirme “bizim eşitliğimize uygundur”, yani hakçadır.

43. Öa: *Ödevler*: iyi dediğimiz, tartışılmaz olduklarını kabul ettiğimiz eylemlere iten zorlayıcı duygular. – Ancak düşünür her şeyin tartışılabilir olduğunu kabul eder, demek ki bunu kabul ettiği sürece, ödev diye bir şey tanımaz.

45. ister istemez ... çıkarınadır] yüceltirler iyi, merhametli, iyi niyetli duyguları, o içgüdüsel ahlaklılığı ve akla dayanan ahlaklılık karşısında öncelik tanırırlar ona: akla dayalı bir ahlaklılığın olanaklılığına bile inanmayan tüm Hristiyanlar gibi. Öa

48. “öldürmemelisin”, “zina yapmamalısın”] bkz. *Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, Çıkış 20, 13-14.*

53. Öa: Yenilmiş tutkuların insanı, dünyanın en verimli toprağını keşfetmiştir.

57. Öa: Bugün küçük hayvanların bayramı: nasıl da uçuşu-

yor ve sürünüyorlar! Ve biz – istemeden, her devinimimizde kâh birini kâh bir başkasını eziyoruz. Eğer tanrılar – – – Ahlakın doğuşu hayvanlara karşı davranışımızdan anlaşılabilir. – Askeri devletlerde bu konuda atlar erkeklerden daha makbuldür, çünkü erkekler vaftiz edilir, atlar satın alınır –

Ayrıca ... kanıtlamıştır] – Hayvanların bize karşı hakları yoktur, çünkü onlar eşit ağırlıklı güçler olarak örgütlenmeyi bilmezler ve anlaşmalar yapamazlar. İnsanın terbiye etmek için çevresine aldığı hayvanlar daha güzel ve daha yumuşak huylu, daha akıllı olmuşlardır: bu üç katlı süreçte en ilerlemiş olan ilk ve en eski evcil hayvan, kadındır. – İnsan ne kadar hayvanların arasında olduğunu kurarsa, onlarla birlikte o kadar acı çeker ve sevinir; insanca seslere sahip olanlarla en insancıl ilişkiye girer. Pb¹;

2 Kasım 1879'da Peter Gast, Nietzsche'ye şöyle yazdı: *"Bugünkü formada başlayan 57. aforizma, ilk okuyuşta karşı çıktığım bir şeyler olan bir paragrafla sona eriyor... Orada ne denli parlak bir son oluştursa da, yine de bundan yana değilim, çünkü birincisi doğru değil, ve ayrıca kadın cinsine 'ev hayvanı' tanımıyla bakan zihniyet bana hem haksız hem de felsefe dışı geliyor..."* Nietzsche 5 Kasım 1879'da şu yanıtı verdi: Çok teşekkür ederim, sevgili dostum, dikkatimi çektiğin için, kadınları aşağılıyor görünmek istemem ve o pasajı tamamen sildim. Ama başlangıçta sadece erkeklerin kendilerini *i n s a n* kabul ettikleri doğrudur, *d i l l e r* hala kanıtlıyor bunu; kadın gerçekten hayvan olarak görülüyordu, ondaki insanın kabul edilmesi en büyük ahlaki adımlardan birisidir. Benim ya da bizim şimdiki "kadın" görüşümüzün, "ev hayvanı" sözcüğüyle ilgisi olamaz. – Ben, Huntley'in [Gast burada *"elbette Huxley"* diye not ediyor, yani Darwinist Thomas Henry Huxley] kadının yabanıl halklardaki konumunu betimleyişine göre yargıda bulunuyorum. – Nietzsche söz konusu bölümün üstünü çizdikten

sonra, aforizmasına yeni bir son yazdı (Cb²), bu yazılış da, basılmış olan nihai yazılıştan bazı farklılıklar içeriyor.

58. Bkz. Nietzsche'nin Carl von Gersdorff'a yazdığı, 21 Aralık 1877 tarihli mektup: "Sevgili dostum, dünyadaki en büyük sıradanlık ölümdür, ikincisi de doğmuş olmaktır; ama üçüncü sırayı da evlenmek alır..."

68. Ne ... ortada] bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Luka'ya Göre İncil, 23, 34.

Peki ya ... hakkımız yok] Bilgi [?] kavramı kesin tutulursa, hiçbir şeyi asla cezalandıramayız ve bunun sonucunda bağışlayamayız da. Bağışlayıcı olmak olanaksız bir erdemdir. Öa

72. geme ... imgeleri] bkz. Platon, Sokrates'in Savunması, 30 e, kimileri bunu "gem" değil, "atsineği" olarak okuyorlar; 20 c-23 c; bkz. İPİ 433

75. Arria] çıkış Thrasea Tk; Nietzsche Öa'da kadının adını kocasının adıyla karıştırmıştı; burada söz konusu olan, Arria'nın kocası Thrasea Paetus değil, Caecina Paetus'tu.

Paete, non dolet] bkz. Martialis I 13, 3-4: "Si qua fides, vulnus quod feci non dolet, inquit, / sed tu quod facies, hoc mihi, Paete, dolet"; Plinius (genç) Epistilae III 16.

76. her zaman ... edilebilsin] her zaman bir taş gibi sağlamdır. Onun üzerinde inşa edilecektir yeni kilise. Öa; bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Matta'ya Göre İncil, 16, 18.

82. Öa: Bir davadan, örneğin Hristiyanlıktan ayrılmak isteyenler, onu çürütmeyi gerekli olduğunu düşünürler. Çok fazla kibirlicedir bu. Bizi onunla bir arada tutan perçinleri kırmak yeterlidir – yani önce bu perçinleri tanımak gerekir.

83. "Gözün ... onu"] bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Matta'ya Göre İncil, 18, 9.

85. tanrının ... vahyedebilmesi] bkz. *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Romalılara Mektup*, 9, 11-12, 22-23.

90. Goethe ... söylüyor] Goethe bunları Eckermann'a 18 Ocak 1825'te yazdığı mektupta söylüyor.

bildigim... yaşında] bkz. Nietzsche'nin Overbeck'e Naumburg'dan Ekim 1879'da yazdığı mektup: "Piskopos Ulfilas ne zaman yaşadı? Üçüncü yüzyılın ortalarında mı?" Bunun üzerine Overbeck 1 Kasım 1879'da Basel'den şu yanıtı veriyor: "Ne yapmak istiyorsun Ulfilas'la? 310 ya da 11'de doğdu, 380'den hemen sonra öldü...?"

95. Óa: Alman düzyazısının laneti, irticalen yazılmış düzyazıdan başkasının bilinmemesidir. Ne kadar büyük bir değer biçilir, irticalen yazılan şiire!

109. Stifter'in 'Yaz Sonu'] Nietzsche "Yaz Sonu"nu tahminen 1878 yazında okumuştı; bu kitaba dikkatini çeken de Paul Rée olmuştu.

124. "bir defalığına ... iyi ruh"] Faust 12065 vd.

"karanlık arzular"] Faust 328

"karanlık ... cennette] bkz. Faust 11936 vd.

Goethe ... söylemişti] bkz. Goethe'nin Zelter'e yazdığı 31 Ekim 1831 tarihli mektup.

125. Sainte-Beuve] bkz. *Les Cahiers de Sainte-Beuve*, Paris 1876, s. 108-109, NK

Lichtenberg] bkz. Lichtenberg, *über Herders Ideen zur Geschichte der Menschheit: Vermischte Schriften* 1, 280; ayrıca bkz. Lichtenberg, *Gedankenbücher*, yay. haz.: F. H. Mautner, 1967, s. 159.

128. Ne ... döken] bkz. Goethe, *Tasso* V 5, 3431 vd.

131. Óa: İyi bir yazar, düşüncelerinden her biri için öylesine narin bir duyguya ve vicdana sahiptir ki, düşüncelerini iyileştirmedikçe, biçimini asla iyileştiremez.

140. Bu aforizmadaki ve GG 159'daki benzeri düşünceler için bkz. Voltaire, *Lettres choisies ... par Louis Moland*, Paris 1876, 2 Cilt, NK, 1, 426: "... vous dansez en liberté et nous dansons avec nos chaînes..."; Voltaire'in İtalyan Deodati de Tovazzi'ye, Ferney'den 24 Ocak 1761'de yazdığı bir mektuptan alınma bu satırlar Nietzsche tarafından iki kez işaretlenmiş ve "chaînes" (zincirler) sözcüğünün altı çizilmiştir.

148. Öa: Görkemli yazmak kolayın da kolayıdır: daha kısa bir alıştırma süresi gerektirir.

149. Goethe'nin] Goethe'nin Zeller'e Haziran 1827'de yazdığı bir mektupta.

163. Öa: Sahnede neler olup bittiğini görmeyen birisi için, Wagner'in müziği saçmalaktır. "Gözleri olan, işitsin"! bkz. *Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, Matta'ya Göre İncil*, 11, 15.

164. Öa: Sanatçıların yol açtığı tüm estetik [sorunlarda] savaşlarda, sonunda [genellikle] güç belirleyici oluyor, akıl (yani burada: zevk inceliği) değil.

172. S. Köyünün] Wiesen'daki Schmitten köyünden söz ediliyor.

182. onlar da ... sahiptirler] bkz. *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Luka'ya Göre İncil*, 16, 29.

186. Öa: Bir suçlu, kültürün daha önceki aşamalarına geri gitmeye zorlar bizi, hırsız bizi gardiyan yapar, katil bizi cellat yapar vs. Ceza yasası, kültür aşamalarının geriye doğru sıralanışıdır.

194. Öa: Rüyalarım imgesel-simgesel.

196. benim için ... bekleyeceğim] biz modernler için pahalı bir lüks! Pb

208. Öa'nın ilk yazılışı: Birisi tinsel konularda "Benden yana olmayan bana karşıdır" <dediği> anda, büyük yenilginin arifesindedir.

"benden ... karşıdır" bkz. *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Matta'ya*

Göre Incil, 12, 30.

214. Schopenhauer'in hemen ... kalmaz] bkz. Goethe, *Wahlverwandtschaften* 2, 7: "Hiç kimse palmiyelerin arasında cezasız kalmadan dolaşmaz."

215. Nietzsche moda hakkındaki bu açıklamalarında, polemik amacıyla Wagner'i düşünmüş olmalıdır; örneğin bkz. R. Wagner, Beethoven: "Fransız modasının karşısına çıkarılmış bir 'Alman modası'nın tamamen saçma bir şey olacağını hemen görüyoruz, ve bu egemenliğe karşı duygumuz yine de isyan ettiği için, sonunda gerçek bir lanete uğradığımızı kavramalıyız, bizi ancak sonsuz derinlerden kaynaklanan bir yeniden doğuş kurtarabilir bundan."

216. İlk "Alman delikanlısı" ... çünkü] buna karşılık R. Wagner, *Deutsche Kunst und Deutsche Politik*'te şöyle yazıyor: "Selam sana, Schiller, sen ki yeniden doğan tine, Britanya'nın gururuna, Paris'in duygusal kilitlenmesine horgörüyle karşı çıkan Alman delikanlısının şeklini verdin!"

217. Öa: Romantikler zamanın zayıflığı sayesinde uyarılırlar, gerçeğe ilişkin vizyonlarına; klasik karakterler ise zamanın güçlülüğü sayesinde. Bkz. Goethe, *Maximen und Reflexionen* 1031.

221. Öa'nın ilk yazılışı: Yanı deli, rol kesen, hayvanca-gaddar ve şehvetli olan, Rousseau'da ete ve tine bürünen asıl devrimci töz gerekli miydi, Aydınlanmanın bu tözün içine hapsedilerek bizzat şiddete dönüşmesi için: Aydınlanma, ki aslında bir ışık pırıltısı gibi sessizce geçiyordu bulutların arasından ve bireyleri dönüştürüyordu, halkların törelerini ve kurumlarını da ancak çok yavaşça yeniden biçimlendiriyordu. Ve bu apansızlık, bu şiddetlilik yüzünden bir tehlikeye dönüşmedi mi Aydınlanma?

222. Öa: Ortaçağ'ın insanları en tutkulularındılar: cennet ve cehennem sayesinde duygu dünyası öylesine genişletilmişti ki, düşüşün daha derin, duygunun akış hızının daha muazzam ol-

ması gerekiyordu. Ruhsal uzamı daha büyük, ölçütleri daha uzun ve daha insanüstüydü şimdikinden. Bkz. *Nietzsche'nin Rohde'ye 1875 Eylül ayı ortasında yazdığı mektup*: Dün, en sert Ortaçağ'ın erkek çağı olduğunu, delilik ile bilgelik arasında gidip gelinen tamamen barbarca bir çağ olduğunu okuyunca, seni ve beni düşündüm. Tam da bu Ortaçağ'da, üstelik onun en ortasında Tristan rehberlik ederdi sana...

237. Voltaire ... mektupta)] *Nietzsche burada, Voltaire'in II. Friedrich'e yazdığı 21 Nisan 1760 tarihli mektuba göndermede bulunuyor; bkz. Lettres choisies de Voltaire 1, s. 393 vd.*

241. Öa: İtaat eden biri olmadan, çok şey dinledim. Karşılık ve yanıt verirken ölçülü olmak, ama ötekinin söylediği her şeye ve söylediklerine eşlik eden jestlerine yönelik sinsî bir belleğe sahip olmak.

244. Ezop'un 33 ve 33^b no'lu fablından uyarlama.

246. Bkz. GG 320;

dinleyiciler ... ettiler] *çıkış* Okurlar hiç bir şey fark etmezler! Hala eski bizmişiz gibi inanırlar bize! Tiksindiriyor bu beni. İnsanların entelektüelliğinin fazla yüksek olduğunu sandım. Tk

249. Öa: Beni çürütecek hiç kimseyi gereksinmiyorum: kendime yetiyorum.

Pozitif Ve Negatif] Safrasız bir düşünür Pb.

düşünür] insan Pb. Bkz. *Gast'ın Nietzsche'ye 24 Kasım 1879 tarihinde yazdığı mektup*: "Nr. 249'un başlığı belki: Pozitif Ve Negatif Birleştirir – ya da bunun gibi bir şey olmalıydı. Son cümle: 'bu konuda kendisi yetiyor kendisine', kötü niyetli okurda 'kendi kendisinden hoşnuttur' izlenimi doğurabilir. Belki bu yüzden: 'kendi kendisini bütünler' ya da başka bir şey olmalı."

256. Hesiodos ... etmişti] bkz. *Hesiodos, İşler ve Günler 349-351.*

260. Öa: NND IV 1: Akıllı biri, övmek için "bu düşünceleri ben de vb." demez. NND IV 4: Onaylamaktan kaçınmalı. Bkz. Peter Gast'ın Nietzsche'ye 15 Şubat 1879'da (KK'nın düzeltisini yaptığı sırada) yazdığı mektup: "Bazı şeylere şaşırdım kaldım, çünkü daha önce ben de benzer biçimde yazmıştım, örneğin nr. 64'teki düşünceleri..." Bu dönemde Nietzsche'yle yazışan başka kişilerin mektuplarında da benzer anlatımlar bulunmaktadır.

265. "Bırakın ... cennet"] bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Markos'a Göre İncil, 10-14.

267. Gözüpek ... işidir] bkz. Stendhal, *Corrèpondance inédite* ..., Paris 1885, NK Burada Prosper Mérimée, "Notes et souvenirs"inde şöyle yazıyor: "Nos parents et nos maitres, disait-il, sont nos ennemis naturels quand nous entrons dans le monde." C'était un de ses aphorismes.

272. sacrificio] sacrificio Tk; "intelletto del sacrificio" (= kurbanın anlama yetisi), sıkça alıntılanan, İtalyanca "sacrificio dell'intelletto" (= anlama yetisinin kurbanı) deyişinin Nietzsche tarafından değiştirilmiş biçimi;

281. atalar süslerinin] bkz. Goethe, *Faust* 408'de: "atalar-süp-rüntüleri".

286. "yargılamayın!"] bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Mat-ta'ya Göre İncil, 7, 1.

287. Öa: Toplum istisnai durumlarda ise, siyaseti ve ekono-miyi doğru öğrenmek zordur.

295. Poussin] Poussin'in iki tablosu "Et in Arcadia ego" deyişine genel bir yaygınlık kazandırmıştı; ayrıca bkz. Goethe'nin "İtalya Gezisi" hakkında "Arkadya'da da" sözü.

296. yani ... hızı] eğer sonuç eylemin gerekçesini içeriyorsa. Tk

300. "Bir Şey Gerekli"] bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Lu-ka'ya Göre İncil, 10, 42.

303. *Tk'nın ilk yazılışı*: Bir erkek çocukken, yabancı bahçelerden hiç meyve aşırmadım, erkek olarak hiç çimenlerin üzerinde yürümedim, mülkiyete gülünçlüğe varacak kadar saygı duyanım.

306. *Bkz. ŞB Şaka, Hile ve İntikam 33.*

313. *nıl admirari]* *bkz. Horatius, Epistulae I, 6, 1.*

319. *Ôa*: Kendine acıyana inanan çıkmaz.

320. *vermek... sahip olmaktan]* *bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Resullerin İşleri, 20, 35.*

326. *Ôa*: Çivinın başına isabet ettiremeyenin, ona hiç vurmaması daha iyidir. – Bataklığa basma, demişlerdi eskiler.

331. *Tk'nın ilk yazılışı*: Yavaş başlıyorum ve bir konuya zor dahil oluyorum: ama daha sonra sürekli hızlanma özelliğim var – öyle ki, hiç bilemiyorum, akıntının beni daha neye sürükleyebileceğini. *Ôa*: Yavaş yavaş, sürekli hızlanarak.

338. *Nasıl da ... söyleyebilen]* *Bunu yaşadım St. Moritz'te – böyleyim ben! Bunu duyumsadım sürekli olarak, bu güneşli ekim havası, bu sürekli rüzgâr esintisi, bu ılımlı aydınlık ve serinlik, bu orman- göl- dağ- kar- ve ova karakteri.*

“Elbette ... fazla”] *bkz. Nietzsche'nin Overbeck'e 1879 Haziran sonuna doğru yazdığı mektup*: Ama şimdi Engadin'i sahiplendim ve burada kendi unsurumda gibiyim, tamamen tuhaf! Bu doğayla akrabayım.

346. *Ôa*: Temizlik, giysilerimizi ve görüşlerimizi değiştirmemizi gerektirir.

350. *Tk'nın sonunda, Gast için*: Yaşasın! Dostum Köselitz, “Temize çekmek!” diye buna denir.

“Yeryüzünde ... duymaları”] *bkz. Nietzsche'nin Adolf Baumgartner'e yazdığı 24 Aralık 1878 tarihli mektup*: ... Bu arada size ve saygıdeğer valideye İngiliz selamı: “Yeryüzünde barış ve in-

sanların birbirlerinden hoşnutluk duymaları!" bkz. *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Luka'ya Göre İncil, 2, 14.*

[Epilog] *Tk'da şu başlangıcın üstü çizilmiştir:* Sonunda. Gezgin: Dilini mi yuttun? Gölge: Tam da saatler süren en büyük sevinci duyduğun sırada sık sık anında olamamak üzüyor beni. Gezgin: Bana bağlı olmadığın için mutlu ol: kölelik bu sevinçten aldığın tadı zehir ederdi sana. Benim sevincim de azalırdı, onu birisinin paylaşması gerekseydi: özgür olmayan ne görsem üzülüyorum. Gölge: Acaba bugün de çok fazla mı geldim peşinden?

* * *

Çevirenin Notları

1.

1) Hakiki-görünürlük: Wahrscheinlichkeit, aslında olasılık anlamına geliyor. Bkz. *Karışık Kanılar ve Özdeyişler 7* ve ilgili fragman için çevirenin notu.

2.

1) a minori ad majus, a porte ad totum (Lat.): Küçükten büyüğe, parçadan bütüne.

12.

1) Vanitas vanitatum homo (Lat.): Hiçliklerin hiçi insandır.

17.

1) Sergileyişinden: Zur Schau tragen, dışarıya doğru sergilemek, ayrıca, tragen, taşımak anlamına geliyor. Yani sergilemek için dışarı çıkarmak gibi düz bir anlamı var.

21.

1) İnsan: Mensch, ölçmek: messen. Ayrıca bkz. Colli-Montinari'nin eleştirel basım notları.

22.

1) jus talionis (Lat.): İntikam alma hakkı (yasası).

23.

1) ignorantia legis (Lat.): Yasadan haberdar olmama.

25.

1) Taler: Eski bir gümüş para birimi.

29.

1) Eris: Arabozuculuk ve kıskançlığı simgeleyen tanrıça. Hesiodos *İşler ve Günler*'de insanları rekabete sürükleyen kıskançlığı (iyi Eris), düşmanlık doğuran kıskançlıktan (kötü Eris) ayırır.

30.

1) Aias (Mit.): Troya önünde, Akhilleus'tan sonra en cesur savaşçı. Akhilleus'un ölümünden sonra onun silahlarını ister, ama bunların Odysseus'a verilmesi uygun görülür.

2) Niobe (Mit.): Tantalos'un kızı, Thebai kralı Amphion'un eşi. Yedi oğlu ve yedi kızı olmuştur.

32.

1) Aequum (Lat.): Adil.

35.

1) Kazuistik: Ahlak öğretisi içindeki tekil durumlara ve bu durumlardaki uygun davranışlara ilişkin öğretisi.

38.

1) Vicdan azabı: Gewissensbiss, düz çevirisi: Vicdan ısırması.

41.

1) majorem gloriam (Lat.): Yüce şan (şöhret).

55.

1) Sözcük: Wort; önyargı: Vorurteil; görüldüğü gibi, iki sözcük arasında hafif bir ses benzerliği var, Nietzsche buna dayanarak söz oyunu yapıyor.

61.

1) Moira (Mit.): Kader tanrıçası. Ölüm anlamına da gelir. Zeus'tan da güçlüdür. Zeus ona karşı gelemmez, onun kararını değiştiremez.

66.

1) Schwarzert: 16.2.1497 – 19.4.1560. Alman reformcu, hümanist. Luther'in en yakın çalışma arkadaşı. Adının Yunanca çevirisinden oluşturulmuş olan Melanketon adıyla da tanınır.

74.

1) ora et labora (Lat.): Dua et ve çalış.

75.

1) Arria: Roma imparatoru Claudius'a suikast düzenleyen Paetus'un karısı.

2) Paete, non dolet (Lat.): Paetus, acı vermiyor! Arria'nın kocasını yüreklendirmek için söylediği söz.

85.

1) Saulus: İsa'nın havarisi Paulus'un İbrani adı.

90.

1) Wieland: Christoph Martin Wieland, Alman şairi, 5. 9. 1733 – 20.1.1813.

2) Ulfilas: Aryan-Germen Hıristiyanlığın kurucusu. Yaklaşık 311 – 383.

93.

1) dédain (Fr.): Horgörü.

99.

1) Jean Paul: Jean Paul Friedrich Richter, Alman şairi, 21.3.1763 – 14.11.1825.

101.

1) Weingeist: İspirto, düz çevirisi: Şarap ruhu.

110.

1) demostenize edilmeleri: Yani Demosthenes'in okuduğu biçime sokulmaları.

123.

1) Deneme: Versuchung, Hıristiyan inanışındaki ilk günahı işleme.

125.

1) Sainte-Beuve: Fransız yazar. 23.12.1804 – 13.10.1869.

153.

1) Resitatif: Opera ve aryalarda, özetleyici tarzda söylenen pasajlar, düz konuşmayla müzik arasında bir anlatım tarzı.

160.

1) Barkarol: Gemici ya da kayıkçı şarkası.

163.

1) Euterpe (Mit.): Lirik şiirin musası.

168.

1) melismalar: Melodik süslemeler.

190.

1) soyutlamalarla: Abstractis.

199.

1) doküntüler gibi: lumpenhaft. Lumpen: Serseri, ayaktakımı; aynı zamanda üstüpü, paçavra anlamına gelir.

205.

1) crimen laesae majestatis humanae: İnsanlık onurunu incitme suçu.

209.

1) meydan dayığı: Spiessruthenlaufen: Aslında iki sıra halinde dizilmiş kişilerin her birinin, aralarından geçene sopayla bir kez vurması biçiminde gerçekleşen bir cezalandırma yöntemi.

214.

1) dialogues des morts (Fr.): Ölülerin diyalogları.

216.

1) Schleiermacher: Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher,

Protestan teolog ve felsefeci. Breslau 21.11.1768 – Berlin 12.2.1834.

2) Helvetius: Claude-Adrien Helvetius, Fransız felsefeci ve polemikçi. 26.1715 – 26.12. 1771.

228.

1) okuyup-arştırmayanlardadır: Üniversitede okuyan, ama okuyup arştırmayanlar: nicht-studierenden Studenten. Almanca'da Student (üniversite öğrencisi) sözcüğü, studieren (üniversitede okumak, bir konuda inceleme, arştırma yapmak) fiilinden geliyor. Nietzsche burada fiilin bu iki anlamı arasında sözcük oyunu yapıyor.

237.

1) Piron: Alexis Piron; Fransız oyun yazarı. Dijon 19 Temmuz 1689 – Paris 21 Ocak 1773.

2) Büyük Frederik: II. Frederik, Alman Kralı (1740-1786). Aydınlanma yanlısıydı. Voltaire ile yakınlığı vardı. Prusya'yı bir hukuk devleti haline getirmek istiyordu. Ayrıca bkz. Colli-Montinari'nin eleştirel basım notları.

265.

1) Hiperborlular (Mit.): Dayanıklılığıyla tanınan bir halk. "Kuzey Rüzgârı'nın ötesinde oturanlar" anlamında.

267.

1) nos ennemis naturels (Fr.): Doğal düşmanlarımız.

272.

1) intelletto del sacrificio (It.): Kurbanın anlama yetisi. Ayrıntılı açıklama için bkz. Colli-Montinari'nin eleştirel basım notları.

284.

- 1) silahsız: wehrlos; ordusuz, korunmasız anlamına da gelir.
- 2) barışına: Frieden; huzur anlamına da gelir.
- 3) buluttan: aus der Wolke; Wolke ile Volk (halk) arasında ses yakınlığı olduğu göz önünde bulundurulmalı.

291.

- 1) Quesque tandem (Lat.): Daha ne kadar süre.

295.

- 1) Et in Arcadia ego (Lat.): Ben Arcadia'dayım. Ölüm şöyle der: Ben Arcadia'da bile varım.
- 2) Bergamo: Kuzey İtalya'da, Lombardiya bölgesinde bir kent ve il merkezi.
- 3) Poussin: Nicolas Poussin, Fransa 1594 – Roma 19.11.1665. Barok dönemde klasikçiliğin en önemli temsilcisi olan ressam. XIII. Louis'nin saray ressamlığını yaptığı yıllar (1640-1642) dışında tüm sanat yaşamı Roma'da geçmiştir.

313.

- 1) nil admirari (Lat.): Hiçbir şeye hayret etmemek.

327

- 1) quand même (Fr.): Yine de.

İnsanca, Pek İnsanca 2 Üzerine

- 1) Bu yazı, Giorgio Colli'nin *İnsanca, Pek İnsanca 2*'nin İtalyanca basımına (1965-1967 Milano) yazdığı sonsözdür.

İÇİNDEKİLER

Gezgin Ve Gölgesi	7
Insanca, Pek Insanca 2 Üzerine	183
Colli-Montinari Eleştirel Toplu Basım'ın Notları	189
Çevirenin Notları	207

Friedrich Nietzsche

Friedrich Wilhelm Nietzsche, 15 Ekim 1844'te, Kuzey Doğu Almanya'nın, babasının papaz olduğu küçük bir kasabasında, Röcken'de doğdu. Beş yaşındayken babası ölünce, annesi, kızkardeşi ve halalarıyla birlikte Naumburg'a göçen küçük Fritz, orta öğrenimini ünlü 'klasik' okul Schulpforta'da tamamladı. Yüksek öğrenimi için önce teoloji okumaya başlayan Nietzsche, hocası bilgin Ritschl'ın etkisiyle filolojiye, özellikle de Eski Yunan incelenmelerine kaydı. Leipzig ve Bonn üniversitelerinde okuduktan sonra, henüz doktorasını bile vermemişken, 1869 yılında (yirmi beş yaşındayken) İsviçre'nin Basel Üniversitesi'nin Klasik Filoloji Kürsüsü'ne Onursal Profesör olarak çağrıldı.

Bu sıralarda Schopenhauer'in felsefesi ve Wagner'in müziğine hayranlık besleyen gencin ilk yapıtı, *Musikinin Tininden Tragedya'nın Doğuşu*, getirdiği yepyeni kültür anlayışı ve çağdaşlık yorumuyla, hem ilgi uyandırdı hem de şimşekleri üzerine çekti. Bunu, özellikle ahlak konularında yoğunlaşan çeşitli kitapları izledi.

1879'da gönüllü olarak katıldığı 1870 Alman-Fransız savaşında geçirdiği hastalıkların sonuçlarının (başağrısı, uykusuzluk) iyice artmasıyla, üniversitedeki görevinden emekliye ayrılarak, sağlığını koruyabileceği bir yer arayışı içinde, koşları İtalya kıyılarındaki, yazları İsviçre dağlarında yaşayarak, kendini tamamen yazılarına verdi. 1883'te, bir yıl önce tanıştığı Rus asıllı kadın şair Lou Salomé'nin de verdiği yücelme duygusuyla, *Böyle Dedî Zerdüş*'ün ilk kitabını yazdı. Bunu, 1885'e dek, ikinci, üçüncü ve dördüncü kitaplar ile, *Zerdüş*'ün içeriğine 'düzyazı' olarak yaklaşan *İyi ve Kötünün Ötesinde* (1885) ve *Ahlakın Soykütüğü* (1887) izledi.

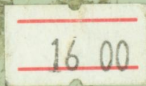
Zerdüş sonrası döneminde, çeşitli zamanlarda çeşitli başlıklar tasarlayarak, bir 'büyük yapıt' yazmaya girişen Nietzsche, son üretken yılı olan 1888'de, sırayla *Wagner Ölayı*, *Putların Batışı*, *Deccal*, *Ecce Homo* ve *Dionysos Diityrambosları* adlı kitaplarını tamamladı. 1889 yılının ilk günlerinde, Torino'da, sokakta kurbaçlanan bir beygirin boynuna sarılıp ağlamaya başlayan düşünür, öğrencilik yıllarında aldığı frengi mikrobunu sonucu olduğu tahmin edilen çılgınlığa gömüldü. 1900 yılına dek tinsel karanlık içinde bitkisel denebilecek yaşamını sürdüren Nietzsche, etkileri kendisinden sonraki yüzyılda yaygın olacak düşünce ürünlerini geride bırakarak 25 Ağustos'ta 'bengilige' göçtü...

Friedrich Nietzsche Bütün Yapıtları
Kitapları 8 | Gezgin Ve Gölgesi

ISBN 975-273-077-9

9789752730779

TK. ISBN 975-8725-25-4

